

BRNO V BOJI ZA SVOBODU

T.aaa 116/1.

BRNO V BOJI ZA SVOBODU

SBORNÍK VZPOMÍNEK

USPOŘÁDAL

Dr. JOSEF KUDELA

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení

1935

MORAVSKÝ LEGIONÁŘ, BRNO

PAMÁTCE BRATŘÍ

JAN HLAVÁČ: U ZBOROVA.

Jak síla živlu, k předu šli jste směle,
a Germán chvěl se, když zřel nástup váš.
Jste hravě ztekli pevnost nepřitele
a nad ní zvedli hrdý prapor náš.

Dopředu směle! bylo vaše heslo,
byť proti stu jen jediný náš stál.
To hrůzné: Urá! před vámi se neslo;
vy přes mrtvoly vrahů šli jste dál.

Druh vedle druha klesali jste k zemi,
kdy koule vraha našla vaši hruď,
s úsměvem na rtech, s tváří jasnou, němí —
jen ústa šeptla: Vlasti, sbohem buď!

Osud to určil, byste krev svou dali
na oltář vlasti v oběť horoucí
za její volnost, již jste přísahali
s nadšením v očích, s tváří planoucí.

Vy naši borci, jak jste klidně mřeli,
jak děti Sparty, hrdí ve smrti,
vítězství naše prvé kdy jste zřeli,
jak hrstka naše vraha rozdrť.

My hrob váš slavný květinami stlali
a ruka bratří v něj vás nakladla.
Mohyly bratskou my vám nasypali —
nejedna slza kolem zapadla.

Spěte tam sladce pod mohylou v dáli!
Jde od úst k srdcím jméno Zborova.
Vy ne nadarmo životy své dali.
Vám národ náš vždy paměť zachová.

31. VII. 1917.

MILOŠ WURM: VZPOMÍNKA.

Klid věčný zavřel oči vaše
a těla v cizé zemi tiše sní,
nad hroby ještě vřava boje zní
a zuří divý tanec satanáše.

Co byl vám boj, co stále nebezpečí
a útrapy i běda, odřikání —
když doma v doufajícím lkání
lid český na modlitbách klečí.

Vy skonali co věrní bojovníci
za vlastní svobodu a štěstí lidu svého;
lesk hrdinství vašeho zářivého
ty hlavy vaše ozařuje tlící.

Až poutník půjde kolem skrovných rovů,
jež skryly vaši zárnou slávu,
tu v tiché úctě obnaží svou hlavu,
a věčný obdiv zavzní v jeho slovu.

9. září 1917.

FRANTIŠEK KRYŠTOF: MILOŠ WURM.

Synečku dobrý, mírný a sladký,
poklade šlechtné matky,
která již v dětství, hladíc ti vlásy,
do srdce pocit lásky
horoucí k lidem
vštípila
i hnus a odpor k násilí,
k válce, jež lidské buduje jatky
a chystá hromadné mohyly,
i tebe sudba zavilá
rodině urve za chvíli!
Rozluč se se svým klidem,
rozluč se, hochu rozmilý!
Obrovské víry světové války
strhují zblízka i zdálky
ubohých mužů nesčetné masky,
které se zbraní v rukou
zběsile rvou se a tlukou.
I ty jdeš, když tě ženou;
jenže ne s puškou napřaženou,

leč s křížem červeným na paži,
by tam, kde z vůle kaisera
záhuby rudá příšera
dobytek lidský
po hekatombách poráží,
byl aspoň vždycky
tvor dobrý tu,
jenž z lásky a soucitu
a ne jen ze řemesla
potěší, oblaží,
ošetří, ochrání
stvoření zmrzačená,
když v krvi klesla,
jako zvěř uhoněná
psů smečkou na pláni.

Jak to, že v ruském zajetí,
kde mohls dřepěti
s rukama nečinně v klínu,
jak na sta jiných českých synů,
ty, dříve hlasatel pokoje,
míru a odzbrojení,
stal jsi se srbským vojákem
a spěchal do boje
ne s kříže odznakem,
leč se zbraní,
do boje, kde smrt zuby cení
a kosou svou
se rozhání?

Tvá duše jistě křížovou
cestou se vlekla,
než došla přesvědčení,
že z válečného pekla,
jež Germán po světě šíří,
jiného východu není,
než po mostě, který v rozpětí
mohutném na pilíři
z nesčetných lidských obětí
v dálku se klene
nad řekou krve rozpěněné.

A když tě osud válečný
z Ruska přes mořské tůně
zanesl do Soluně,
byl z tebe bombáš statečný,
jenž s oddílem úděrníků
na srbských hranic prahu

zákopem bulharských zákeřníků
do vlasti Srbům razil dráhu.

I pak pod křídly Francie,
kdy trosky srbské legie
s československým šikem
se v jediný proud spojily,
by svoji sílu změřily
s odvěkým protivníkem,
stál jsi vždy první na ráně
jak v útoku, tak v obraně.

Za hřmění pušek, řevu kanonů
u Vandy, kolem Terronu
a Chestru bitva zběsilá
dnem, nocí soptila
a falanx českých těl
se rychle tavila
v pekelné výhni děl.
Ze Srbska hrstka nás přibyla
a ještě mnohý zde mřel.
Roztrhán skonala poručík Plíva,
vyhaslým zrakem se Martínek dívá
a šelma boje kručí
dál svými drápy
udatné velitele.
Holoubek vypustil duši
a Slavíček půdu skrápí
potůčkem krve vřelé.

I na tebe tu zkáza číhá,
když po příkré stráni
v čele
své chrabré čety,
jež na tvůj povel se zdvíhá,
útočíš směle
s granátem v dlani
na pruské kulometry.

Tak padl.
Ne však zohaven
a s vyřeštěným zrakem,
leč uspán v sen
vybuchlé střely tlakem,
úsměvný, hezký s tváří panny,
na celém těle ani rány,
tak, jak když smrt se poleká
vlastního zločinu

a nechce krví ztřísnit rudě
v poslední hodinu
zlatého člověka,
z něhož jen vůle síla
a láska k rodné půdě
přes bolest srdce učinila
bojovníka a hrdinu.

(Legie ze Srbska.)

O smrti Františka Frice.

Verzenay 18. března 1915.

Byl to zase jednou pro nás smutný den. Byli jsme silně bombardováni. Vypadalo to, jako by měl následovati útok... Nejvíce trpěli Řekové. Jejich znovuzřízená setnina utrpěla první ztráty. Jeden obus padl, a dva mrtví a tři zranění leželi na zemi. Druhý následoval, a byli tři zranění, z nichž jeden hned zemřel.

Myslili jsme, že jsme vyvázli šťastně, ... a šli jsme večer na corvée potravín. Poněvadž bylo krásně, byli jsme veselí... vylezli jsme ze zákopů a šli jsme vrchem. Co jsme my šli do Prunay, šlo několik jiných pro dráty, dříví a pro železné tyče k domu, kde je náš commandant. Tito poslední šli zákopem, neboť to bylo v nejbližší vzdálenosti od nepřítelů. Blízko Marquises však se musí přebíhati na druhou stranu silnice... Němci... stále tam střilejí. Hoši přeběhli, vzali dřeva, dráty atd. a vrátili se. Jeden, náš nejmladší vojáček, chtěl přelozit tíži na druhé rameno. Jak se však obrátil čelem k nepříteli, zasáhla ho kulka z pušky do břicha... Hned ho donesli k lékaři. Byl bez vědomí. Po třetí injekci se vzpamatoval a řekl: „Dobijte mne — ach, to bolí!“ a upadl zase do mdloby. Za chvíli procítl... dal Sedlákově adresu a řekl mu: „Už se nesejdeme v Brně“. Zase omdlel. Po opěté injekci se usmál a řekl: „To jsem rád, že jste zde u mne!“ Potom složil ruce jako k modlitbě... Bylo ticho... „Maminko, má maminko!“ zaznělo prosebně... Usmíval se slabě. Hluboko vydechl... Všichni smekli čepice. Náš hodný vojáček vypustil duši. Dali ho mezi druhé. V noci byly vykopány čtyři hroby. Ve 4 hodiny ráno jsme šli padlé pochovat. On, „Fricík“, jak jsme mu říkali, ke mně každý den chodíval... Zabítil jsem ho do stanu, zapíal, zašpendlil, položil na nosítka a vynesli jsme ho. Asi dvacet hochů tam stálo a vzdali mu poslední čest. Seskočil jsem do hrobu a opatrně jsem ho tam uložil. Skutečně — bylo mi divně... Nad hroby pronesl nejprve řeč náš kapitán, potom zástupce Řeků, potom commandant a konečně i colonel. Jeden poručík, kurát, se pomodlil... Zahradníci udělali věnec z čerstvých květin a kříž z břízy

jako poslední upomínku. Večer v deset hodin jsme šli pryč bez Fricka, který se tolik na ten odpočinek těšil. *Karel Bezdíček.*

Pozn. poř.: František Fric, rodák z Rajhradic, příslušný do Brna, povoláním číšník, přišel do roty Nazdar z Londýna; padl v Champagni 15. března 1915. Byl nejmladší z londýnských dobrovolníků a zahynul z nich první; po smrti Lumíra Březovského byl nejmladším dobrovolníkem roty Nazdar. — Dopis přejímáme z knihy Rudolfa Robla „Praporečník Karel Bezdíček“, jež vychází současně s tímto sborníkem.

Památce kapitána Petra Hadravy, mučedníka za svobodu.

Jan Papoušek.

Po dvouletém působení u 2. pluku Jiřího z Poděbrad jsem byl přidělen v červnu 1918 k vladivostocké skupině. Přejít z první divise, kde jsem prožil nejkrásnější chvíle nadšení a obětavosti čs. dobrovolce, byl mi nepříjemný a těžký. Domníval jsem se, že v plucích, organisovaných v popřevratové době, bude méně idealismu, dobrovolnického soužití a kázně; avšak již v prvních dnech pobytu u 5. pluku T. G. Masaryka, k němuž jsem byl přidělen, jsem poznal, že obavy mé byly liché. Zprvu jsem se seznámil s bratry důstojníky, z nichž bylo mnoho bělgorodských, zčásti i ze srbské armády; vesměs to byli nadšení a ideji cele oddaní bratři, z nichž se někteří již vyznamenali v bojích proti rakousko-uherské armádě. Ducha dobrovolců 2. divise jsem poznal teprve, když jsem byl před vystoupením proti bolševikům zařazen k 8. rotě, již velel tehdy podporučík Petr Hadrava.

Když jsem hlásil svůj příchod novému veliteli, jehož jsem dotud neznal, ptal se mne prvně, odkud ve vlasti pocházím. Sdělil jsem mu, že nejdelší dobu svého žití před válkou jsem strávil na studiích v Brně. To Hadravu zřejmě potěšilo a hrdě pronesl: „Vítám tě k své rotě tím srdečněji. Já jsem také Brňák!“ Tím jsme se stali rázem blízcí. Vzpomínky na Brno, české poměry, sokolský slet 1914, mobilisaci nás velmi spřátelily. Hadrava vyprávěl často o svých osudech. Narodil se ve Vlkonicích, okr. Strakonice, 19. června 1888; osud jej s rodiči záhy zaval do Brna, kde Hadrava studoval reálku, maturoval a po absolvování abiturientního obchodního kursu se stal bankovním úředníkem. Bydlili tehdy na Velkém náměstí (nyní Nám. svobody) „U čtyř mamlasů“. Byl dobrý Čech, Sokol, člen pokrokové strany. Svě přesvědčení uplatnil v Rusku vstupem do čsl. armády.

Z častých rozhovorů jsem stále jasněji poznával, že ve svém veliteli nacházím opravdu staršího bratra, upřímného přítele a dobrého člověka. Nikdy jsem se v Petrovi (všichni jsme mu tak mimo službu říkali; jméno Petr si ponechal, i když přijal pravoslavi) nezklamal.

Třebas byl Hadrava za Rakouska fähnrichem (sloužil u 8. ppl., zajat byl 1. II. 1915 na Čerteši) a nyní velitelem roty, pohlížel na podřízené vždy co přesvědčený demokrat. Do čsl. armády vstoupil 1. srpna 1916 jako sřelec. Později byl převeden v pravomoc generála Červinky do skupiny důstojníků pro formování čsl. vojenských jednotek v Bělgorodě. K 5. pluku T. G. M. byl přeložen v hodnosti podporučíka v červnu 1917 jako mladší důstojník 2. roty, později byl ustanoven zařadným velitelem právě utvořené 8. roty. Když prvně přehlížel svoji rotu, chodil od bratra k bratru, vyptával se, odkud který je, a měl velikou radost, když se shledával s krajany z Moravy, k níž přirostl duší i tělem. Sliboval bratřím v potřebách pomoc, žádal od nich čestné jednání dobrovolců, přesné plnění povinností a dodržování dobrovolnické kázně. Pro svoje demokratické jednání byl hned s počátku u roty oblíben. Jeho bratrské jednání bylo tak důsledné, že se některým bratřím důstojníkům zdálo až příliš demokratickým, když si ku př. Petr ve volné chvíli někdy za dobré nálady zahrál se svými hochy karty, nebo vypil na zdraví „rjumočku vodky“. Hadrava podporoval kulturní činnost v rotě. Sám zpěvák zakládal pěvecký kroužek. Zřízen byl šachový klub, ba i vycházel rotný časopis (red. br. Povýšil). To bylo ještě za pobytu 5. pluku na Ukrajině, v Borispolu, Baryševce a Tamarovce. Odjezd na východ do Sibíře a Vladivostoku vše změnil.

Když jsem byl přidělen k 8. rotě, to již 1. divise válčila s bolševiky a nad vladivostockou skupinou se v ovzduší politickým vznášel válečný meč. Válečná vřava vypukla 29. června 1918 obsazením Vladivostoku a pak se události hrnuly jedna za druhou. 5. července 8. pluk s pomocí 5. pluku dobyl Nikolska Ussurijského. 8. rota dostala prvý křest ohněm, na štěstí však bez většího boje a ztrát. Bolševici prchali k Chabarovsku a zaujali nové posice na místě pro ně velmi výhodném, u městečka Spasskoje, kde se dobře opevnili a své řady rozmnožili zmobilisovanými dělníky i zajatci. Přímý útok na tyto bolševické posice byl téměř nemožný; proto bylo nutno provést velmi smělý a riskantní obchvat nepřítelů, jenž byl proveden I. a II. praporem 5. pluku. Tu byla těžce postižena 8. rota, prokazavší neobvyčejnou udatnost a hrdinnou obětavost. Po těžkém dvoudenním pochodu pralesy a močály blížila se obchvatná kolona k svému cíli — železniční trati, směřující kolmo k bolševické frontě v centru bolševického týlu. Úkolem obchvatu bylo strhat železniční mosty a zabránit v ústupu nepříteli, na něž bude proveden generální frontální útok.

Nastal osudný 16. červenec 1918. Zatím co byl velitel 8. roty Petr Hadrava v předchozích válečných operacích vždy klidný a přesný, byla na něm tohoto dne patrná již od rána nervosa a podrážděnost, jako by netrpělivě očekával a tušil příští neblahé chvíle, v nichž mu bude za čest čsl. důstojníka-legionáře opravdu přinést trnovou, mučednickou korunu.

K svému cíli jsme dospěli skoro bez nehod, ale stanoveného úkolu jsme nemohli důsledně splnit pro nedostatek technické výzbroje. A to se nám krutě vymstilo. Omezili jsme se na přerušení kolejnic a telegrafního spojení, což však bylo nepříteli, záhy prohlédnuvšímu naší léčku, malou překážkou. Obsadili jsme narychlo a v nevýhodě místo mezi tratí a vsí Chvalynkou. Naše rota byla rozdělena ve dvě části; 1. půlrotě, značně exponované a ohrožené na pravém křídle, jsem velel já, 2. půlrotě, posunutě zpět, velel Petr. Když jsme se po rozdělení úloh rozcházel, netušil jsem, že s Petrem mluvím naposled. Bolševici, překvapení ohromným náporom našich u Spasskoje, rychle ustupovali směrem k nám. V ohromné převaze pušek i kulometů, s podporou obrněných vlaků rozrušili přes houževnatý odpor naši frontu. Právě 2. půlrota byla shodou okolností sevřena útočícími řetězy bolševiků a octla se v zoufalé situaci. Nastal všeobecný ústup; nám se podařilo v posledním okamžiku skrytě uniknout řečištěm říčky, obrostlé vrby, 2. půlrota za boje ustupovala ke vsi Chvalynce. V nastalém chaosu řádily střely nepřátel velmi zhoubně. Za soumraku se scházely rozprášené jednotky našeho praporu daleko za Chvalynkou.

Rozčilení a nešťastní nad nezaviněným neúspěchem, počítali jsme trousící se bratry, kteří jako znovuzrození, zachránění z jisté záhuby dojemně se vítali. 13 bratří se však nevrátilo, mezi nimi i velitel roty Petr Hadrava. Podle slov bratří z 2. půlroty byl Petr buď při útěku vesnicí zadržen obyvateli a vydán bolševikům, nebo při přeskokování plotů si vymkl nohu a bolševici ho dopadli. Zkrátka Petr byl odvečen do bolševického vlaku živ a nezraněn. Vyšetřováním později zajatého bolševického komisaře vyšlo na jevo, že Petr padl do rukou zrádci Čechu Mirovskému, veliteli bolševického oddílu. A tu Petr Hadrava ukázal vzor českého legionáře-důstojníka, typickou odvalu našich chrabrých vůdců. Byl mírně i hrubě ranami a týráním nucen k vyzrazení stavu a plánů našich operací, ale mlčel tak dlouho, dokud jeho hrdlo nebylo prokláno zrádným „štykem“.

Asi veršů za stanicí Svjaginem byla nalezena z bolševického vlaku vyhozená mrtvola. Komisí bylo přesně zjištěno, že je to tělo Petra Hadravy, ztýrané, s hlubokou ranou ruského bodáku na krku. Pochován byl na romantickém hřbitůvku-háji u vsi Ziňkovky, Imanský újezd, Přímořská oblast.

Boje pokračovaly dále, až konečně naším úplným vítězstvím byla všechna zvěrstva bolševiků pomstěna.

Na zpáteční cestě jsem se pozůstatkům Petra Hadravy naposled poklonil nad jeho hrobem mezi dvěma doubkami, bez rovu, opatřeným zcela jednoduchým křížem. Na onom hřbitůvku, jehož skizzu jsem zhotovil, odpočívá zcela sám, jediný Čechoslovák, od všech opuštěn, ale jeho památka bude v myslích vojáků i důstojníků 8. roty věčně žít.

Po návratu legií do vlasti byl Petr Hadrava jmenován — pro memoria — z poručíka kapitánem r. I.

Vzpomínám, jak jsme si s Petrem ještě před protibolševickým vystoupením ve Vladivostoku jednou při projíždce na čínské bádce v zálivu, vzpomínajíce na domov, slíbili, že v případě smrti vykonáme si navzájem posmrtnou službu oznámením ve vlasti. Činím tak zde, milý Petře, veřejně. Věčnája pamjať!

Bratr Jan Hlaváč.

Stanislav David.

Mezi Jekatěrinburkem a Permí jsou rozsáhlé pralesy. Nejvíce bříza a smrk. Podrost tvoří hlavně maliny a ostružiny. Kraj se nevyznačuje velkými kopci, nýbrž je únavně zvlněn. Jen bystřina Čusovaja vyhloubila místy překrásné stěny a malebné zákruty. Zde na dráze Jekatěrinburk—Kuzino—Kalino—Perm stála počátkem srpna 1918 protibolševická fronta, na dvacet vlaků za sebou jak obrovitý had, jenž místo hlavy má obrněnce a na konci vozy s červenými kříži. V jednom vlaku byla 5. rota 3. pluku Jana Žižky, ve které sloužil bratr Jan Hlaváč.

5. srpna, neděle. Seděli jsme na stráni nad nádražní budovou (Utkinskij závod). Les voněl, daleko — daleko splýval s blankytem. Čmeláci bzučeli, jahodami se všude červenalo.

„Tak, bratři, rád vzpomínám, potíchu, pro sebe. Vidím Obřany, Svitavu, Hády, lesy. Mám chaloupku v krásném údolíčku. Až přijedeme domů, sejdem se u nás, v Obřanech. Snad už bude konec... Bratři, vy jste svobodní, mladí, vám není tak těžko, nevíte, co je mít ženu tak daleko... A — nechme toho, jsme vojáci, že ano?“ — Usmál jsem se: „Ovšem, jsme utahaní, pralesy jsou bez konce a Spojenci? Věříš, že přijedou?“ — Bratr Hlaváč se zakousl do rtů a zahleděl do oblak: „Nepřijedou, mají co dělat na západě, tam se rozhodne o Evropě, o nás. Věřím, že dostaneme, co nám patří, svobodu, stát...“ Vyprávěl dlouho. V řeči jeho nebylo stesků, jen veliká víra ve velikou věc.

Za několik hodin zařehaly vpředu kulometry. Bratr Hlaváč nastupoval s bratry na stanici Kyn. U vagonů zůstaly jen nejnnutnější strážce. S puškou na rameni, kulhaje o jedné, obcházel jsem kraj lesa kolem vlaku a sbíral pro „kluky“ maliny. V noci boj ztlchl, ale postupovalo se stále ostražitě vpřed. Se svítáním se spustil déšť. Byl jsem právě vystřídán a pil čaj, když slyšel jsem známý hlas bratra Pospíšila: „Haló, slyšíš, Hlaváč je zabít...“

Zabít? Jeho si vybrala smrt? Včera vzpomínal na Obřany... Snad je jen raněn... Před 24 hodinami se pyšnil jako starosta obřanského Sokola svými „kluky“. Častokrát na Ukrajině se zápallem počítal, kolik obřanských je ve vojsku. Pět, osm, patnáct,

poslední dobou přes dvacet. Vedl je pečlivě v evidenci a s požitkem přečítal jejich seznam.

— Nezklamali, vědí, kde jejich místo, vědí, kam patří Sokol, Čech. Obřany se drží. Až přijedeme domů, bude Obřanáků rota. Dobří hoši! —

Věřil v mocné Rusko. Byl smuten, když se hroutila ruská fronta. Byl sčertlý a dobře viděl vpřed. Když hoši špačkovali na nemocné, revoluční Rusko, říkával: „Může národ za zrady Stürmerů, Fedorovny, Rasputina? Čekali jste, že nás v Rusku budou hýčkat, nosit na rukou a velebit? Hoši, ruku na srdce! Nezapomínejte, že mnohý z nás byl zajat s puškou v ruce, jako nepřítel. Vmyslete se do duše ruského pologramotného vojáčka!“

Netoužil po povýšení, nečekal pochvaly, uznání, byl spokojen svým čistým svědomím. Neodsuzoval hned, a odsoudil-li, tak odůvodněně, s klidem a mírně, s pevným přesvědčením. Svým klidným „proč“ často odzbrojil. Byl vážen nejen pro svoje stáří, ale hlavně pro svoji vzácnou povahu. U nás mladších pak byl „tátou Hlaváčem“.

Vášnivě miloval přírodu. Zbožňoval tajemné, uralské pralesy. Do nich vydechl šlechetnou duši. Napomínal bratry, aby se při útoku na nepřátelský obrněný vlak dobře kryli. Když obrněná obluda podezřele mlčela, nazvedl se ve vysoké trávě. Padlo několik málo ran. Nikdo z bratří blízko ležících netušil, že jedna z nich projela zlatým srdcem. Dotlouklo v několika vteřinách. Blízko je kámen označující 160 verst trati Kuzino—Kalino.

„Mysleli jsme“, vyprávěli bratři, „že spí. Tak klidně skončil, ani nehlesl. Jandáka nám také zabili, Diensbiera taky... Chudák, Hlaváč, už nebude jíst maliny...“

Stanice Kyn bylo dobyt. Náš vlak odjížděl na jinou frontu. Těsně před námi jel vlak s raněnými a mrtvými do Jekatěrínburku. Otevřel jsem svůj deník, abych drahému příteli věnoval nejkrásnější vzpomínky pro budoucno. Náhodou i poslední řádky byly o něm.

Bratr H. škádlí bratra Hlaváče: „Nezakoukal ses do hezké Alexandry Kondraťevny?“

Odpověděl: „Buď bez starostí, jsem čist, klidný. Vám, mladým, přeji zábavy, ale prosím vás, hoši, nezapomínejte, že jste v cizině, že jsme zde hosty. A pak, až se vrátíte, budete se ženit, budete chtít jistě děvče počestné. Podle toho se zaříďte.“

Bratr Hlaváč nezmizí z našich srdcí. Mohu směle mluvit za všechny bratry, kteří ho znali. Obřanský Sokol ztratil vzácného člověka.

Uplynulo 17 let. S chvějící rukou vypisují tyto řádky ze svého deníku. Bratře, Jeničku, nezapomenu! Spí sladce; krásný Ural Ti pěje tesknou píseň, kterou jsi tak rád slýchal.

Vzpomínka na Jana Volfa. Jaroslav Čížmář.

Bylo to v roce 1910, když cestou na Kavkaz zastavil jsem se v Kyjevě, abych si prohlédl město a trochu si odpočinul. V hotelu Praga dotazoval jsem se u krajana, který měl hotel pronajatý, jak nejlépe jeti dále. Ten mne odkazoval na pana Volfa, obchodního jednatele, který prý v těch krajích často cestuje a bude moci nejlépe mi poradit.

Volf nebydlil tehdy daleko; zdá se mi, že v ulici, spojující Michajlovské náměstí s náměstím u městské dumy (radnice). Měl jsem štěstí, že byl doma; a také velmi ochotně mne přijal. Když jsem mu pověděl, co mne k němu přivedlo, řekl svým milým způsobem, že mi vyhoví, ale abych mu nejdříve vyprávěl, co jest u nás nového, odkud jsem a co chci v Rusku dělat. Besedovali jsme hodně dlouho; u něho tehdy vypil jsem několik stakanů čaje, první v Rusku, které jsem pil mimo restauraci.

Pan Volf učinil na mne velmi příznivý dojem svým prostým vystupováním, laskavostí jednání a zvláštním kouzlem své osobnosti. Když jsme v besedě vyčerpali snad všechny zajímavé otázky, zašel se mnou do městské prodejny jízdních lístků, kde mi neobyčejně ochotně vyhledal všechna spojení, napsal na papír, všechno řádně vysvětlil, obstaral lístek, poradil, jak odevzdat zavazadla k dopravě, takže jsem vesele pohlížel na další cestování, ač byly přede mnou čtyři dny jízdy. Cítil jsem, že jsem se setkal s dobrým člověkem a že jsem měl štěstí, poznáv hned na počátku pobytu v Rusku tak milého krajana. Cestou z prodejny vedl mne ještě Kyjevem, ukazoval jeho pozoruhodnosti, se kterými mne seznamoval vždy zajímavým výkladem; procházku ukončili jsme v české restauraci, kde seznámil mne s některými krajany, usedlými v Kyjevě, se kterými jsme setrvali dlouho v přátelské besedě.

Neměl jsem věru dosti slov, abych panu Volfovi řádně za jeho velkou laskavost poděkoval, a cítil jsem, že zůstanu mu navždy velkým díkem zavázán, ač on o nějakém díku nechtěl ani slyšet. Musel jsem mu však slíbiti, že napíši, jak jsem dojel a jak se mi tam líbí. To jsem také brzy po příjezdu po Jelisevetpolu tím raději učinil, poněvadž jsem jel dobře, přijel zdrav a byl v novém působišti dobře přijat.

Po druhé setkali jsme se za poměrů docela jiných. Počátek války přivedl i mne z Kavkazu do Kyjeva, do řad České družiny. Brzy jsem se setkal s p. Volfem, který byl jednatelem Českého komitétu. Ihned mne poznal a měl jsem dojem, že jest opravdu rád, že mne vidí mezi družiníky. Několikrát jsem ho doprovázel pozdě večer domů, když šel z kanceláře; vždycky se rozhovořil, co jest nového, a nejednou si i posteskl, že nejde všechno tak, jak by si přál. Také vzpomínal, že různé vlivy, které se v Komitétě snaží uplatnit, nejsou vždycky ve prospěch naší věci. Ně-

kolikrát se vyslovil, že by nejráději všeho v Kyjevě nechal a šel s námi na frontu. Když jsme přišli v našem rozhovoru na toto téma, tu musel jsem se hodně namáhat, abych mu dokázal, že v organizaci našeho odboje jest právě nutno, aby práce v zázemí byla v nejlepších rukou, a že ta práce vyrovná se v mnohém práci na frontě, poněvadž zabezpečuje úspěch činnosti bojové a jest na stráž našich revolučních zájmů.

Jest spravedливо stavěti Volfa mezi nejzasloužilejší pracovníky našeho zahraničního revolučního hnutí. Tragická smrt, která ho stihla v roce 1919 v Kyjevě, vytrhla z našich řad organizátora, za něhož náhradu těžko hledati. Mlád musel padnouti jako oběť hrozných občanské války, on, opravdový demokrat a proletář, inteligent, jenž jistě nebyl nebezpečný těm, kteří ho soudili a odsoudili, nemajíce k tomu ani důvodu, ani práva.

Poznámka pořadatelova. Jan Volf, rodák z Olbramovic (u Mor. Krumlova), studoval v Brně na II. českém gymnasiu (nyní I. reál. gymn.) a české obchodní akademii (na jejíž nové budově mu byla v r. 1924 odhalena pamětní deska), načež byl krátce zaměstnán v Cyrilometodějské záložně. Byl členem tělocvičné jednoty Sokol v Brně-Král. Poli, jež mu ve své sokolovně zasadila pamětní desku. Vrcholem jeho činnosti v odboji bylo členství v předsednictvu Svazu čs. spolku na Rusi v l. 1916-17, kde byl obětavým jednatelem. Viz brožuru „Památce Jana Volfa“ (Brno 1924).

Vzpomínky na bratra Víru.

I.

Ant. Tobiš.

Při zakládání sedmé rotý prvního pluku roku 1916 v Kyjevě poznal jsem v našem vzvodě bratra Víru, tichého, skromného dobrovolce. Každý z nás hleděl, aby při sestavování rotý zapadl do správné party, kde by si jeden s druhým dobře rozuměl; a tak přišel bratr Víra do našeho společku, ze kterého bratr Gayer, velitel čety, učinil 1. oddělení IV. vzvodu sedmé rotý.

Když jsme první dobu poznali Víru jako skromného, v ničem nevybíravého kantora, který s námi snášel trpělivě strasti i slasti československých dobrovolců, brzy jsme si ho oblíbili. Tím více pak, když nám došlo k sluchu, že mladí bratři, absolventi přerovského gymnasia, odkryli v něm svého profesora, ač nám říkal, že je pouze kantorem.

V září roku 1916 odjela naše rota z Kyjeva do Okonska. Tam jsme trávili večery v zemlankách, kde bratr Víra upoutal nás vyprávěním dějin starých národů. A my, většinou dělníci, před válkou trpkým životem v cizině prošlí, poslouchali jsme s obdivem jeho vyprávění. Tu stoupl bratr Víra u nás ve velkou vážnost. Žili jsme velmi družně; docela jsme stáli i s bratrem Vírou jak

jeden muž „pod vintovkou“ pro jakési malé nedorozumění s bratrem velitelem oddělení.

Kolem 28. září 1916 odešli jsme z Okonska a byli jsme přiděleni, tuším, k osmé divisi do Vel. Moročna na Stochodě. Byli jsme umístěni v zemlankách, které jsme velmi vkusně okrášlili. Tam nám nastal vytoužený okamžik, býti rozvědčíky proti Němcům.

A zde se nám ukázal bratr Víra dobrým učitelem; každé rozvědky se zúčastnil, nikdy se žádné sebe těžší práci nevyhýbal; a večer, když vzvod měl volno, sedávali jsme v zemlance kolem kamen, při lojové svíče a naslouchali zajímavému vyprávění bratra Víry, kdy nám teoreticky rozebíral vojny starých národů. Ovšem podmínkou k vyprávění bylo, že jsme mu museli udělat papirosu z machorky, obyčejně dlouhou přes celé vyprávění. Měl velkou zálibu v kouření, že i na rozvědkách jsme mu dali „čouda“ z rukávu, aby to načalstvo nevidělo.

Á bratr Víra vyprávěl zajímavé historie různých národů. Občas dal se také pohnout — muselo to být obyčejně po čaji a při dlouhé cigaretě — a vyprávěl nám veselé historky ze svého života, obzvláště z dob jeho universitních studií ve Vídni. Na svá mladá léta s úsměvem rád vždy vzpomínal.

Často ho vzpomínáme, obzvlášť když se několik tehdejších účastníků sejde, co bratra Víru znali.

Když jsme v roce 1917 přijeli na oddych do Remčic, odjel bratr Víra do Kyjeva. Od té doby jsem se s ním sešel jen dvakrát, ponejprv v Aksakově roku 1918, kde jsme se kamarádsky pozdravili a porozprávěli, a po druhé po 13 letech jsem se s ním shledal za tklivé nálady v kapli ústředního hřbitova v Brně. Setkání poslední.

Bratře Víro, budiž Ti věčná paměť!

II.

J. Kudela.

Nechtělo se prostě věřit této zdrcující zprávě, když jsem ji po prvé viděl v novinách. Bylo tomu sotva pár dní, co v členské schůzi tak živě vykládal o ruských kolchozech a ohlašoval program dalších přednášek. Ale zpráva zněla příliš určitě, a brzo přišlo potvrzení, oznamující: v pondělí je pohřeb.

V bratru Vírovi odešla výrazná osobnost, jež si dobyla své místo v dějinách legií. Byl starý voják našeho vojska na Rusi, dobrovolník z roku 1916; sloužil v sedmé rotě prvního pluku. Jeho kamarádi z rotý a pluku mají jistě mnoho rázovitých vzpomínek na tohoto doktora filosofie a profesora, který pásal rotné krávy a nevěnoval ani nejmenší péče hmotné stránce svého bytí, ale dovedl také přednášet o vývoji vojenství takovým způsobem, že upoutal zájem vynikajících důstojníků (obsah jeho přednášky si zapsal poručík Josef Švec do svého deníku).

Nevím už, kde jsem se s bratrem Vírou setkal po prvé. Snad

to bylo v Čelabinsku, kam přijel jako delegát na vojenský sjezd. Pokud si pamatují, účastnil se málo debat sjezdových. Jistě pracoval účinně v odborné komisi — a také v zákulisí: pomáhal stloukat většinu pro rozumné složení nového politického vedení. Docela nezištně, z věcného zájmu, z péče o zdárný vývoj našich věcí v Rusku.

Myslím, že již za vojenského sjezdu pracoval v komisi pro československé názvosloví. Vzpomínám, jak jednou hledal vhodný název pro „hilznu“ — při tom nám (v redakci Československého denníku) vyložil, jakých metod komise používá (starý název, překlad, analogie a j.) — zdá se mi, že pro ni tehdy navrhoval název „toulčík“ (malý toulec, analogie ze střelby lukem).

Potom přešel ke mně do Informačně-osvětového odboru pro redakci Československého vojáka. Ale brzo byl poslán do Tomska na universitu za lektora československé řeči a literatury. Tam se též oženil — s paní Tamarou jsme se pak seznámili na lodi cestou do vlasti.

Po návratu šel učit; byl profesorem v Příboře, Banské Bystrici, Mukačevě, naposledy v Brně (reálné gymnasium na Poříčí). Pracoval ve výboru jednoty ČsOL jako osvětový referent.

Bratr Vira byl člověk velmi nadaný a velmi pilný. Rozsah jeho zájmů byl široký: vzděláním klasický filolog, v Rusku pěstoval vojenskou historii, na Podkarpatské Rusi se horlivě věnoval studiu tamních nářečí a nedávno přednášel nám v jednotě o současném hospodářském vývoji sovětského Ruska. Do všeho šel s opravdovou vervou, ve všem dovedl proniknout hluboko a dobrat se svého názoru.

Je ho velká škoda.

NÁŠ VŮDCE

Veliký den v Borispole.

(Léto 1917).

Jar. Vyplel.

Stojí a čekají.
Řada vedle řady,
roty a prapory, pluky.
Prostranství
mezi zemljankami,
kde ještě včera podivný ruch,
zaplněno jimi.
Osmahlí, vyhublí stojí
— — hradba těl — —
všeci, již z táborů zajateckých
přibyli sem,
tož z Turkestanu, Povolží, Sibíře
i z žírné Ukrajiny ...
Slunce tak plane jim v tváře,
pere do zemljanek zemitě žlutých,
co na nich ruce dovedné
z ničeho téměř symboly
vykouzlily.
Zbraně jejich ve výhni
slunce se třpytí.
Velitelů hlasy
tu a tam úsečně
ukrajují ticho ... Rovnají se.
Hudba na levé křídlo.
Hlášení. Vše jako jindy,
a přec jiné zcela.
Pohled, ty masy,
— zelenošedé moře —
pohled, ty tváře, v nichž radost
ztajena nejčistší!
Jen duší kmitne se maně
pochmurný obraz z Taškentu,
od Murmaně,
Zolotoj Ordy i Orenburku.
Pryč, přízraky zlé! Dnes
plápol a jas
z očí jim sálá.
Čekají, doleva hledí. Tam brána
ověňčená zelení
a před nimi
tribuna z březových větví
— oj, ruské břízy! —
čeká jak oni.

Vrás signál,
trubky vysoký hlas!
Přijíždí. Přijel. Je zde!
Masa se zaševelila.
Rovná se v poslední chvíli
co nejlépe.
Od brány hlouček sem jde.
Sotva je rozeznáš.
A vpředu — půl kroku tak před nimi,
štihlý,
krok mladistvě pružný,
jde on, jde k nim,
jejich naděje, láska, jich víra,
jde on!
Srdce, každé to srdce náhle
se otevírá
mu oddaně vstříc.
Teskně radostné zvuky
Kde domov můj?
nikdy tak nezněly slavně
jak nyní v okamžik ten.
Vůdce se blíží. Došel
a pro sebe děl: „Tož pozdrav“ — a pak
na jeho „Nazdar, bratři!“
slyš! úder hromu
to Zdar!!
V něm všechna utajovaná
touha i síla,
v něm oddanost bez mezí,
v něm to, co vyslovit nelze
a co v jich očích
slzou se leskne v skrytu.
Jde podél jich řad
a všude ten planoucí pohled
vpíjí se v něj,
vždyť nevidí nic než jeho!
— — — — —
A po chvíli s tribuny hlas
vysoký, věštecký, pevný
o krvi nevinných obětí mluví.
To domov vyvstane před nimi
v okovech,
s uzamčenými násilím ústy.
Ta slova jeho jak perlík
na kovadlinu
tepou
a bijí. A do toho
vzdálené hřmění se mísí.

Věru, nemohlo případnějšího
rámcem být k řeči té, výzvě
o pomstě za oběti, o nutném zničení
zchátralé říše.
Slyš! úder hromu
rychle se blížící bouře!
Bij, bouře, v nás bij,
ty očistná,
v nerozhodnost, slabošství,
v pohodlnictví!
Lij, dešti se mohutný, lij!
A všechn rmut, co nás dusí.
již smyj!
Ten, jenž tu stojí přísný,
prst vztýčený k nebi,
naš vůdce vzácný a nebojácný,
vše jednotící svým slovem
i činem:
ví, kdo stojí za ním,
ví, o koho opřít se smí.
Neboť zná
hochů svých sílu,
kteří jít hotovi na smrt
na pokyn jeho
za lepší příští
národa zmučeného.

Tři setkání.

Josef Kudela.

Bylo to na jaře roku 1917. V první polovici května toho roku konal se v Kyjevě československý národní sjezd, který jednomyslně uznal za hlavu našeho revolučního hnutí Československou národní radu v čele s profesorem Masarykem a pro práci v Rusku vytvořil Odbočku této Národní rady. Brzo po skončení sjezdu odejel jsem s několika druhými členy Odbočky do Petrohradu, kam zrovna v těch dnech přijel z Anglie přes Skandinávii a Finsko náš vůdce profesor Masaryk. To se rozumí, že hned první den jsem se vypravil k němu.

Bydlel u pana Rudolfa Kratochvíla, majitele oděvnického závodu v Morské ulici čis. 13. Šli jsme tam z redakce našeho revolučního časopisu Čechoslováka, která byla v Bassejné 6. Šli jsme patrně po Litějném prospektu a pak po Něvském, po tom středisku velkoměstského ruchu a života v hlavním městě ruské veleříše. Byl jsem v Petrohradě první den a bylo by mě tam vlastně všechno mělo zajímat. Ale šel jsem bez pozornosti,

ani jsem příliš neposlouchal, co mi vykládal Florián Zapletal, který byl v Petrohradě, když profesor Masaryk v noci na 16. května přijel (ostatní byli v Kyjevě na sjezdě).

Málo jsem viděl a málo jsem slyšel, protože jsem vzpomínal a uvažoval. Vzpomínal jsem na profesora Masaryka z dob studentských. Živě mi vyvstávalo v mysli poslední setkání s ním, doma, před válkou. Bylo to při sjezdu slovanské pokrokové mládeže v Hodoníně. Já jsem sice od Ostravy, ale ty sjezdy jsem prodělal všechny tři, na jednom jsem pak i docela měl referát. Bylo to trochu z kamarádství s veselými studenty ze Slovácka, trochu z pochopení, jaký význam má pro náš národ práce pro sblížení obou větví národa československého.

V Hodoníně, rodišti Masarykově, byl ten sjezd první. Účastnil se ho i Masaryk. Bylo již po vážné části sjezdu, zbývala veselá část odpolední a večerní. Ocílil jsem se na nádraží — patrně jsem chtěl jet domů. Zastihl jsem tam prof. Masaryka. Byl sám. Nevím už, jak k tomu přišlo — začal jsem mu vykládat o svých potížích, jaké mám ve svém povolání. Krátce předtím jsem začal učit na střední škole; neuvědomil jsem si, že krásná volnost akademická přestala, dovolil jsem si projevit své sympatie politické docela veřejně, bylo z toho udání a takové obvyklé rakouské šikanování. O tom tedy jsem patrně vykládal a snad i o jiných trápeních, o kterých už dnes nevím, ale která mě tehdy zle skličovala. Profesor Masaryk poslouchal a při loučení dvěma větami nalil mi do duše posily: to všechno jsou věci malé, je třeba hledět na svůj velký cíl, podle něho a proň pracovat, všechno se postupně poddá a srovná.

Ale ještě více jsem cestou po Něvském vzpomínal a uvažoval o změně, která se v našich duších s Masarykem stala v posledních dvou letech. Mohl jsem to dobře pozorovat ještě v zajateckém táboře. Profesor Masaryk odešel, pravda, za hranice již v prosinci 1914, ale veřejně vystoupil teprve na počátku července 1915. Již v červenci tohoto roku byl článek o jeho revolučním programu ve sborníku Češkorusskoje jediněníje (Česko-ruská jednota), vydávaném v Kyjevě, ale teprve na podzim roku 1915 přinášel Čechoslovák více zpráv o jeho činnosti. V polovici listopadu 1915 uveřejnil Masaryk manifest Českého zahraničního výboru, ve kterém byla vlastně jménem našeho národa vypověděna válka Rakousko-Uhersku. Byl jsem přivezen do zajateckého tábora zrovna asi v době, kdy tam přišly naše noviny s oním manifestem.

Ta naše zajatecká masa, ze které se potom rekrutovaly pluky legií, skládala se z jednotlivců nejrůznějšího společenského postavení, nejrůznějšího přesvědčení politického i náboženského, velmi různého vzdělání atd., tak, jak je v Rakousku šmahem brali na vojnu a jak se jim podařilo dostat se do zajetí. Jejich poměr k Masarykovi před válkou byl také velmi různý: často lhostejný, někdy i nepřátelský. To se nyní měnilo. Pro všechny ty z řad

zajateckých, kteří se stavěli pod prapor odboje, kteří se hlásili do služeb boje za obnovu státní samostatnosti a národní jednoty, pro všechny ty byl Masaryk svůj člověk, smělý spolubojovník, a protože byl starý a zkušený, tedy vůdce.

Ale nejenom to: Masaryk nám byl zástupcem toho našeho národa doma.

Rozumějte tomu, prosím, tak. My všichni za hranicemi, i krajané, kteří před válkou byli tam usedlí, i ti, kteří jsme se za války dostali z toho rakousko-uherského žaláře národů (hlavně jako zajatci), my všichni jsme byli malá část národa. Pro náš odboj rozhodné bylo, jaké stanovisko k němu zaujímá národ ve vlasti. A v profesoru Masarykovi jsme viděli zástupce toho národa. Řekl to na příklad poručík Husák, starodružiník, když v srpnu 1917 vítal profesora Masaryka v Československé brigádě. Při tom nepochopení, posměchu, nepřátelství tajném i zjevném, o něž družiníci na každém kroku klopýtali, nejhorší bylo, že nevěděli ani, souhlasili-li s nimi lidé doma v Čechách, či je proklíná; zpráva o činnosti Masarykově za hranicemi byla — pravil Husák — prvním zákmitem paprsků, který prorazil mraky.

Hlavou mi šly události posledních měsíců, kdy jsme vedli v Rusku v našem hnutí těžký vnitřní boj. Odumírající režim carský pokusil se rozříznout ideovou a organizační jednotu našeho hnutí a jeho větev na Rusi těsně připoutat k sobě do závislosti politické i finanční. Bránili jsme se proti tomu ze všech sil, hájili jsme čest a nezávislost našeho boje za svobodu. Masaryk byl heslem našeho boje, jeho programové a taktické zásady našimi směrnicemi.

Ale připadalo mi, že tím, jak se nám stal vůdcem a skoro stával symbolem, jako osobnost se mi vzdaloval. A tak jsem se jaksi nemohl pořáde rozhodnout, co mu při tom setkání mám říci, jak ho přivítat. Řekl jsem pak docela prostě: Vítám vás.

Byli bychom rádi co nejvíce se dověděli od něho. Ale Masaryk chtěl především sám slyšet, co se v Rusku dělalo a jak to tu vypadá. Horlivě jsem vykládal o tom, jak jsme proti tlaku vlády předrevoluční a proti snahám našich lidí s ní spojených hájili a uhájili základní směrnicí naší revoluční akce: organizační jednotu a politickou i finanční nezávislost; vykládal jsem o různých obdobích toho boje, o jeho nesnázích a nebezpečích, o našich porážkách i konečném vítězství. Nezatajím, že jsem v hloubi srdce čekal slovo uznání: Dobře jste to tady dělali. Ale čekal jsem marně. Místo něho slyšel jsem jen projev stesku, znějící skoro jako výčitka: že se v Rusku pro vítězství našeho boje za svobodu neudělalo skoro nic, že se pro ty věčné vnitřní spory nevyužilo možností, jež tu byly.

A zase upřímně řeknu, že jsem byl zklamán. Teprve později jsem lépe pochopil, že tu mluvil vůdce, který je si plně vědom velikosti boje, který k úspěchu v něm se snaží sebrat opravdu všechny síly a sílečky, kterému takový vnitřní boj se nutně jeví

ztrátou sil a času, tedy něčím v podstatě škodlivým, čemu nutno se vyhnout, když je to jen trochu možné. Nechme hádek, pravil pak ve schůzi Československého spolku v Petrohradě. Ne, že bychom zapomněli, ale nechme toho teď, když stojíme před nepřítelem, který na nás střílí. My se nebudeme hádat, místo abychom stříleli do něho. My si ty věci vyřídíme, až na to bude čas po vojně.

Bylo po vojně. Vyhráli jsme. V září 1920 vrátil jsem se ze Sibíře a byl jsem na pražském Hradě přijat v audienci Masarykem, presidentem Československé republiky. Zase jsem mu — jako tehdy v Petrohradě — vypravoval hodně o těch našich vnitřních sporech a bojích na Sibíři; zejména se pamatuji, že jsem ukazoval, jak jsme se v posledních měsících rozcházeli s politickým plnomocníkem v poměru k Japoncům, jak jsme tu spolu se štábem vojska se snažili hájit čest našeho vojska. A zase jsem slyšel větu trochu upomínající na Petrohrad: Dělal se chyby — ale dělali jsme to po prvé.

Je však v ní více než tehdy. Je v ní poukaz na ohromnou složitost naší revoluční práce za hranicemi, na její nekonečnou obtížnost, kdy bylo nutno skoro všecko začínat od základů, pracovat s lidmi novými, nezpracovanými, za poměrů nejen málo příznivých, ale často se ostře měnících. Kdy se docela pochopitelně dělaly chyby; prostě proto, že v lidském konání každém se dělají chyby, tím spíše tedy v revoluci, kdy jsme všichni to všecko dělali po prvé. Bylo by dobře, aby ta slova měli na paměti všichni, kdo o naší revoluci píší, čtou a uvažují — také legionáři sami — a aby měli na mysli především ten skvělý celek, nemající tak brzo příkladu, jakým bylo naše zahraniční vojsko se svými činy, jakým byl náš zahraniční odboj se svými úspěchy.

Jednání s T. G. Masarykem o vojenské účasti Čechoslováků v srbském vojště.

Bohuslav Bouček.

Na počátku r. 1917 panovaly dosti těžké zmatky v osudech československé věci na Rusi. Nebylo jednotnosti mezi několikaletými složkami, usilujícími o ideové a organizační vedení v nepřehledné situaci, jak se vyvíjela v ruské revoluci. V Oděse, kde jsem byl tehdy jako lékař v srbském dobrovolnickém armádním sboru, jsme dostávali o stavu československé otázky zprávy často velmi nepřesné. Bylo nás tam dobrá polovina všech dobrovolnických důstojníků. Také mezi Jihoslovany nebylo jednotnosti v názorech o účelnosti a významu československé spolupráce,

ba projevovaly se i dalekosáhlé různosti v pojetí konečného ideálu vojenské práce samých Jihoslovánů. Šlo to tak daleko, že naši důstojníci se obávali o mezinárodní úspěchy jihoslovenské akce vojenské, původně nesmírně pozoruhodné.

Koncem dubna 1917 mne požádali naši důstojníci II. srbské divise, abych se zúčastnil jako člen československé delegace, která by žádala odbočku Československé národní rady o mravní i věcnou podporu pro rekonstrukci jihoslovenské akce a to tím, že by přidělila přiměřeně silné vojenské jednotky k součinnosti s Jihoslovany. Na ten způsob by se mohl uplatnit organizační vliv Čechoslováků, připoutaly by se na jižní ruské frontě větší síly rakousko-uherské branné moci a po skončení války by se upevnila idea našeho vzájemného společenství; byla by to též mezinárodní manifestace kmenového i kulturního souručenství obou států. Věřili jsme tehdy v možnost návratu do vlasti Bulharskem a přes Bělehrad. A hlavně jsme spoléhali na posílení politického uvědomění zajatců ze zemí jihoslovenských, jichž valná část se nedovedla přenést přes dosavadní vnitřní různosti, dané náboženskou příslušností, vojenskou přísahou atd.

V tomto pověření jsme se vypravili do Kyjeva, kde se chystal na začátek května 1917 československý národní sjezd, na nějž byla oznámena účast prof. Masaryka. Jeho příjezd z Londýna měl urovnat všechny neshody a odstranit překážky, které se stavěly v cestu vybudování silné vojenské moci československé v rámci ruské armády. Na tom sjezdu však jsme se dověděli, že profesor Masaryk ještě není v Rusku a že místo něho záhy přijede dr. Beneš, tehdy generální tajemník Čs. národní rady. Zatím zvolena byla pro Rusko odbočka Čs. národní rady, jejíž vedoucí členové, B. Čermák, prof. P. Maxa a J. Klecanda, náš návrh uznali do té míry za uskutečnitelný, že dva z nás vyslali do Petrohradu, kde jsme měli očekávat dra Beneše.

Cesta do Petrohradu byla velmi svízelná. Tehdy už nebylo žádného pořádku na železnicích; každý cestoval tak, jak mu síla loktů zajistila třeba i jen skrovné místečko ve vagonu, případně na stupátkách nebo i na střeše. Nikdo nejenže se nepodřizoval ani základním pravidlům o dopravě cestujících, ale nedbal ani ohledu k ženám, dětem a starcům. Nesmírné vzdálenosti mezi jednotlivými městy se zvětšovaly nepravidelnostmi jízdního řádu, a tak cesta mezi Kyjevem a Petrohradem znamenala několika-denní utrpení. Ale na to už jsme přivykli stejně jako domácí obyvatelé a nadto nás naléhavěji zaměstnávaly myšlenky o budoucnosti našeho národa. Nebyly to malé starosti, neboť bezúspěšná situace Ruska nevěstila nic dobrého a věděli jsme, že v usilování o naši národní samostatnost připadá významný podíl vřsledku československé práce na Rusi.

V Petrohradě zatím získávali bolševici pro svůj program, rozklad pokračoval. Zavládly krvavé nepořádky, lila se krvavá msta na zrůdy bývalého černosotěnství a reakční carské vlády;

ale také ruská demokracie utrpěla těžkou porážku pod tlakem zásad bolševických, rozhostila se vláda ulice. Námořní pevnosti Kronštát a Schlüsselburg se prohlásily samostatnými republikami, ovládanými námořníky. Do toho zmatku zapadaly ty starosti o naši budoucnost. Vojenská ministři se střídali, tehdy právě naše akce se stala závislou na novém ministru války Kerenském, jenž zaujal místo v nové vládě většinou socialistické.

Když jsme se v Petrohradě dověděli neobyčejně potěšující zprávu, že profesor Masaryk právě přicestoval, poštěstilo se nám získati svolení k návštěvě, a to hned den po příjezdu vůdce československého hnutí osvoboditelského. Jeho svízelná pouť se končila na petrohradském finském nádraží v pozdních hodinách večerních a přece nás přijal hned z rána, na pouhý dotaz u jeho hostitele. Přiznávám, že jako lékař jsem měl určité obavy s ohledem na pokročilý věk sedmašedesátiletého pána, zvláště když jsem znal cestovní nesnáze. Také se mně mihla hlavou vzpomínka, jak pečlivě si získávali Němci zprávy o význačných osobách, putujících Švédskem z Anglie do Ruska. Ovšem nedovedl jsem si hned představit, že by mohl i později ve více než 80 letech zachovati svou pověstnou svěžest duševní i tělesnou, jak ho známe dnes; ale zato jsem jistě správně odhadoval nebezpečí, napadl-li mne neblahý zánik lodi, na níž cestoval nedlouho předtím lord Kit-chener. A Masaryk jistě byl z málo významných státníků, o něž usilovaly ústřední mocnosti. Tím radostnější byl okamžik, když po několika okamžicích očekávání vstoupil a laskavě nás uvítal náš hlavní velitel a vůdce. Měl vzezření velmi dobré, bez nejmenší stopy únavy. Lehký úsměv, laskavá tvář a neobyčejný, moudrý a naprosto podivuhodný pohled — to byl jeden z nejradostnějších okamžiků, které jsem v životě zažil. Měl jsem tehdy pocit bezpečného potvrzení, že osobní zájmy, včetně blaha mé manželky i dítěte, jsou v této době podřízené jiným, vyšším službám.

Nesmírně uklidňujícím způsobem v krátkosti vylíčil, že cestu dobře snesl, ačkoliv s ním zacházeli jako s každým jiným cestujícím. Prokazoval se anglickým cestovním pasem a kryl se pseudonymem. Na ruské hranici mu odebrali kdejaký kousek papíru, i nepopsaného. Vzápětí sdělil, že v Německu, a zvláště v Rakousku, jsou celkové poměry velmi špatné, hospodářsky i vojensky. Byl přesvědčen o vítězství naší věci (což ostatně naléhavě zdůrazňoval ve veřejných projevech už od začátku války, a vždycky když po neúspěších klesala nálada veřejného mínění u Spojenců). Když se potom v krátkosti informoval o poměrech v srbském vojskě, upozornil mimo jiné, že má dalekosáhlé pověření z Francie i Anglie. O našem návrhu pomoci Jihoslovánům nemohl se zatím nijak vyjádřiti, poněvadž ovšem ještě není orientován o složitých poměrech v Rusku; ale že nás časem povolá, abychom zatím vyčkali v Petrohradě. Je příznačné, že neopominul se dotázati, máme-li zatím kde bydlet a z čeho žít; vzal s uspokojením na

vědomí, že jsme služebně vysláni, a tedy finančně pro nejnужnější potřeby opatření. Po nás už byl ohlášen dr. Mandić, zástupce jihoslovanských dobrovolců. Uložil nám tedy ještě vyříditi pozdrav dru Spalajkovići, srbskému vyslanci, u něhož jsme měli povinnost se přihlásiti. S laskavým pozváním na zítřejší den nás propustil. U dra Spalajkoviće, kam jsme se v největším spěchu odebrali, jsme byli dík promptnímu oznámení důležité novosti bez prodlení uvedeni; srbský vyslanec zřejmě uvítal naši zprávu s neobyčejným zájmem a označil Masarykův příjezd jako událost velikého významu, že on sám má připravený široký program spolupráce s naším vůdcem, jehož práce pro slovanství a speciálně pro Jihoslovany si ovšem nesmírně váží.

Druhého dne 6. (19.) května 1917 jsem znovu úplně podlehl dojmu z bezprostředního vlivu velké osobnosti. Po druhé návštěvě u Masaryka jsem napsal svému bratrovi mimo jiné, že v Masarykovi je spatřovati štěstí pro naši věc, protože on je z nejvýznamnějších osobností světového zápasu a z největších v naší historii. Z jeho slov vane naprosté přesvědčení o úspěchu jeho díla; jako blahodárny lék se pocituje ta ohromná a předvídatá jistota dobré a spravedlivé věci, která už vlastně zvítězila tím, že náš národ vstoupil na světovou scénu, uveden Masarykem. Jeho názor je zcela nezávislý na všeobecně rozšířeném mínění; Masaryk na základě svých premis předvídá. Jak on předvídal průběh války, tak se také udál až do tohoto okamžiku. Jistě má své důvody, když tvrdí, že to dobře dopadne, protože je s námi historická spravedlnost. On myslí docela jiným způsobem. Zná dopodrobna nejen všechny Slované, zejména Rusy, a jejich kulturu — proto nebylo myslitelné, aby se zde vyskytl za carské vlády — ale zná též Jihoslovany, a ovšem i Němce, Francouze, Angličany. Dokonale zná a zkoumá vývoj válečné výslednice ve světovém dění. Viděl jsem svého času v Paříži, kterak svými přednáškami dovedl získávati veřejné mínění a je přesvědčovati, že naše samostatnost je evropskou nutností. Toho vůdce potřebují naši bratřiči, a hlavně zajačci, neboť mnoho našich lidí je zmateno, rozčarováno, ohráveno pesimismem.

A tu nemohu nevzpomenouti drobné příhody, velmi příznačné. V Petrohradě tehdy uhodily zimy a napadlo mnoho sněhu. Z Oděsy jsme odjeli za pěkné vlahé jarní pohody. Opatřil jsem se jen lehkou vojenskou pelerinou. Toho si povšíml prof. Masaryk, když nás doprovázel po návštěvě do předsíně. Sotva jsme se ocitli na schodišti, vyšel za námi, povolal mne zpět a starostlivým naléháním mne donutil, abych přijal nabízenou teplou spodní kazajku; on prý je víc než dostatečně opatřen starostlivostí svých anglických přátel pro všechny případy. Nezbyvalo než přijati tuto pozornost. Dar dosud chovám jako památku velmi taktní péče pana presidenta o jednoho ze svých vojáků.

Po dalších pěti dnech nás Masaryk povolal znovu k sobě a oznámil, že naše otázka dobrovolnická se řeší v tom smyslu, že

Čechoslováci budou převezeni do Francie, kde se jim dostane ošacení a nové organisace. Také ruský hlavní štáb souhlasí, i nově ustavená vláda; zbývá jen poslední dohodnutí s hlavním velitelem generálem Alexějevem o technických možnostech. S transporty bude nutno započítí bez odkladu, s ohledem na zimní zamrzání přístavu Archangelska. S tou zprávou jsme se rozjeli k našim bratřím v jihoslovanském armádním sboru.

Co následovalo, je známo. Generál Alexějev byl odvolán, vláda padla a vystřídána byla jinou. Všechna dosavadní jednání byla marná, Masaryk musel začít znovu. Vyšší moc nám promarnila léto, nezbyla než jediná možná evakuace přes Sibiř a Vladivostok, a to byla slavná Odyssea legionářská; přes všechna protivensství vydrželi naši bratřiči i toto nové nesmírné zklamání, které vedlo až na pokraj zoufalství. V tom byla našemu vojsku uložena tak těžká zkouška, že nemá příkladu podobného.

Masaryk neviděl jiného východiska, než opustiti v Rusku pevné základy rozpracovaného díla. Vývoj politických událostí ho vedl do Ameriky. Věděl, že může spolehnouti na trvalý vliv, který v Rusku zanechal.

Kdo znal tehdejší poměry v té nejtěžší zkoušce našeho legionářstva, ví dobře, že bez budoucího svého presidenta a jeho vlivu byli bychom v této zkoušce neobstáli. Navzájem potvrdil president uznáním, že bez legií by se byla těžko vyhubovala naše samostatnost.

T. G. Masaryk je jistě z největších osobností našich dějin.

Masaryk v Bobrujsku.

Jaroslav Šimáček.

K nám přijel tatíček Masaryk přímo z Mohyleva, od nejvyššího velitele ruské fronty. Nebudu podrobně vykládat o jeho pobytu v Bobrujsku. Chci jako jeho tehdejší pobočník v náhradním praporu vyzvednouti dojmy některých chvil, které jsem jednak sám procítil, jednak vyzoroval na tvářích zúčastněných bratří.

Naš velitel — podplukovník, starý ruský, těžce raněný frontovník — zachoval vždy klid a rozvahy, i když byl bolševiky vězněn, nebo když jednal s Petljurou, ukrajinským vladařem. Ale když stál po prvé před tatíčkem Masarykem — představoval nás zvěčnělý tajemník bratr J. Klecanda — byl tak dojat prostým jednáním a klidným rozhovorem, že přišel úplně z rovnováhy. Čekal povýšené, odměřené přijetí, na jaké byl zvyklý u svých ruských představených. Venku se mi svěřil: Vite, Jaroslav Josifovič, tak jsem si ho nepředstavoval; to je něco jiného než u nás; tomu se přece říká demokracie.

Když jsme totiž byli uvedeni, stál právě tatíček Masaryk ve výklenku u okna, čistil se, bral si nový límeček a kabát, při čemž na nás volal: Hned, hned, pánové! Neviděli jsme mu do tváře, ale když se pak otočil a popošel k nám vysoký, přímý, řeklo si rozbušené, dojaté srdce: Ejhle vyvolený!

Tentýž pocit a výraz fanatické oddanosti viděl jsem ve tvářích všech našich hochů, když tatíček obcházel rotu za rotou dlouhou frontu a s každou částí, pokynuv rukou, se pozdravil: Nazdar, bratři! V krátké, řízné odpovědi „zdar“ chvělo se všechno, co oddaný fanatik cítí k svému ideálu. To byla chvíle, kdy zástup přestal mysliti a cítili vlastním „já“ a tíhl celou svou bytostí k tomu, jenž po tolika zklamáních zůstal jejich jedinou nadějí.

Však tento fanatismus trval jen chvíli, pokud byla paráda. Již ráno druhého dne se ukázalo, že náš voják rozebírá a chce míti ve všem jasno, než se podřídí. Samozřejmost dobrovolné disciplíny. Sešlo se nikoliv vojsko se svým nejvyšším velitelem, ale hoši se svým nejstarším bratrem. Našel se malý pahorek v řídkém lesíku nedaleko tábora; tam ho pozvali, tu ho vyslechli, prohlédli, zvážili a promluvili k němu o svých myšlenkách. Pak sešel k nim a besedoval s jednotlivými u všem možném. Kriticism tál, až roztál ve vědomou, neomezenou oddanost nikoliv k nejvyššímu veliteli, diktátorovi, ale k nejlepšímu bratru, který stál svým rozumem a skutky vysoko nad námi — a proto slovo bratr mizelo, aby se proměnilo ve vhodnější název „tatíček“. Všichni pak věřili, že svou světovou autoritou jistě nás dovede k samostatnosti.

Se všech stran se k němu tlačili, obklopovali ho, takže jsem se jen násilím prodíral za ním, abych mu byl stále po boku. Příznávám se, bál jsem se o něho; kdyby náhodou se v této mačkanici objevil útočník, jak snadno by mohl provéstí svůj zámysl. A tatíček na to jistě nepomyslíl — tak bezstarostně se tu procházel, mluvil a se usmíval na všechny.

Tak ho hoši uspokojení a duchovně občerstveni doprovázeli až do tábora. Byl to přece jejich tatíček, který je nebude houpat.

Získal si nás všechny svou prostou srdečností. Kdyby se snad byl dával hlídat, ukazoval se zřídka a zdaleka, jak to všichni vládcové činili, sotva by byl udržel pohromadě naše vojsko v době, kdy úpadek a rozval velké ruské armády a slibující bolševismus ohrožovaly naše řady.

Nebylo to proto jen společné nebezpečí, které nás udržovalo pohromadě, ale byla to hlavně víra i v nezdarech, že náš tatíček přes všechny překážky vynaloží vše, abychom dosáhli kýžené svobody. Nesliboval, ale pracoval úsilovně a jeho nenáročný a obětavý život byl nejen dobrým příkladem, ale i zárukou.

Také na naše hochy nikdy se nepřicházelo s rozkazy od nejvyššího velitele Masaryka, ale vždy od našeho tatíčka Masaryka, a tyto všechny rozkazy byly zákonem, který se musel plnit.

Vůdce československé revoluce v Borispolu.

František Dosoudil.

Velmi rád se ve svých vzpomínkách obírám dnem 6. srpna roku 1917, jež řadím mezi velké svátky naší zahraniční revoluce. V ten den navštívil nás, dobrovolníky tvořící druhou pěší divisi československého vojska, to jest pátý, šestý, sedmý a osmý pěší pluk, předseda Československé národní rady, profesor T. G. Masaryk.

Jakmile se roznesla tato radostná zpráva, vše jako by najednou ožilo. Všude ruch a práce. Zvoleni zástupci do pořadatelského výboru, mezi kterými za 1. rotu (s počátku byly u každého se tvořícího pluku tři roty, figurující jako náhradní útvary, z nichž později teprve byly tvořeny roty) byl jsem i já.

Zatím co se dováželo z lesa smrčí a vyřezávaly obdélníky zelené trávy k úpravě i výzdobě, stavěla se slavobrána a tribuna. V předvečer návštěvy vyvěšeny prapory, dokončeny a ofoťografovány střechy zemljanek.

Jak jsme my, dobrovolci v československé armádě, svého vůdce milovali, a jaký duch žil v československých legiích, o tom nejlépe svědčily obrazy, vykouzlené na těchto zemljankách umělecky prostou rukou, zhotovené z trávy v pískovém podkladě, s významnými nápisy. Nejvýmluvnější z nich byl obrazec 2. roty 6. Hanáckého pěšího pluku, která zhotovila uprostřed znak moravské orlice s nápisem „Otče, Tvé slovo — náš zákon“. 1. rota téhož pluku znázornila upálení Mistra Jana Husa s nápisem „Zahynul, ale duch žije“, jiná četa této roty českého lva s nápisem „Zdvihni se, zdvihni, starý český lve!“ 1. rota 5. pěšího pluku pochlubila se obrazem „Panoráma Hradčan“ s nápisem „Teď anebo nikdy — vítězství aneb smrt“, 2. rota 7. pěšího pluku narýsovala „Sloup utrpení“ s letopočtem „1621 — 1917“, 1. rota 8. pěšího pluku „Hranice československé republiky“ s nápisem „Kde domov můj“ atd.

Dne 6. srpna 1917 seřaděny pluky a očekáván v jedenácti hodin příjezd kyjevského vlaku. Hrobové ticho a zatajený dech upozorňoval nejlépe na to, co se odehrávalo v tento slavnostní okamžik v nitru a duši každého z nás.

Za zvuku československé hymny prošel náš vůdce s generál-majorem Červinkou slavobranou na prostranné cvičiště mezi zemljankami. S kloboukem v ruce, volným krokem, procházel a zdravil rotu za rotou. Nelze vpisati city, jež háraly v nás. Naše zraky snažily se zachytit pokud možno nejlépe jeho milou tvář a přímou postavu toho velikého Čechoslováka, který opustil domov i rodinu, aby obětoval vše veliké myšlence osvobození československého národa.

Po přehlídce vstoupil první legionář, profesor Masaryk na

tribunu, kolem níž jsme se zatím seskupili. Jako dnes slyším jeho příjemný, zvučný hlas; v paměť mou hluboko se vryla jeho slova: „Bratři! Nejsem vojákem a nemohu vám s odborného hlediska říci, zdali to, co jsem viděl, je dobré. Po mém soudu, ano. Povím vám však, jaká je naše situace“. Nejprve sdělil nám, jaké jsou poměry doma, proč se rozhodl postavit se v čelo zahraniční revoluce proti centrálním mocnostem, jakých výsledků se dopracoval na západě ve Francii a Anglii. Právil dále, že chceme-li československému národu vydobýti jeho ztracenou svobodu a historické právo, pak musíme to v tuto dějinnou chvíli dokázat třeba i krví a se zbraní v ruce v řadách Dohody zničití Rakousko-Uhersko. Proto musíme i v Rusku mítí svou armádu, samostatnou, již bychom disponovali my. Tato armáda musí býtí vojenská, nikoliv politická. Vojáci musí vědět, proč bojují. Musí přísahati svému národu, musí to býtí vojsko naše.

Když dokončil svou řeč a my provolali slávu československému národu a vlasti, byly roty odvedeny v největším pořádku k defilé. Vtom se přihnala bouře a spustil obrovský lijavec. To však neodstrašilo nejvyššího velitele. Klidně stál, přikryt ruským pláštěm, z nejbližší zemljanky mu podaným, a s usměvem děkoval pochodujícím, promočeným bratřím. Však jsme se tenkrát vypjali, takže bylo radost podívati se na rozvinuté řady a naslouchati, jak rozmočená a blátivá ruská zem duněla pod krokem defilujících čet. Tu poznal tatíček svoje hochy nezlomeny, ale naopak plné nadšení, sil, mladistvého zanícení, naděje v lepší budoucnost a odhodlané na všechno.

Sotva poslední četa dodefilovala, vysvitlo slunce a svými paprsky počalo nás osušovati. Tatíček sedá do auta, na rozloučenou mává kloboukem a odjíždí.

My odcházíme do svých zemljanek, ve kterých nemohli jsme toho dne nijak usnoutí. Stále viděli jsme jeho postavu před sebou; myšlenky zabíhaly do vlasti, k těm trpícím doma, znovu a znovu obíraly se jeho řečí a tímto krásným dnem. A od té doby, když jsme mluvili o našem vůdci, neslyšeli jste z úst vojáků-dobrovolců jiného oslovení než náš „tatíček“ Masaryk.

President T. G. Masaryk návštěvou u čs. brigády na Ukrajině.

Ludvík Lotocký.

(Z mých zápisků).

V srpnu 1917 bylo to právě v neděli, kdy náš 2. pluk Jiřího z Poděbrad vytáhl bez plukovní hudby z Novoselice u městečka Polonného na Ukrajině asi 8 verst cesty ke vsi Berezně, na velkou louku, kam přitáhl i 1. a 3. pluk a naše dělostřelectvo,

zformované od bratří Choljavinů. Měli jsme pláště svinuté, neboť bylo právě po dešti. Tam jsme se seřadili po plucích v rotné kolony a očekávali jsme našeho tatíčka.

Přijel zanedlouho, doprovázen štábem 1. divise, profesorem Maxou a plukovníkem Mamontovem. Novoselický hrabě propůjčil svoji ekvipáž, taženou 2 páry krásných koní. Následovaly ostatní kočáry, v nichž seděly některé vlivné osoby z ruských Čechů. President Masaryk vystoupil z kočáru, přijal hlášení plukovníka Mamontova a kráčel, maje deštník v ruce, podél rozestavených tří pluků. Nejprve šel kolem 1. pluku, pozdraviv jej „Nazdar 1. pluk!“ a pak dále kráčel kolem ostatních dvou pluků. Tvář jeho zářila radostí při pohledu na tolik statných junáků, kteří stáli jako živá zeď. Bylo komandováno již česky (po prvé): „K počtě zbraň!“

Po této krátké ceremonii vyzval nás tatíček, abychom k němu přistoupili blíže v kruhu tak, jak to bývá na táborech lidu. S nevysoké tribuny měl k nám pak úchvatnou a dojemnou řeč. Pravil:

Bratři, já sice nerozumím ani dost málo vojenským parádám, ale pravím vám: To, co děláte, je velmi dobré! Semkli jste se všichni za jedním ideálem: osvobození naší milované vlasti. Stojíte zde ve zbraní pod vlastními prapory bez rozdílu politického přesvědčení. Vzali jste si za úkol boj proti dvouhlavému orlu, dravci, který po tři sta let dusí a dává náš národ. Boj musí být veden do krajnosti, až na nůž! Nesmíme být v tom ohledu sentimentální. S Rakouskem není žádný kompromis možný! Já sám, přiznávám se vám, byl jsem ještě do posledního času před válkou optimista, pokud se týče Rakouska; stále jsem myslel, že snad přece dynastie habsburská bude hledět usmířit se s českým národem a vrátí mu jeho spravedlivá a přirozená práva. Ale přišel rok 1914. Rakousko nespravedlivě přepadlo malý národ srbský, vyhlásivši vyhlazovací válku Srbsku a Černé Hoře. Rakousko ostatně přestalo již dávno existovati a vrhlo se v náruč Německa. S takovým stavem věcí se smířit nemůžeme a nesmíme! V roce 1914 jsem se dozvěděl, že čeští vojáci houfně se vzdávají Rusům a ještě doma netají se svým odporem proti boji s Rusy a Srby, píšíce na vagony, v nichž jsou dopravováni na frontu: „Červený šátečku, kolem se toč; táhneme na Rusy, nevíme proč.“ Odjel jsem do ciziny, abych též bojoval proti nenáviděnému Rakousku, ovšem jinak než vy. Ale kdybych byl mladší, byl bych též mezi vámi!

Dále vybízel nás k statečnosti a vytrvalosti, říkáje, že je lépe padnout se zbraní v ruce, než zemřít jako otrok a rab Němců. Po Masarykově řeči měli jsme mnozí slzy v očích, jsouce hluboce pohnuti... Pak mluvil k nám plukovník Mamontov ohnivě, jak bylo u něho obyčejem. Bylo opravdu s podivěním, jak brzy si český jazyk osvojil; nedíval se na papírek, jak u jiných řeč-

níků bývá. Pravil, že máme presidenta a armádu, ale teritorium si musíme teprve vybojovati.

Potom následovalo seřazení pluků a defilé. Defilovalo se v rotných kolonách, což se odbylo přesně k nemalé radosti presidentově, který obklopen vojenskou suitou a nesčetným ruským obecenstvem, přihlížel vojenskému divadlu. Poté následoval pochod zpět do Novoselice.

Třetí den přijel president k nám do Novoselice k návštěvě 2. pluku. V ovocné zahradě proti cerkvi byla uspořádána důstojnickým sborem hostina na jeho počest. Mužstvo pluku mělo též přístup. Leželi jsme opodál v trávě, naslouchajíce koncertu naší kapely. Za prostředními stoly seděli důstojníci, v jejichž středu byl president Masaryk, Maxa, Mamontov a jiní. Podporučík Kopal jako hrdina 2. pluku pronesl uvítací řeč, na niž president Masaryk odpověděl.

Pak profesor Masaryk vstal od stolu a šel na trávník mezi nás, rozmlouvaje s některými dobrovolci. Někteří ostře kritisovali činnost zatímního velitele 2. pluku, kapitána Gajdy, že prý chtěl poslat naši plukovní kapelu do plenu za to, že nechťejí kapelníka Hřímálého, který prý objednal nástroje od německých firem z Moskvy. Střelec Em. Pilný stál před presidentem a klidně vyprávěl o různých nedostatecích, jako že není chleba, dostatečné stravy atd. Potom o případu padlého četaře naší 11. roty Jos. Votoupala, který 14 dní po své smrti měl být degradován z četaře na desátníka, protože neměl „učebnou komandu“. (Byl jsem svědkem hrdinné smrti bratra Votoupala, jenž padl v červenci 1917 u Zborova, když se počínal ústup k Tarnopolu. Byl rodák od Jihlavy; do zajetí se dostal jako aktivní četař 81. rakousko-uherského pěšího pluku.) President Masaryk vážně jej vyslechl a upřel často svůj pronikavý zrak na prozatímního velitele pluku, který stál opodál v rozpacích. Plukovník Mamontov slíbil, že jako brigádní velitel se postará o nápravu. Mamontov tehdy pravil, že co se neudělalo za tři roky, nemůže on napravit za tři měsíce. Střelec Bohouš Veselý pak též nějakou chvíli rozmlouval s presidentem. Potom za velikého nadšení „kluci“ zdvihli plukovníka Mamontova na ramena a za nadšených ovací posadili jej do automobilu.

President Masaryk, srdečně se s námi rozloučiv, odjel za neutuchajícího provolávání Sláva! a Nazdar! Druhý den zrána šla celá brigáda vyprovodit svého tatíčka na dráhu; rozestoupili jsme se muž od muže na deset kroků a utvořili špalír, kterým pak president Masaryk projížděl v kočáře, provázen důstojníky brigády, kteří jeli na koních jako „salva guardia“.

Poznámka pořadatelova: O návštěvě prof. Masaryka v čs. brigádě a vůbec v našem vojsku na Rusi píše podrobněji v knize Prof. Masaryk a čs. vojsko na Rusi. Vypravování bratra Lotockého je zajímavé tím, co si prostý voják zaznamenal z tehdejší řeči Masarykovy.

Profesor Masaryk ve štábě jihozápadní fronty.

Jaroslav Čizmář.

Počátkem srpna 1917 byl profesor Masaryk návštěvou u naší první divise, rozložené tehdy kolem Polonného na Ukrajině. Na zpáteční cestě do Kyjeva přijel dne 8. srpna do Berdičeva, k návštěvě velitele jihozápadní fronty. S ním přijeli doprovázející ho profesor Prokop Maxa, tajemník Odbočky Čs. národní rady Jiří Klecanda a dr. Zd. Foustka.

Byl jsem tehdy v Berdičevě jako člen vykonávaného výboru vojenských rad jihozápadní fronty; mimo mne byl u štábu br. poručík Klecanda a komanda našich dobrovolců radiotelegrafistů. Také žila v Berdičevě dosti četná kolonie tam usedlých krajanů a mnoho našich, tehdy již organisovaných zajatců. Sešlo se nás v Berdičevě tehdy poměrně mnoho.

Příjezd profesora Masaryka byl nám oznámen předem a proto jsme se k němu podle svých sil a možností připravili. Chtěli jsme přivítati našeho politického vůdce tak, abychom nejen jemu, ale i místním vojenským činitelům ukázali svou lásku a naprostou důvěru k němu. Uvítali jsme vzácného hosta shromáždění před budovou štábu, kde naši hoši byli vystrojeni jako čestná setnina. Br. poručík Klecanda přivítal našeho vůdce krátkým proslovem a představil hostům shromážděné representanty místních Čechů, předsednictvo organisace zajatců a také mne jako člena vojenské frontové organisace. Prof. Masaryk s mnohými rozmlouval; na mne obrátil se s dotazem, kým jsem byl do nejvyšší vojenské rady vyslán, a žádal, abych ho stručně informoval, co v komitétu konáme.

Řekl jsem, že jako předseda plukovního komitétu prvního pluku byl jsem zástupci pluku vyslán na sjezd delegátů vojska jihozápadní fronty do Kamence Podolského. Do vykonávaného výboru byl jsem zvolen ruskými částmi 3. armády. Mimoto byl na mne vložen úkol zastupovati i naše vojenské části, když dostalo se i neruským národnostem zastoupení ve vykonávaném výboru. Na dotaz, ke které politické straně se hlásím, prohlásil jsem, že politicky organisován nejsem, ale přimykám se v komitétu k ruským socialistům—revolucionářům, ač politických akcí se podle dřívějšího prohlášení našeho politického vedení nezúčastňuji. V další rozmluvě jsem připomněl, že stojím na stráži našich zájmů, jak jsem byl od našich vojenských organisací požádán a informuji je o důležitých událostech ve štábu. Mohl jsem také poukázati, že jsem svůj vliv již dobře uplatnil před zborovským nástupem, kdy na moji intervenci byly rychle a mimo pořadí odeslány kulometry pro naše části, třebaže i přesto došly trochu opožděně. Musel jsem se také zmíniti, že jsem se jako sekretář bojové komise vykonávaného výboru a člen výboru pro organisaci

útočných kolon zúčastnil přípravných prací, spojených s nástupem na frontě.

Vzpomněl jsem také, že právě v době příjezdu prof. Masaryka do Berdičeva pracoval jsem v komisi kulturní a osvětové a vedl oddělení pro rozšiřování literatury na frontě. To prof. Masaryka velmi zajímalo a dal si mnoho podrobně vyprávěti, jaká to ta literatura jest a oč se vojáci nejvíce zajímají. Když jsem mu vypověděl náš program a řekl, že zřizujeme hlavně školy pro negramotné vojáky na frontě, vydali jsme již bukvár (slabikář) pro začátečníky a rozšiřujeme námi nebo jinde vydané socialistické brožurky, kromě bolševických, schválil náš postup a snahu šířiti osvětu mezi ty, kteří vzdělání nejvíce potřebují.

O politické práci v komitétu jsem mu nic zvláště nového říci nemohl; byl dobře informován a viděl již, jakož i jiní, že všechny ty snahy a namahavé práce k ozdravení ruské fronty jsou asi marné. Moji účast ve vykonávaném výboru schválil a pravil, že rád vidí, když máme všude své lidi.

Tím jsme rozmluvu ukončili a já ho požádal, zdali by nás nemohl snad později informovati o politické situaci našeho revolučního odboje. Poněvadž však musel odejeti, požádal prof. Maxu, aby na naše dotazy odpověděl. Prof. Masaryk pak odjel k návštěvě velitele jihozápadní fronty gen. Denikina a celé naše shromáždění odebralo se do zahrady blízkého domu, vyslechnoucí prof. Maxu. Tam vyprávěl nám Maxa velmi obšírně o práci našich představitelů u vlád spojeneckých. O štokholmské socialistické konferenci, které se také zúčastnil, vyprávěl nám mnohé zajímavosti a prohlásil již tehdy otevřeně své pochyby, že by konference ta měla nějaké pozitivní výsledky, jak se tak na mnohých místech, zvláště v Rusku, očekávalo. Poukázal zvláště na tu okolnost, že konference byla obeslána z centrálních říší jen těmi socialisty, kteří se těšili ve veliké většině naprosté důvěře svých vlád, jako z českých socialistů dr. Šmeral. Připomenul však, že pro naši věc získal tam neobyčejně důležité informace, kterých bychom jinak nedostali.

Také tajemník Jiří Klecanda dotazoval se mne na poměry v komitétu a mé názory na situaci. Řekl jsem mu, že v komitétu členy jsou jen sociální demokraté a socialisté—revolucionáři, kteří se poctivě snaží uspořádati poměry ve vojsku, ač snad již mnozí cítí, že všechna ta práce jest marná. Přiznal jsem se, že jsem již naprostý pesimista v nazírání na současné poměry a přesvědčen, že na nějakou vojenskou akci se nemůže ani pomyslet, jelikož ruský voják bojovat již nebude — a pak brzy nebude míti ani kdo.

Prof. Masaryk byl ubytován v reprezentačních místnostech hotelu Savoj. Mimo velitele fronty navštívil také náčelníka štábu, generála ubytovatele a děžurného generála, s nimiž měl důležité konference. Když se navrátil do hotelu, přijal na moje doporučení redaktora deníku „Armejský věstník“, orgánu to frontového

komitétu, poručíka Nosa, s nímž dlouho besedoval o revolučním programu a cílech našeho odboje. V nadšeně psaném článku líčil pak por. Nos. besedu s naším vůdcem; v něm zdůrazňoval, jak opravdově jest prof. Masaryk přesvědčen o správnosti i nutnosti našeho odboje a jak neochvějně věří ve zdar naší revoluce. Ke článku byl připojen životopis prof. Masaryka a oceněna jeho široká vědecká práce.

Poněvadž jsme milou návštěvu chtěli co nejdéle ve svém kruhu zdržeti, uspořádali jsme na jejich počest večeři v restauraci Jean pro 15 osob. Prof. Masaryk živě se tehdy rozhovořil o naší politické situaci a zdůraznil, že záležitosti naše stojí pro nás na západě a zvláště v Americe dobře; věří, že své samostatnosti dobudeme. Připomněl nám nutnost branného odporu i nadále a na adresu zástupce organisace zajatců pravil zřetelně, že povinností každého Čecha jest — vstoupiti v řady našeho vojska. Večeře rychle v živé zábavě a radostné náladě plynula. Poněvadž milí hosté měli odejeti vlakem po 9. hodině, ukončil br. por. Klecanda přátelský ten večer krátkým prolovem. Děkoval prof. Masarykovi, že přijel také do štábu, čímž přispěl zajisté k vyjasnění některých sporných důležitých vojenských záležitostí; nám jeho příjezdem dostalo se cti, prodletí s ním a s jeho spolupracovníky několik okamžiků, kterých si všichni velmi vážíme. Přál jemu jménem všech mnoho zdaru a mnoho zdraví, tak potřebného k vykonání toho úkolu, který si předsevzal. Po srdečném rozloučení ještě na nádraží, kam jsme vzácného hosta a jeho průvodce doprovodili, odejeli oni do Kyjeva.

Příjezdu prof. Masaryka do Berdičeva přihlíželo mnoho lidu a velmi zvědavě se nás mnozí dotazovali, kdo jsou ti páni, které jsme vítali. Nemohli pochopiti, že jsme se shromáždili přivítati svého presidenta, jak jsme všem vysvětlovali — my vojáci v ruské unitormě. Divili se, že president nepřijel se skvělým doprovodem, jak dříve při návštěvách významných osob vídali, ale sám, a že je to jen starý prostý pán. Ne — to Berdičevané nemohli pochopiti a také nepochopili. Veškeré místní noviny přinesly o návštěvě dlouhé a podrobné články, také o nás a o našich tužbách.

Pátrání po vůdci čs. odboje v Moskvě.

František Dosoudil.

Dne 19. srpna 1917 přestěhoval se 6. hanácký pěší pluk pro nedostatek místa z Borispolu do Pirjatina, odkud byl jsem rozkazem pluku služebně přeložen jako účetní síla k finálnímu odboru Odbočky Československé národní rady do Petrohradu. V Odbočce měl jsem příležitost vidět a slyšet vůdce českoslo-

venského odboje a našeho tatíčka už častěji. Odbočka pořádala občas schůze se svými spolupracovníky, kterým za svého pobytu v Rusku zpravidla předsedal nynější náš president; jednání těchto schůzí jsem s brem drem Aug. Strakou a br. podpor. Huškem II. stenografoval.

V Petrohradě zažil náš tatíček bolševický převrat. Odbočka, obávajíc se v této době zmatků a bratrovražděného boje o svého vůdce, jenž neobjasně chodil po petrohradských ulicích a pravděpodobně z naprosté blízkosti konal sociologická studia o revoluci, přiměla ho k tomu, aby odjel do Moskvy. Odbočka považovala Moskvu za bezpečnější město pro našeho vůdce, předpokládajíc, že celý boj o vládu odehrá se patrně v Petrohradě nebo v jeho okolí. Bohužel, nebylo tomu tak; občanská válka, podněcovaná bolševickými předáky, šířila se jako lavina po celém Rusku; neušetřila žádného většího města a zachvátila i stověžatou matičku Moskvu.

Po odjezdu našeho vůdce z Petrohradu do Moskvy neměli jsme šest dnů sebemenší zprávy od něho. Odbočka vyslala do Moskvy pp. Vosku a redaktora Martínka, zástupce československé větve v Americe, kteří přijeli navštívit československou armádu; ale ti se po dvou dnech vrátili s nepořízenou, že pro silný obštel se do hotelu dostat nemohou. Bylo nutno vypraviti do Moskvy někoho z členů nebo spolupracovníků Odbočky, kteří by za každou cenu snažili se k němu dostat, vyšetřili, jak se mu daří, a postarali se o jeho bezpečnost. Odbočka chtěla ho míti raději v blízkosti vojska, v Kyjevě, poněvadž jedině tam mohlo býti o jeho bezpečnost postaráno.

Byla proto ihned svolána společná schůze, ve které se k tomuto úkolu dobrovolně přihlásili bratr praporčík Al. Eisenberger se svým sluhou panem Kodlem (tak ho každý v našem vojsku oslovoval), který svého baryna nikdy neopustil, a moje maličkost.

Opatřili jsme si nejnnutnější na cestu, já obstaral ještě ruské časopisy obou směrů, vládního i bolševického, z posledních dnů, uschoval je a nejbližším vlakem jsme odjeli. Celou cestu, to se rozumí, nás bavil Kodl. Před Moskvou bylo nám divné, že neslyšíme rachot a praskot střel. Na nádraží dozvěděli jsme se, že Kerenského junkeři v noci odtáhli, Moskvu opustili a že bolševici jsou pány situace.

Pospíšili jsme k hotelu Metropol, kde u vchodu stála bolševická stráž, propouštějící už cizince. V hotelu jsme zjistili, že náš tatíček v něm již není a že před chvílí odešel. Spadl nám kámen se srdce; aspoň jsme věděli, že se mu nic nestalo a že je živ. Hůře bylo nyní, kde ho v Moskvě hledati. Ale i to se nám podařilo; nalezli jsme ho v dělnické tiskárně v kruhu několika českých krajanů, bydlících v Moskvě. Ačkoliv s nimi rozprávěl a byl vesel, přece jen jsme poznali na něm únavu. Když jsme mu vyřídili pozdrav a důležitá sdělení Odbočky, předali

dopisy a časopisy, žádal nás, abychom mu našli soukromý byt, kde by si mohl odpočinout a klidně se vyspat. Vyprávěl nám, jak musel v hotelu bavít dámy-cizinky, které se neobyčejně bály a naříkaly. Odvedli jsme ho do soukromého bytu k jednomu krajanu a vrátili se do Petrohradu.

A tu opět v Moskvě naskytla se mi příležitost poznati našeho tatíčka ještě více, zejména jeho rozvahu, nebojácnost, klid, srdečnost a humor v dobách zlých i těžkých.

Glosy o Masarykovi.

Ludolk Kundera.

Universitní přednášky v Praze před válkou nebyly ve svém vnějším průběhu nikterak slavnostní. Sto nebo více posluchačů bývalo výjimkou, mnohdy byli posluchači jen 3, 4 — i u profesorů, kteří byli kapacitami ve svém oboru. Posluchači zapisovali si více méně lhostejně poznámky učitelovy — ani stopa po nadšení. Tak bylo jak na fakultě filosofické, tak i právnické i medicínské. Tu kterýsi letní semestr byly po několikaleté přestávce ohlášeny přednášky profesora Masaryka o filosofii. Tyto přednášky, zvláště přednáška úvodní, působily z celého mého studia na mne nejsilněji. Již půl hodiny před počátkem tísnily se v největším přednáškovém sále filosofické fakulty „V lázních“ na Malé straně davy studentstva, sal přeplněný, i na galerii, na schodišti plno. Když pak se objevil prof. Masaryk, byl přivítán frenetickým potleskem a všichni dychtivě sledovali jeho přesvědčivé výklady. Žádná universitní slavnost nemohla se honositi takovou návštěvou a takovým nadšením jako tato úvodní přednáška Masarykova. Tu mně bylo jasné: to je duševní vůdce pokrokové mládeže. Jedině tento muž neposkvrněného štítu mohl vznítit v mládeži takové nadšení, že později, když vypukla válka a on volal národ do zbraně na osvobození vlasti, tato mládež, nyní ve svazku vojenském, důvěřivě a radostně uposlechla jeho výzvy.

Když mně osud dopřál v Rusku v Kyjevě — či v „Kievě“, jak důsledně píše Masaryk — dlíti asi měsíc přímo v jeho blízkosti a vidět jeho práci (neboť jeho pokoj, vlastně dvojpokoj, v hotelu de France na Kreščatíku sloužil zároveň za úřadovnu presidiální kanceláře Odbočky Čs. národní rady), tu mne především udivovala jeho úžasná pracovní výkonnost. Od časného rána až do pozdní noci neustále vyjednával s nejrůznějšími lidmi. Hned přišli vojáci se svými starostmi a bolestmi, mnohdy zcela osobními a drobnými, hned politické ruští, ukrajinští, zástupci spojenců, zvláště pak tehdy, kdy se jednalo o zřízení jiných národnostních vojsk v rámci našeho vojska, zástupci Jihoslovanů,

Poláků a Rumunů. Povázíme-li, že přítom byl ve stálém styku se západní Evropou, ve stálém styku s vlastí a našel ještě čas, aby konal přednášky, psal propagační články a pracoval na svém vědeckém díle „Nová Evropa“ atd., musíme prostě žasnout, kolik práce tu bylo uděláno. Ve schůzích Odbočky, které v tehdejších kritických dobách, přímo před odjezdem naším na východ, byly denně a protáhly se vždy několik hodin, ačkoliv byl předsedou, nikdy nepředsedal, jen poslouchal a většinou mlčel, jen občas řekl slovo, které ovšem mělo svou váhu. Příznačné je, že se nezajímal při tom jen o věci zásadní, kardinální, nýbrž stejný zájem měl i o nejmenší podrobnosti agendy.

Při tom byl osobně pozorný i v nejmenších věcech a k těm nejmenším. Malý, zcela drobný příklad. Psával jsem přesný stenografický protokol těchto schůzí a nemohl jsem se přirozeně při důležitých debatách ani hnout, poněvadž každé slovo musilo být zaznamenáno. A tu ze všech přítomných — většinou 6 až 8 lidí — byl to vždycky právě prof. Masaryk, který při sebe důležitějším jednání pozoroval, když se stmívalo, že již špatně vidím na práci, přinesl lampu a rozsvítil mně. Malý příklad, ale příznačný.

Stejně obdivována byla jeho osobní statečnost. Když v Moskvě, bombardované bolševiky, bydlil v Hotelu Metropol, který nejvíce z celé Moskvy byl vystaven ohni bombardujících a byl úplně demolován, projevil ze všech hostů (byl to obrovský hotel pro sta lidí) největší neohroženost a chladnokrevnost a musil vyjednávat za ostatní. Mezitím co ostatní myslili jen na záchranu svého života, on nemyslel na to, že je ve stálém nebezpečí, a jako vždy chladnokrevně pozoroval, zvláště počínání si ruských lidí, rozmlouval s nimi, aby si udělal jasný obraz o situaci, o ruském bolševismu atd.

A brzo poté v Kyjevě zas. I tam přijel za prudké bouře občanské války, kdy bolševici útočili zase na Kyjev, aby jej dostali do svých rukou. Na ulicích se asi po 10 dnů neustále stílelo. Masaryk však klidně chodil po ulicích, a když nějaký granát zafíčel a jeho průvodci by se byli rádi skryli aspoň u domovních dveří, on nedbal výstrah, nechránil se vůbec a jen pozoroval, kde, jak a kam se stílí, a snažil se z toho usoudit na situaci.

Hotel de France, kde Masaryk bydlil, byl v tu dobu místem pro něho velmi nevhodným, neboť byl právě zpředu, odkud Kyjev byl bombardován, nekrytý (naproti byla nížoučká budova), takže byl objektem lehce zasažitelným. Skutečně také jednou padl do Masarykova pokoje granát (kromě mne nebylo v místnosti nikoho), prolétl kolem mne a prorazil zeď do vedlejšího pokoje; v našem pokoji zbořil jen kamna a zasáhl pohovku, na které Masaryk zpravidla přijímal své návštěvy. Na štěstí v tu chvíli Masaryk dlel jinde. Teprve po této příhodě musil se podvolit přání svých blízkých a přestěhovat se do krytějšího bytu.

Situace našeho vojska byla tehdy velmi neutěšená. Bolše-

vici v nás viděli nerevolucionáře, své nepřátele, začali naše vojáky chytat a arestovat, a při tom bylo nutné navázat s nimi styky. Nekázeň ruského vojska začínala mít svůj neblahý vliv na dosud pevnou organizaci našeho vojska a rudá armáda vábila k sobě mnohé přesvědčené socialisty z našich řad. A v této těžké době, kdy každá hodina mohla přinést nějaké překvapení a kdy autority bylo třeba více než jindy, Masaryk po dlouhém váhání přišel k rozhodnutí, že musí opustit své vojsko a vrátit se na západ. Nevymizí mně — a jistě všem účastníkům — z paměti poslední schůze, kdy Masaryk dával instrukce do budoucna. „Kolik dní, kolik nocí jsem se napřemýšlel, abych dospěl k nejlepšímu východisku“, řekl tehdy. „Svým srdcem bych raději zůstal u vás. Ale na západě je má přítomnost ještě naléhavější; tam bude třeba rozhodujících diplomatických zákroků, tam se bude rozhodovat o náš stát, ne zde v Rusku“. A upřímně si poštěžoval: „Když právě de facto všechno leží na mně.“ Jako filosof, dívající se na věci realisticky, tak jak skutečně jsou, počítal se všemi možnostmi. „Kdyby přišla jiná, nebolševická vláda, snad by se zde našlo dosti práce i pro naše vojsko, snad by ho mohlo být užito i pro strážní službu ve velkém slohu, mohlo by obsadit Kyjev, Petrohrad, Moskvu a udržovat tam pořádek — i to by něco znamenalo.“ Ale počítal s nejhorší možností, že by se naše vojsko samo rozpadlo. „Bylo by to zlé, kdybychom měli ztratit to, co jsme tak těžce vybudovali, tolika bolestmi, tolika životními obětmi vykoupili. Odpadl by také důležitý politický moment: čtyřicet a více tisíc lidí — to již něco znamená. — Byla by to velká rána — znamenalo by to pro nás, že dovedeme sice v prvním záchvatu něco udělat, ale nejsme s to to udržet. Pak bych tedy nebyl měl pravdu, že jsme politicky pro svobodu zralí, že můžeme sami sobě vládnout. Ale i pak by nebylo všechno ztraceno. Doufám, že by se mi podařilo na západě diplomaticky napravit to, co jsme zde ztratili. Snad by stačilo již to, co jsme dosud udělali, a mělo by váhu při konečném účtování.“ Stručně, úsečně zněly jeho věty, ale každé slovo, promyšlené, protrpěné, padlo hluboce do naší mysli; bylo tvrdé, ale bylo zároveň balsámem pro naši duši, dávající nám víru v konečný dobrý výsledek.

POČÁTKY LEGIÍ.

Volyňsko na cestu odboje.

Div. gen. Ant. Hasal.

Nejpočetněji byl a ještě dnes je zastoupen český živel na Volyňsku z doby kolonisace českými osadníky v 60.—80. letech minulého století. Čeští vystěhovalci v té době zakupovali za velmi výhodných podmínek půdu hlavně v okolí Lucka, Dubna, Rovna a Žitomíru.

Výhody při kolonizaci měli značné. Byli z počátku osvobozeni nejen od vojenské povinnosti, ale po určitou dobu i od veškerých daní a poplatků. Co však mělo pro ně hlavně velký význam, bylo právo zakládat české osady, nezávislé na místním obecním zřízení, budovat české školy, zakládat spolky a jednoty.

Většina českých kolonistů na Volyňsku zabývala se zemědělstvím; vedli svá hospodářství vzorně, pokrokově a dařilo se všem, až na malé výjimky, velmi dobře. Příznivá materiální situace, blahobyt a značné výhody velmi příznivě působily na jejich smýšlení, jejich národního ducha a sebevědomí. Vznikla zde samostatná česká kultura, oživovaná zdravým sebevědomím a příčinnivým duchem.

Česká škola a různé krajanské spolky udržovaly cílý a stálý styk se starou vlastí; jejich zásluhou je, že i v poměrech značně v neprospěch českých kolonistů změněných české osady nezahynuly v obklopujícím je moři slovanských národů, že si zachovaly i v dalších generacích svůj český národní ráz. Byla to také časem vypěstěná tradice, která udržela český živel na Volyňsku na takové výši, že mohl klidně očekávatí příští, neodvratně se valící události.

Sám přijel jsem do Ruska v roce 1913 a usadil se v Žitomíru na Volyni. Dařilo se mně velice dobře. Působil jsem činně jak v českém, tak i ruském Sokole.

Rád vzpomínám na ty doby plné rušných událostí v zahraniční politice po aneksi Bosny a Hercegoviny, po balkánských válkách a s nimi spojených opatřeních jak v bývalém Rakousko-Uhersku, tak i v Rusku. Stále se měnící mezinárodní situace dávala tušiti, že blíží se doba, která přinese mnoho překvapení a která nelítostně zasáhne do osudu států a národů.

Sarajevské výstřely nedoznaly zvláštní odezvy v ruské veřejnosti. Zasvěcenějším a pozornějším pozorovatelům bylo však jasné, že v nejbližší době budou učiněna rozhodnutí, která budou mítí dalekosáhlé následky. Český volyňský živel plně chápal vážnost doby.

Rakouské ultimatum Srbsku, svými podmínkami tak porušivší mezinárodní zvyky a ohrozivší suverenitu státu, vyvolalo nevoli

v ruském národě a přimělo Rusko, že se postavilo neochvějně na ochranu malého Srbska. Toto rozhodnutí Ruska český živel kvitoval s povděkem i s nadějemi v lepší budoucnost slovanských národů.

Učiněná opatření a z nich vyplývající mobilisace ruské armády přijaty byly klidně a se samozřejmostí. Klidný, hladký a rychlý průběh mobilisace zvyšoval ještě více naděje volyňských Čechů v Rusko, jakožto ochránce a osvoboditele ostatního Slovanstva.

Právě tak jako v Moskvě, Petrohradě, Kyjevě a jinde, ač bez zvláštní spojitosti a propagace, vyskytla se také na Volyni táž myšlenka, t. j., že povinností všech Čechů a Slováků je postavit se po bok Ruska a Srbska proti odvěkému nepříteli našeho národa. Myšlenka začala se realizovati přihláškami dobrovolců Čechů do ruské armády. I já se ihned přihlásil, ač měl jsem nastoupiti v bývalé rakouské armádě. Rozhodnutí moje bylo bez dlouhých úvah, neboť jsem si uvědomil, že moje místo je jedině v ruské armádě. Ani to, že jsem byl dočasně internován jako příslušník nepřátelského státu, mne od mého rozhodnutí neodvrátilo.

Nežli však byly vyřízeny potřebné formality, dozvěděl jsem se o tvoření České družiny v Kyjevě a ihned se přihlásil. Působil jsem ve svém okolí a docílil toho, že současně se mnou přihlásilo se asi 20 nadšenců. Mezitím již do ostatních částí Volyně přijali emisari z Kyjeva, jejichž práce nebyla zbytečná, jak dokazuje velký počet dobrovolců 3. a 4. roty „České družiny“.

Koncem srpna byl jsem již v Kyjevě v 1. rotě, kde prožíval jsem s ostatními bratry dny našeho výcviku, den přísahy a svěcení praporu na Sofijském náměstí a všechny ty naděje do budoucna.

Jak jsme začínali v Oděse.

Gen. Mik. Číla.

Vypovědění války bylo obyvatelstvem Ruska přijato se všeobecným porozuměním; města, venkov i všechny vrstvy obyvatelstva, spolky i politické strany s pravým ruským patriotismem nabídly své síly „baťuškoví caru“ k vedení války a k dosažení vítězství.

V Oděse, kde jsem působil od r. 1909 co učitel kreslení a tělocviku, byly na počátku války patriotické projevy zvlášť oživené; manifestovali nejen vládní Rusové, ale i nevládní Malorusové, Poláci, Kavkazané, Tataři, Židé — ba i němečtí kolonisté; současně byly energicky organisovány různé komitety a svazy

k práci v týlu ve prospěch vojsk na frontě a k péči o raněné.

Česká kolonie v Oděse byla dosti početná; její příslušníci, žijící ať v nadbytku či skromně, byli si vždy vědomi svého česství a slovanství; nyní, v historicky vážném okamžiku, přihlásili se okázale a spontánně do řad bojujícího Slovanstva.

Po prvé se tak stalo na zvláštní valné schůzi oděského Sokola, kde mělo býti rozhodnuto, jaká činnost má býti v jednotě za nadcházející doby válečné; byla to schůze památná a dramatická.

Jako náčelník jednoty byl jsem povinen vypracovati návrhy; po zahájení schůze a po projevech řečníků jsem je předložil.

Předně: rozvrh tělovýchovný se zásadně mění na rozvrh branné přípravy; členům ve věku 16 až 20 let dostává se tu zvláštního vyučování vojenským předmětům.

Za druhé: ihned bude zřízen šestinedělní universitní kurs pro ošetřovatele raněných; kdo z bratří a sester si přeje, mohou se přihlásit; podpisový list jsem položil na stůl.

Dále: jest třeba organisovati pohotovostní oddíl nosičů raněných, odborně vycvičených, v každý okamžik pohotových dostaviti se na nádraží (zejména v době noční) a přenášeti raněné z vlaků do vozů k dopravení do nemocnice; utvořiti zřízení pětěk, aby oddíl fungoval poplachově; kdo z bratří se hlásí, podepiš se na list druhý!

Konečně: nejtěžší, svatá povinnost všech zdatných tělem i duchem! Vlast máti volá věrné syny své... tož, bratři: Do zbraně! Kladu třetí list a připojuji: „Pro dobrovolníky“.

Usedám. Ticho. Bratr starosta pronáší několik slov a přerušuje na 10 minut schůzi, aby každý — dříve než podepíše — mohl důkladně „obdumat“ své rozhodnutí.

Přítomná česká kolonie jest plná nadšení; Rusové cosi mezi sebou šuškájí, někteří prudce debatují a gestikulují; něco není v pořádku!

Starosta znovu zahajuje schůzi a vyzývá k podpisům; hlásí se br. Dubiněnko, místonáčelník, a po jakési omluvě prozrazuje, že by bratři a sestry rádi zvěděli, jak se zachová náčelník br. Číla. Všichni hledí ke mně; v mnohých očích otázky, napjaté očekávání. S úsměvem ukázal jsem na list s nadsipsem „Dobrovolníci“, kde jsem se na místě prvním podepsal hned doma, když jsem návrhy připravoval a rubriky linkoval. Mého podpisu si zatím nikdo nepovšiml. Zato nyní nastal nepopsatelný hluk; „urá“ a „nazdar“ hřmělo celou budovou, vše hrnulo se ke mně, objímali mne, celovali, zvedali na ruce; ledy prolomeny, listy podepisovány.

Všechna tehdejší opatření se uskutečnila a výborně se osvědčila; zejména oddíl nosičů raněných, čítající na dvě stě osob, byl na nádraží nepostradatelný a fungoval až do konce

války bezvadně; když v r. 1915 ruská vláda vybidla tělovýchovné organisace k pěstování branné přípravy, byla jednota Sokol v Oděse první z celého Ruska, která vycvičené brance přihlásila; úřední zpráva o tom byla v petrohradských listech.

Dobrovolníků bylo asi dvacet; po „restrikci“ jich zůstalo sedm; přihlásili jsme se k jednomu z místních pěších pluků jako „zveno oděského Sokola“. Ale den před odjezdem na frontu došel na „Český konsulat“, jak se všeobecně říkalo domu Pachmanových v Oděse, telegram: „Zřizuje se česká dobrovolnická družina, sezvete krajany, přijedu — datum — Tuček — Moskva.“

Horko zalilo tváře — srdce zabušilo! To je teprve to pravé! Do očí valí se slzy... letím s telegramem do ruského pluku, ukazují jej plukovníkovi a omlouvám se; chápe a blahopřeje; ihned svoláváme krajany na určený den. Přijel Tuček z Moskvy a informoval o předpokládané a již připravované akci odbojové. Má sestávat ze dvou těles: z útvaru bojujícího na frontě — česká dobrovolnická rota — a z politické organisace v týlu, která povede akci politickou.

Nebylo mnoho debat, každý chápal hlubokou osudovost přítomnosti; teď nebo nikdy! Jednání bylo krátké; všichni se přihlašovali, stranou nezůstal nikdo; utvořen místní odbor pro práci politickou; dobrovolníků se přihlásilo čtyřicet čtyři; mezi nimi chrabří Antonín Grmela, později v týlu rakouských vojsk chycený a oběšený ve Wadovicích. Hned druhý den začali jsme cvičit; výcvikové tempo bylo ostré, proto někteří, zejména staří, odpadávali; některé slabší jsme přemluvili — zřejmě by válku nevydrželi. Asi za týden jsme dostali telegram, že se českoslovenští dobrovolníci svolávají do Kyjeva do Svatomichalského monastýru, kde jest výcvikové středisko naší dobrovolnické družiny.

Přípravy k odjezdu skončeny; večer na rozloučenou konán v domě pana Sodomy; zpívalo se: „Bude vojna, bude“, „Až já smutný půjdu na tu vojnu...“ a j.

Druhý den naposled rozhlédl jsem se po svém pokojíku, kde jsem měl mnoho věcí cenných a milých, mnoho knih a předmětů výtvarnických i tělovýchovných; dopsal jsem poslední dopis, vložil do kufru, víko zapadlo, zámek zaklapl...

Všechny mosty spáleny.

Za hodinu sedali jsme do vlaku, abychom nastoupili cestu do Kyjeva. Zbylo nás devatenáct; měli jsme svůj praporec a již pravou kázeň vojenskou. Skoro celá česká kolonie oděská nás vyprovázela a volala: „Na shledanou v Čechách, ve zlaté matičce Praze!“

Za Kavkazem.

Jaroslav Čizmář.

Počátek světové války zastal mne v r. 1914 v Jelisavetpoli v zakavkazském Rusku. Tehdy byl jsem tam zaměstnán už několik let ve velkém vinařském závodě. Kavkaz jsem od počátku obdivoval a opravdu si jej zamiloval. Měl jsem se tam skutečně dobře. Ve volných chvílích cestoval jsem po horách, navštěvoval zajímavé horské auly domácího obyvatelstva a na svých toulkách zajel jsem Kaspickým mořem až do Persie. Přáteli mými byli Tataři, Gruzíni, Arméni i Němci kolonisté příšlí v ty kraje před 100 lety.

V r. 1914 chystal jsem se na první návštěvu domů. Sarajevské výstřely, vyhlášení války Srbsku a Rusku zmařily můj pečlivě a radostně připravovaný plán. První dojmy války byly pro všechny tak ohromující, že veškeren ruch a pravidelný život i v tom městě, na okraji Ruska, ustal.

V závodě zastavena práce a v organisaci velkého podniku nastal na chvíli zmatek. Záložníci odcházeli k plukům. Rusové byli zachvácení válečným nadšením. Pořádaly se manifestační průvody, v jejichž čele vždy nesen obraz panovníka; řečnilo se, povzbuzovalo, carovi se přísahala věrnost a volalo rozhorleně: „Pryč s Německem a Rakouskem“.

Tataři, Mohamedáni, sympatisující s Tureckem, nesloužili ve vojsku, a zdálo se, že nejevili valného zájmu o události. Jejich šlechta však, tak jako všude jinde loyální k vládě, ostentativně válku vítala a dobrovolně hlásila se do vojska. Arméni neměli také příčiny k nadšení, ale museli do války jako záložníci. Jen kolonisté Němci s odporem odcházeli a předpovídali Rusku porážku.

Ve shonu těch událostí uvědomoval jsem si, že i já musím něco podniknouti. Měl jsem radost, že nejsem v Rakousku a nikdo mi neporučí jíti proti Slovanům. Nikdy jsem nebyl rakušákem, nikdy mne k habsburské říši nic nepoutalo a nikdy jsem nebyl jejím vojákem. Pociťoval jsem však, že své protirakouské smýšlení musím v té době také dokázat. A jediný závěr těch úvah byl: nabídnouti své síly Rusům proti Rakousku. Věřil jsem ve vítězství spojenců, v rozbití Rakouska, jež muselo přinésti nové uspořádání střední Evropy, a od těch závěrů byl jen krůček k tomu, abych uvěřil v možnost naší státní samostatnosti. Rozhodl jsem se pro boj a věřil, že nebudu sám.

Než však jsem mohl své rozhodnutí splniti, internovali mne tak jako všechny jiné příslušníky Rakouska a Německa. Nepříjemných 14 dnů mne v rozhodnutí nezviklalo. Záměr můj jen zjednodušen vyzváním českých novin z Kyjeva, aby Češi a Slováci vstoupili do České družiny, která se tam z dobrovolců zřizuje. Brzy jsem se do Kyjeva vypravil a 29. srpna 1914 byl jsem zařazen do 3. roty Družiny.

Vzpomínky z Varšavy.

František Cihlář.

Žil jsem před válkou ve varšavském předměstí Mokotově, které jest s městem úplně spojeno. Našich českých krajanů bylo tehdy ve Varšavě mnoho, zejména mladších. Také tam byla Československá beseda, středisko Čechů a Slováků. Scházivali jsme se často v Krakovské cukičně na ul. Maršalkovské, kde se živě vždy na vlast vzpomínalo.

V roce 1914 po sarajevském atentátu už byla doba neklidná, takže každý z nás s jistotou něco zlého očekával. Netrvalo dlouho a na všech stranách v ulicích bylo slyšet výkřiky ze zvláštních vydání novin: Vojna rakousko-srbská. Mnozí rakouští a uherští příslušníci spěchali, aby Varšavu co nejdříve opustili. Z nás však většina zůstala.

A za krátkou dobu zase nová a větší událost: válka vypověděna Rusku. To však bylo pro nás již horší. Policie měla ihned plně ruce práce, aby každého cizince zjistila, který tou dobou ve Varšavě zůstal. Občany německé národnosti, kterých tam žilo mnoho, postupně zavírali a po skupinách odváželi. Jinak to bylo s námi; měli jsme volnější pobyt a to díky tamním našim vlivnějším osobnostem, které ihned na patřičném místě s úřady stran našeho pobytu jednaly (Országh, Hejk a p. j.).

Někteří naši krajané byli vzati do shromáždění, aby byli odvezeni; to však byly jen ojedinělé případy a snad i nedorozumění některých policejních orgánů. Po vyšetření mohl být každý opět na svobodu propuštěn, žádal-li to. Byly případy, že někteří Češi se nechali i dobrovolně z Varšavy vyvézt.

U nás v Mokotově bylo dobře; bylo nás málo a úřady nám ponechaly úplnou volnost, s poznámkou, abychom se každý třetí den přišli ohlásit. Jinak si nás po celou další dobu nikdo ani nevšiml.

Horší bylo na rakouském konsulátě. Když jsem se tam z povinnosti hlásil jako rak. příslušník, že jsem dosud ve Varšavě, byl jsem odbyt slovy pana Nováka, který vyřizoval veškeré záležitosti: „Člověče, vy ste eště tady? Vy už ste měl být dávno pryč! Zítřa at' jedete! A přineste si svoje zavazadla; budete vpraven“. Povídám: „Dobře“. — Šel jsem. Toto stalo se i jiným, jak jsem se dověděl, a proto se nás několik uradilo, jak panu Novákovi vyhovět, aby neměl stále těžké srdce, že rak. armáda přišla o několik mužů. Donesl se na konsulát jeden kufřík v podobě vojenského, a s tímto kufříkem jsme se jeden za druhým hlásili, že jsme připraveni. Věděli jsme dobře, že se nikam jet nemůže, neboť blízko Censtochové již byly boje v plném proudu. Přesto bylo každému vyplaceno na cestu po 10 rublech. Místo do Rakouska zašli jsme pak všichni naproti do mlékárny a tam ony peníze v mléce propíjeli.

Příští den, když jsme se opět sešli před budovou našeho

konsulátu, viděli jsme: orlíček s budovy pryč, taktéž i celý personál. Nezbyvalo než se ohlásit u konsula amerického.

Zanedlouho došla zpráva, že se bude zakládat české vojsko proti Rakousku do boje za osvobození našeho národa. Byla uspořádána velká schůze a pak všichni přítomní přijali návrh na zřízení tohoto vojska. Byl zápis a v brzké době místo do Rakouska odjížděli jsme plni nadšení do slavného a nezapomenutelného města Kyjeva v čele s Husákem a Syrovým.

Na počátku války v Petrohradě.

Jaroslav Šimáček.

Hned první dny potom, co Německo vypovědělo válku Rusku, dostupovaly demonstrace ruského lidu v Petrohradě vrcholu. Průvody rozvášněného davu pokoušely se vniknouti k rakouskému i německému vyslanectví, ale silné policejní kordony dovedly je včas zadržeti a vytěsniti do jiných ulic.

Na večerní členské schůzi Českého výpomocného spolku bylo usneseno, že také český lid v Petrohradě půjde příštího dne k večeru do ulic, aby provedl demonstraci proti Rakousku a Německu a ukázal ruskému lidu, že manifestuje pro všeslovenskou myšlenku a pro osvobození českých zemí z rakouského područí. Tenkrát již bylo v Petrohradě přihlášeno asi padesát dobrovolců do ruského vojska a zvláště tyto odhodlanci uvítali bouřlivě projektovanou demonstraci.

Na druhý den, t. j. 4. srpna, k páté hodině odpolední stálo několik krajanů na chodníku Něvského prospektu před Alexandrovským divadlem a čekali na ostatní. Prapor byl zatím uschován u portýra v divadle a opatrní se přeptávali, je-li průvod dovolen. Zatím prošel srbský průvod a po něm malý rozházený průvod židů, kterých si však nikdo nevšiml.

Rozhodli jsme se, že již také vyrazíme. Bylo nás třicet s praporem. Ale za padesát kroků vzrostl náš průvod na slušnou řadu. Přidávali se k nám nejen ti ostýchaví, ale i ruská mládež, a když jsme začali zpívat „Hej Slované...“, lidé na chodnicích se zastavovali a poslouchali. Zatím čilí ruští studenti se informovali, kdo jsme a co chceme, a po ukončení písně zaburácel dav, naučený ze včerejška: „Pryč s Německem, pryč s Rakouskem, ať žije svobodná Čechie.“ Bylo nám blaze a odpovídali jsme: „Ať žije ruská armáda!“

Zpívali jsme pak „Kde domov můj“. Bylo-li předtím při zpívání rušno, při této melodii pomalu stichla celá ulice a lidé zaraženě poslouchali. Nám to bylo divné, a když jsme skončili, hned jsme spustili „Slovan jsem...“, v domnění, že se Rusům

naše hymna nelíbí. Ale ještě jsme neskončili, když ke mně přiběhl student, abychom zpívali tu první, že ji všichni chtějí ještě jednou slyšet. Ptám se ho: „Hej Slované?“ „Ne, ne, tu smutnou.“ Tož jsme zpívali druhou sloku naší hymny. Museli jsme ji však opakovat ještě dvakrát; tak silně působila na citlivou ruskou duši.

Táhli jsme po Něvském prospektu, kde jsme znovu potkali demonstraci srbskou a vzájemně se zdravili. Zahnuli jsme k rakouskému vyslanectví, ale tam nás policie nepustila. S výkřiky nelibosti táhli jsme k srbskému vyslanectví, kde jsme ještě zastihli srbský průvod. I k nám promluvil tajemník Spalajković. Spolu pak se Srby — a byl to již značně rozvášněný dav — šli jsme k francouzskému a anglickému vyslanectví, kde však se nikdo neobjevil; prý nikoho není doma.

Tedy zpět na Něvský! Bylo již devět hodin večer. Proráželi jsme si cestu obrovskou lavinou lidu, stojícího před redakcí časopisu Novoje Vremja, kde na velké tabuli ohlašovali vývoj událostí na frontě rusko-německé. Prodral jsem se právě před schody, když vyšel zpravodaj a mluvil: „Bratři! Německo nám vypovědělo válku. Poslali na nás velkou kavalerii. Ale my máme daleko větší; mohli bychom jim nějakého koně půjčit. Prý si stěžují, že jich mají ještě málo; a přece byli tak neopatrní, že nám nechali v Petrohradě, když včera utíkali, několik svých. My jich nepotřebujeme, my jim je pošleme.“

Dav nechápal a čekal, co bude dál. „Nevíte asi, kde jsou?“ pokračoval redaktor. „Tam nahoře, na střeše německého vyslanectví přece. Pojdme tam a sundejme je! Pošleme je za těmi zbabělci.“

„Hurá, hurá“ burácel dav a obrovský zástup hnul se po Něvském k německému vyslanectví za zpěvu písní a volání hanby. Policejní kordon nemohl tuto rozvášněnou masu zadržeti a proto bezmocně ustoupil.

Za chvíli se na střeše vyslanectví objevili lidé, ozývaly se rány, pak varovné volání dolů, aby lid odstoupil, a již řítily se se střechy kamenní bělouši i se svými průvodci, sochami podniků, na dlažbu; za nimi letěl i německý orel.

V neděli byla druhá velká demonstrace všeslovanská. Připravovala se pečlivě ve všech slovanských spolicích, měla přesný program, byla velice efektní, měla všemožné standarty. Začala dopoledne, zastavila se u kazaňského soboru, kde kázal pop, a nakonec došla k Zimnímu dvorci, vyvolala cara na balkon a klesnutím na kolena i carskou hymnou projevila mu svoji oddanost.

To již Německo vypovědělo válku Francii, Anglii Německu a Rakousku Rusku. To již byla prohlášena všeobecná mobilisace.

Na počátku války v Moskvě. *Augustin Zlámal.*

(Ze vzpomínek).

Hned na počátku války byl zřízen Český komitét. Dosáhli jsme toho, že Češi a Slováci nepodléhali arestu a vysylce na východ. Náš komitét vydával legitimace a tím ručil za loyálnost Čechů a Slováků. Co to bylo! Každý žid, Němec, Maďar chtěl být Čechem, třeba česky ani slova nemluvil.

Bylo před vypověděním vojny v neděli. Scházeli jsme se odpoledne na Tverském bulváru naproti hostinci Moravia demonstrovat. Svobodová (tuším) připravila červenobílé stužky, které jsme si připjali na prsa. Vpředu se nesl na dvou tyčích prapor s nápisem: „Za pobědu Slavjan! Nazdar!“ Šli jsme — nás Čechů asi 500 a přidalo se k nám asi 15.000 Rusů. Zpívali jsme: Bože, carja chraň, Hej Slované, Bývali Čechové, v přestávkách řvali: Doloj Germaniju, Austriju atd. Da zdravstvujet Rossija, Francija, Anglija, Serbija, Belgija atd.

Jdeme po Tverské. U generalgubernatorstva na Skobelevské ploščadi jsme se zastavili; zpívalo se a řečnilo. Když vycházíme s Tverské na Voskresenskou ploščaď, přijde ke mně Svatopluk Koníček a povídá: „Víš, je to pěkné, ale je toho málo; my musíme utvořit české vojsko!“ Do mne jako když nůž vrazí! Poďaří se nám to? ...

Mnoho nám pomohl a pomáhal dobrý ruský člověk, člen moskevského gubernského zemstva, Sergěj Konstantinovič Rodionov. Seznámil nás s ním Amort, který pro zemstvo cosí sochařil. Zasluhou S. K. Rodionova jsme se seznámili s vlivnými lidmi jak v Moskvě, tak v Petrohradě. Rodionov mnoho působil k tomu, abychom dostali ruské občanství. A když jsme se sešli k slavnému aktu přihlášky do Družiny, tu on v nadšené řeči vyličil boj Slovanstva s Germánstvem, a zvedaje arch papíru do výše, řekl, že doufá, že bude celý popsán jmény těch, kteří se přihlásí bojovat s odvčkým vrahem Slavjanstva. Byl! Co se to dělo! Jeden přes druhého se hnál podepsat své jméno na tuto historickou listinu. Kde je? Zmizela ve víchru revoluce?

Práce bylo mnoho. Organisovala se Družina. Psalo se všem Čechům v celé Rusi, posílali se emisaři verbovat do Družiny, navazovalo se spojení s Petrohradem, Kyjevem, Varšavou, Rostovem na Donu, Oděsou, Charkovem, Tiflisem atd.

Měl přijet do Moskvy gosudar. Ovšemže jsme ho chtěli uvítat korporativně. Byl jsem komitétem vyslán s Knížkem (sklář, starodružiník) ke gradonačalníku. Přijal nás jeho pomocník, plukovník Modl. „Kolík vás asi bude?“ „500—600.“ „S praporem?“ Poďívám se na Knížka — „Ano!“ „Na Skobelevské ploščadi!“ (Skobelevská ploščaď na Tverské proti domu generalgubernatorstva.) Pak to bylo změněno. Bylo nám vykááno místo vý-

znamnější, na Krasné plošči proti Kremlu, od pomníku Minina a Požarského až k Lobnomu městu. Šli jsme pod běločerveným praporem, jež jsme si k tomu účelu pořídili.

Přijíždí gosudar se synkem. Hodně vpředu jede v kočáře (stoje) moskevský gradonačalník generál Adrianov. Gosudar hledí vpravo na vojsko ve špalíru. Přijíždí k nám. Strašné Nazdar přinutí gosudara ohlédnout se na nás. Drcne chlapce, oba se obrátí k nám a salutují.

Gosudar byl v Moskvě několik dní. Nám to s počátku nepřišlo na mysl, že bychom měli k němu jít, až potom se mi rozbřesko a řekl jsem to Koničkovi. Že prý mu to již i druzí bratři říkali. Ujednáno. Šel Koniček ke gradonačalníkovi. „A kde jste byli dřív? Vždyť za tři dny gosudar ujíždí. Ale postarám se.“ A postaral se. Byla určena audience. Kdo tam půjde? Ovšem Koniček, ale musí být aspoň tři. „Ty máš čamaru, tak pojď ty,“ povídá mi. „Ne, jsou zde starší než já. Ať jde Tuček jako před-seda a starý Hrabě!“

A teď jsme skládali adresu gosudarovi. Byl při tom i Rajman z Petrohradu a sám se pak chválil, že tu „diplomatickou“ větu: „Nechť zazáří koruna sv. Václava v paprscích koruny Romanových!“ on navrhl. Nevím už.

Šli v čamarách. Když vešel gosudar, zařvali na něho: „Sláva císaři!“ až prý se lekl. (Byl to hloupý nápad Koničkův — nikdo o tom dřívě nemluvil.) Pak Koniček přečetl adresu. Na to car odpovéděl: „Mogu tolko skazat': Daj to Bog!“

Družina se tvořila. Myslili jsme, že se bude cvičit v Moskvě, ale Kyjev nám to přebral, ačkoliv jsme měli pro ni všechno přihotoveno.

V Moskvě se sebralo asi 60 dobrovolníků a poslali jsme je do Kyjeva. Koniček to chtěl mít slavnostní; pozval z Kazaně protojereje Němečka, inspektora kazaňského semináře, jenž byl později baťuškou u naší brigády. A bylo to v neděli. Tak byla v Serbskom podvorje v tamějším kostelíčku slavnostní mše, již sloužil srbský archimandrita za Němečkovy asistence. Němeček měl krásný proslav. Tenkrát jsme mysli, že se národ ve vlasti pozvedl; v novinách se objevily zprávy, že je Praha v ssutinách, rozšířená německými vojáky. Jak jsme skřípali zuby, když otec Němeček poukazoval, jak náš národ hyne v boji proti Rakušanům a Němcům atd. Pak dostal každý družiník stříbrný křížek, my „komitadži“ taky — nosím jej v peněžence stále.

Večer jeli hoši do Kyjeva. Vyprovázeli jsme je na Brjanskij vokzal. Proslovy, líbání, zpěv, dotazy Rusů, kdo je to, vysvětlování. Lumír zpíval naše hymnické písně. Velebně se neslo: Bývali Čechové. Rusové smekali čapky, důstojníci stáli v pozoru a salutovali.

Odejeli. Za pár dní jsme dostávali dopisy z Kyjeva; nadávali na pořádky: zavšivená kasárna, samá štěnice, není peněz,

plukovník jim nerozumí, nerozumějí jim důstojníci a poddůstojníci je chtějí při cvičení fackovat atd. A že chtějí svůj prapor a z Moskvy. Tož jim ho dáme. Navrhl jej Amort a vyšly naše ženy v čele s paní Junovou. V běločerveném poli česká koruna, pod ní v polokruhu dvě lipové ratolesti, v rozích znaky Čech, Moravy, Slezska, Slovenska. Na druhé straně ruská trikolora: bílá, modrá, červená. Místo hrotu jsme dali na tyč ruského dvouhlavého orla.

Asi za tři týdny odjížděla do Kyjeva druhá partie dobrovolníků, s ní bratři Tuček a Čeček — ten již v polní uniformě prostého vojáka — a nový velitel České družiny, podplukovník Sozentovič. Bratři v komitétě přibili několika hřeby prapor k žerdi a vezli jej zabalený v čechle na nádraží, neboť družiníci chtěli přijet do Kyjeva s praporem.

Na nádraží, kde se jen hemžilo odjíždějícími dobrovolci a doprovázejícími je přáteli, čekalo nás překvapení. Koniček, který měl rád okázalost, pozval z blízkého kostela ruského baťušku, aby prapor posvětil a požehnal odjíždějícím družiníkům. Nám se ta náboženská paráda moc nezamlouvala, ale neříkali jsme nic, už se stalo. Tvrdím, že prapor byl posvěcen na Brjanském nádraží v Moskvě. Podplukovník Sozentovič se na to zlobil a řekl, že se to mělo stát až v Kyjevě před Českou družinou. Měl pravdu; také ho pak posvětili v Kyjevě na Sofijské plošči ještě jednou a Družina naše přísahala.

V Moskvě na nádraží při svěcení jsem držel prapor já. Až když ke konci přišel Tuček, předal jsem mu prapor jako důstojnějšímu. Políbil jsem znak Moravy a českou korunu.

Na nádraží jsme zarazili do žerdi ještě asi deset hřebů. Můj byl sedmý od vrchu. Všiml jsem si, že moskevský gradonačalník, generál Adrianov, který byl též přítomen, se zájmem se na to dívá. Pozval jsem ho tedy, aby také zarazil hřeb, což on s radostí učinil.

Pravoslavný baťuška, muž asi čtyřicetiletý, se modlil za zdar ruského vojinstva i Češskoj družiny. Jak to námi zachvělo! Po prvé po skoro třech letech jsme se modlili za zdar českých zbraní; jsem přesvědčen, že naše modlitba byla upřímná, ať byla adresována komukoliv, neboť nábožensky založených mezi námi nebylo.

A což teprve, když končil moleben a baťuška se obrátil k nám s vroucí řečí! Vylíčil nám, jak slavně bojovali Husité s celým světem za svobodu svědomí a svoji vlast; ukázal na českou nesvornost, která vedla k Lipanům, a zakončil, že Česká družina pomstí Bílou Horu. Stáli jsme překvapeni. Kdo by se byl toho nadál od prostého ruského popa? A všechno mluvil spatra, bez přípravy, neboť byl zrovna k obřadu pozván. Byli i mezi ruským duchovenstvem inteligentní a vzdělaní lidé.

Později starý Hrabě vyprávěl, že se toho kněze ptal, odkud zná naši historii, a ten mu řekl, že byl na Krymu, kde se seznámil s drem Kramářem.

První zvonění — nasedat, jede se do Kyjeva a pak dále ku Praze. Ale tam dospěl slavný vítězný náš prapor po dlouhé trnitě cestě až za více než pět let. A přece tam dospěl.

Počátky čs. odbojové činnosti v Jekatěrinoslavi.

Paula Kubínová-Háková.

Ihned v prvních dnech po vypuknutí války v Rusku přijeli k nám do Jekatěrinoslavi z Moskvy, jako první emisari, naši krajané Vlastimil Amort a ještě jeden s ním, aby nám podali informace o československém odboji i o náboru do „České družiny“. Přijeli v neděli ráno — pamatuji se na to jako dnes. Vysvětlili mi, proč vlastně přijeli a tázali se mne, mohu-li jim pomoci a pozvali všechny naše krajany k informační schůzi, kterou hodlají pořádati ještě ten den odpoledne. Povídám jim: „Oho, bratři, tak rychle to sotva půjde; u ruských úřadů a ještě k tomu v neděli těžce dosáhnete povolení ještě dnes.“ Oni mně na to odpověděli: „Povolení dostanem. Podívejte se na naše papíry!“ Měli opravdu papíry z nejvyšších míst a stálo v nich, že každý úřad, který bude jimi o něco požádán, má jim vyjítí okamžitě vsfíc.

Po tomto rozhovoru odebrali se do gubernské kanceláře, kde byli ihned přijati gubernátorem, který potřebné zařídil: na 3. hodinu odpolední byla schůze povolena. Mezi tím jsme já a pan Václav Švec (nyní profesor v Humenném) svolali naše krajany, kterých bylo asi 65, na tuto první schůzi, ke které se též dostavil policejní komisař.

Přála bych si dnes doma viděti to nadšení a tu radost, jakou jsme všichni prožívali při této první schůzi tehdy v cizině, jež nám byla drahým domovem.

Po proslovu obou našich emisarů zapsalo se 17 našich hochů do České družiny. Současně založil se u nás československý komitét, jehož účelem bylo chrániti naše lidi od persekuce, vydávati potvrzenky o československém původu, pro které pak přijížděli naši krajané z celé jekatěrinoslavské gubernie. Komitét měl své sídlo u mne v hotelu „Bolšaja Moskovskaja“. Stanovy nám ruské úřady ochotně schválily; potvrzenky, komitétem vydávané, že jsme Slované, byly náhradou za naše pasy, které nám ihned v prvních dnech odebrala ruská policie. Zároveň žádali jsme skoro všichni o udělení ruské státní příslušnosti, avšak nikomu z nás se jí nedostalo, poněvadž byl u nás guber-

nátor Němec, jenž nám byl z pochopitelných důvodů málo nakloněn. Řeklo se nám, že naše žádosti a pasy jsou v Petrohradě. Avšak známý policejní komisař mně svěřil, že tyto žádosti leží v Jekatěrinoslavi na policejním ředitelství; chci-li je vidět, že mně je ukáže. Skutečně tomu tak bylo.

V komitétě byl prvním předsedou pan Jan Tincel; mezi 15 členy výboru byla jsem já jediná žena. Práce bylo mnoho. Museli jsme denně zakročovati u ruských úřadů v záležitostech našich krajanů, kteří se přímo hrnuli z různých měst a vesnic k nám do Jekatěrinoslavi z toho důvodu, že jim byly činěny různé překážky — ne nadřizenými, nýbrž podřizenými úřady.

Ale zakrátko dostali jsme i my všichni, jako prý příslušníci nepřátelského státu, rozkaz od policejního úřadu, že musíme do 48 hodin likvidovati své podniky a majetky a že budeme vysláni do Ufy. Napadla mě však dobrá myšlenka: poslati delegaci do Oděsy ke generálgubernátoru a vysvětliti mu, že jsme Slované, že naši muži a synové jsou již na ruské frontě a že nejsme nepřátelé, nýbrž věrní spojenci. Sešlo se u mne několik krajanů a z nich jsme poslali do Oděsy p. Jana Vorlíčka, který byl sice ruským příslušníkem, dále pana Václava Luxe a pana Vladislava Syrového. První měl svůj ruský pas, druhým dvěma jsem zaopatřila pasy falešné; museli jeti jako ruští příslušníci, jinak jim hrozilo v cestě velké nebezpečí. Tato delegace do Oděsy šťastně došla a byla zároveň s delegací polskou přijata generálgubernátorem, který na štěstí věděl o našem hnutí a znal naši historii. Vyslechl stížnost naší delegace i projev oddanosti ruské říši a dal jekatěrinoslavskému gubernátoru telegrafický rozkaz: „Čechov ně trogat“.

I potom setkávali jsme se přece jen ještě u policie v některých případech s nedorozuměním. V jednom policejním úřadě obdrželi zkomolenou depeši „Čekov ně trogat“, t. j. šeků se nedotýkat; ani jim ve snu nenapadlo, že by tato depeše týkala se nás Čechů, a proto mnohého z našich lidí chtěli přece jen vykázati do Ufy. Nedorozumění se dodatečně vysvětlilo a naši lidé zůstali na svých místech, ačkoliv byli citelně poškozeni tím, že své věci za laciné peníze prodali a nové si pak těžce pořizovali.

Náš komitét pak pracoval dále nerušeně pro československý odboj a pro naše lidi; ale to by již byla jiná kapitola.

Přísaha České družiny.

Anežka Škvorová.

Ihned po vypuknutí světové války my, české ženy v Kyjevě na Rusi, utvořily jsme komitét, jehož předsedkyní, správněji řečeno duší i hlavou, byla paní Marie Červená, choť továrníka. Staří, bezdětní manželé Červených byli od dávných let známi co velcí vlastenci. Byli též velmi pohostinní a obětaví. Nebylo ani jednoho

umělce, ať hudebníka či spisovatele, který by při návštěvě Kyjeva nebyl hostem u Červených. Profesor Ševčík, František Ondříček, České kvarteto, Zeyer, Jesenská a mnoho, mnoho jiných jistě dlouho vzpomínalo na jejich pohostinný dům.

V samém začátku měl komitét za úkol šít prádlo pro vojsko a raněné a navštěvovati je v lazaretech. Bylo v úmyslu založit i vlastní lazaret, k tomu však nedošlo.

Ale i tak činnost komitétu nebyla malá a za války stále vzrůstala. I sám komitét vzrůstal později přibývšími novými členkami z řad uprchlíků z volyňské gubernie, z nichž největší účast a činnost projevila paní Anna Krobová.

Za několik neděl po vytvoření komitétu nastal historický den, očekávaný s velkým nadšením celou českou kolonií v Kyjevě, slavný den svěcení praporu České družiny.

Počasi bylo nádherné, jako by samo se radovalo z nadšení těch osmi set hrdinů.

Krásné město Kyjev svítilo v záři sluneční nesčítnými kopelemi pravoslavných chrámů. Sady neznavené dosud zeleně dodávaly dni slavnostního rázu. Na Sofijské náměstí, kde se konala slavnost, se všech stran přicházeli čeští nadšenci a zvědavé ruské obecnstvo. Já jsem s neteří, oběma dceruškami a hospodyní stála u pomníku Bohdana Chmelnického, dosti blízko, abych mohla dobře vidět celý průběh slavnosti. Na jedné straně náměstí seřazena byla Česká družina a v jejím čele s důstojníky stál první český praporečník Jaroslav Heyduk, synovec básníka Adolfa Heyduka. Nikdy nevytmí mi z paměti jeho statná, vysoká postava a krásná výrazná hlava s prošedivělým plnovousem. Hrdě vzpřímen stál a pevnou rukou držel první český prapor, krásnou to práci českých vlastenek v Moskvě. S obdivem zírali všichni přítomní na tohoto starého muže. Proti Družině stáli pozvaní hosté, různí vojevní hodnostáři, mezi nimi Čech generál Cervinka, starosta Kyjeva Ďakov, čelné ruské osobnosti, z Čechů pak manželé Červených, pan Jindříšek, továrník Dědina, dr. Václav Vondrák, redaktor Švihovský a jiní. Mezi těmito dvěma skupinami bylo několik v nádherných církevních rouchách oděných ruských báťušků, kterým za úkol připadlo vysvětliti první československý prapor.

Po tomto vznešeném aktu, po krásném proslovu dr. Vondráka a vzletné řeči plukovníka Sozentoviče přistupovali družiníci k praporu a líbajíce jej, skládali slavnostní přísahu. Vše to působilo mohutným dojmem a velkým nadšením plnilo srdce nejen Čechů, ale všech Rusů, jichž na tisíce zde bylo přítomno. Důkazem toho byla slova starosty Ďakova, který téhož dne večer v divadle mému muži a mně sděloval své dojmy z dopoledne. Obdivoval odvahu, statečnost a lásku k vlasti našich hrdinů. Jeho řeč končila takto: Это первые герои, которые идут зажигать революцию въ Австрію въ отомщение за долголѣтнее рабство. Да поможет имъ Господь Богъ!

V českém překladu je to: To jsou první hrdinové, kteří jdou zapáliti revoluci v Rakousku, aby pomstili dlouholeté otroctví. Nechť Bůh jim pomůže!

Počátky roty Nazdar.

Silvestr Šebesta.

Vyhlášení války Rakousko-Uherska Srbsku zastihlo mne v Paříži. V chaosu prvních válečných dnů jsem uvažoval s mým přítelem D., co počítí: zůstatí ve Francii či se vrátit do vlasti. Úředník rakouského konsulátu, Čech, avšak smýšlením Rakušák, který se s námi stravoval v jednom francouzském pensionu, nás jednoho dne vyrozuměl, že poslední vlak, kterým můžeme odjet z Francie, bude vypraven 1. srpna, neboť se očekává nařízení mobilisace. Můj přítel se rozhodl pro návrat. Při pomýšlení, že bych musel jít v rakouském vojsku proti Srbům a Rusům, jsem si řekl: děj se co děj, do Rakouska se již nevrátím.

Dne 5. srpna jsem se účastnil památné schůze Čechů a Slováků ve Francii žijících; toho dne shromáždilo se jich několik set ve známém Palais Royal, kde měl pařížský Sokol svoji spolkovou místnost. Na této schůzi byl dán podnět k vytvoření dobrovolnického sboru, do něhož jsem se toho dne přihlásil.

Zde promlouval k nám velký přítel českého národa profesor Ernest Denis. Jako dnes slyším jeho slova: La victoire de la France est aussi la victoire de la Slavie. (Vítězství Francie je též vítězstvím Slovanů.) Sloužení Francii znamená sloužení vaší vlasti.

Shromáždění krajané nenechávají profesora Denise domluvit a bouřlivě volají: „Chceme jít s Francií za svobodu vlasti!“ Jeho slova působila takovým dojmem, že krajané, kteří dotud váhali se svým vstupem do dobrovolnického sboru, podepisovali toho dne přihlášky.

Československá kolonie ve Francii měla na počátku války asi 1000 členů. Uvážíme-li, že hned v prvních dnech války přihlásilo se jich 590 do vojska, je to důkazem, že velká většina pochopila význam chvíle.

Avšak ne všichni krajané ve Francii žijící splnili svoji povinnost k vlasti. Bylo dosti těch, které ovládal strach. Mnozí se zcela otevřeně přiznali ke své zbabělosti. Někteří se vymlouvali, že nemají kam dáti své věci, jež si prý se značným nákladem pořídili, jiní zas, že jim brání rodiče, nebo že nemohou vidět krev. Ale hlavní příčinou byla nejistota, jak věci dopadnou.

Po přihlášce do vojska očekávali jsme s napětím den odvodu, k němuž jsme byli povoláni 22. srpna. Shromáždili jsme se v Palais Royal a ve čtyřstupech za zpěvu sokolských písní pochodovali jsme hlavními pařížskými ulicemi k Invalidovně, kde

se konal odvod. Tam již bylo shromážděno několik set Italů, Belgičanů, Poláků a Španělů, kteří se též přihlásili do služeb Francie.

Z 590 Čechů a Slováků bylo toho dne u odvodu uznáno 350 schopnými pro řadovou službu a zařaděno k prvnímu pochodovému pluku cizinecké legie, což způsobilo u mnohých dobrovolníků roztrpčení. Očekávali jsme, že budeme zařaděni do domácího vojska, jak nám původně bylo slíbeno.

Utvoření nějakého samostatného vojenského útvaru z Čechů a Slováků, rakouských a uherských poddaných, bylo by vyžadovalo u francouzských úřadů velkého úsilí, neboť na mnohých místech nám nebylo s počátku důvěřováno.

K vojenskému výcviku jsme byli povoláni hned druhého dne po odvodu. Prostě jsem složil své věci, na kterých mi poněkud záleželo, napsal poslední pozdrav své matce — pro případ, že bych se již nevrátil — a vše složené v kufru odevzdal domovníkovi, u něhož jsem měl najatý pokojík. Vlastní bytové zařízení jsem mu ponechal.

Téměř celá česká kolonie v Paříži přišla se s námi rozloučit na nádraží d'Ivry, z něhož jsme za zpěvu odjížděli k jihu. Teprve za jízdy jsem se dověděl, že jedeme k španělským hranicím do města Bayonnu. Jsme doslova namačkáni v dobytčích vagonech, avšak nálada je u všech velmi dobrá. Na mnohých stanicích nás obdarovalo obyvatelstvo vínem a zákusky.

Vojenský výcvik v Bayonnu se konal za vedení důstojníků i poddůstojníků cizinecké legie. Jen velitel druhé čety nadporučík Chapoulaud a tři desátníci byli záložní. Kázeň byla velmi tuhá: za nejmenší přestupek 8 dní vězení — takový byl tarif našeho velitele roty kapitána Sallé, pod 8 dní nešel nikdy.

Poněvadž oděvní skladiště bylo prázdné, museli jsme cvičit ve vlastních civilních šatech. Konečně jsme se asi po 3 týdnech dočkali výstroje. Byla pestrá a mohla býti vlastně dokladem nepřipravenosti Francie k válce. Červené kalhoty, krátká modrá blůza, dlouhý modrý plášť a červená čepice, tedy výstroj, jež se téměř ničím nelišila od výstroje z doby Napoleona III. V této uniformě šel francouzský voják v prvních měsících války do pole, kde se však poznalo, že je příliš markantní; proto později obdrželi vojáci na červenou čepici modrou plátěnou pokrývku a plátěné kalhoty téže barvy, jež pak přes červené kalhoty navlékali.

Z Čechoslováků byla utvořena 1. rota pochodového praporu C, jehož velitelem byl major Noiret, zkušený koloniální důstojník. Později byla naše rota jmenována rotou „Nazdar“. Toto pojmenování vzniklo od sokolského pozdravu, jehož používali i přidělení Francouzi.

Krátce před ukončením výcviku, 12. října, měli jsme na cvičišti slavnost odevzdání praporu v českých barvách. Byl to dar dáma města Bayonnu. Předáním praporu byl pověřen poslanec a starosta Bayonnu p. Garat. Provázen dvěma delegáty čs. kolonie

v Paříži, předstupuje poslanec Garat před seřazenou rotu a pronáší tento proslov:

„Čeští dobrovolníci! Svobodně jste přišli, abyste sloužili naší drahé Francii. Vy, kteří cítíte co nejvíce útlak Němců, přicházíte, abyste sloužili demokracii a humanitě. Jste synové národa, jemuž dala reformace veliké muže a ti vám dali slavné dějiny. Jste nyní ukázněni; jednejte tak, jak jednali vaši slavní předkové. Přejíší svoboda a mír budou také vaše, a proto volám vaši budoucnosti srdečné Nazdar.“

Hromové „zdar“ bylo odpovědí československých dobrovolníků — obecenstvo se nezdrželo potlesku a volání: „Vivent les Tchèques! Vive la libre Bohême.“

Poslanec Garat předal pak prapor, na němž byl krásně vyšit bílý lev v červeném poli, našemu veliteli roty kpt. Sallému, načež jsme složili tento slib: „Ve jménu volnosti, rovnosti a bratrství, v důvěře v republiku — slibujeme, že budeme bojovatí pro práva republiky a lidskostí až do posledního muže a poslední kapky krve.“

Po tomto slibu zapěli jsme píseň naší otčiny „Kde domov můj“. Snad nikdy předtím jsme ji tak procítěně nezpívali. Za zpěvu hymny lehounce se vlnil náš prapor, jehož barvy jsou podobny francouzské vlajce. Českoslovenští dobrovolníci vítali tento symbol vzdálené vlasti, kterou chtěli osvoboditi. Věděli, že jediná rota nerozhodne o osudu národa, ale věřili, že i doma národně cítící složky národa budou ve vhodnou chvíli demonstrovat svoji nenávisť proti Rakousku.

Novodružiníci.

Josef Novotný.

Ruský proryv u Jasla a Ryglice postihl hlavně IX. rakouský sbor, složený z českých pluků. Takto bylo soustředěno 21. prosince 1914 do Dembice za ruskou frontou snad 5000 zajatců, z valné části Čechů.

Podivným dojmem působilo toto šedě se modrající množství ve stejnokroji, beze zbraní, hladové, špinavé, plné hmyzu, ale spokojené, že vyšlo z pekla útrap. Jednotvárnost davu jen tu a tam rušila uniforma kozáka či zemljáčka pěšáka, hlídajícího svůj houfek nedávných nepřátel.

Nečinnost dělá posléze nekonečné čekání už únavným. Vojenský automobil, který se prodírá davem, je určitým rozptýlením pro lidi, kteří si už všechno řekli. Zdá se, že se to zvědaví ruští důstojníci přijeli podívat, oč zase „Austrijec“ zeslábl. Ale automobil uprostřed zástupu zastavuje, osoby v něm sedící povstávají. Ozývají se ruské, české i německé rozkazy. A teď přišlo to překvapení ...

Vysoký muž v ruské uniformě mluvil česky, mluvil o slavné minulosti českého národa, o těžkých dobách útluku, o dehtaném právu, o statcích a životech, jež jsme obětovali cizím císařům. Mluvil o jednotě Čechů a Slováků, o novém svobodném království. Mluvil o pomoci silného ruského bratra, hovořil o akci, kterou podnikli Češi a Slováci v Rusku k podpoře myšlenky o osvobození čs. státu. Ohromil sdělením, že čeští vojáci-dobrovolníci v ruském stejnokroji pracují polem jako samostatná jednotka a že velitelství této jednotky je v Tarnově. Oříšal svědomím a končil výzvou: „Kdos Čech či Slovák, přihlas se do České družiny!“

Chvilí mrtvé ticho — pak teprve se probral zástup z překvapení a zahlučel v rozčileném hovoru...

Po čtvrt hodině u auta zůstal hlouček 46 zajatců už bez „jablíčka“ na čepicích. Ostatní, jistě se smíšenými pocity a ne už tak spokojeni, se shromažďovali v transporty za svými konvoji na cestu do zajetí.

„Odpadlíci“ byli ještě téhož dne odesláni vlakem ke štábu Družiny do Tarnova. Jeden z nich se sice na kteréśi staničce nepozorovaně odpoutal a pokazil tak trochu povznesenou náladu ostatních, ale Tarnov ji napravil. V kasárnách čekalo již několik Čechů v ruské uniformě, budoucích instruktorů-velitelů, kteří ty nové jmenovali bratry a kteří toho dovedli tolik povědít o Družině, o její bojové práci, o jaru, jež přinese vítězství a uvede první české vojáky do osvobozeného domova...

První dny v Tarnově byly noví dobrovolníci jako na jiném světě. Starou soldatesku vystřídalo opravdové bratrství myslí a krve, válka měla už svůj účel, cíl zdál se blízký. Pocit bezpečí ani příliš nerušila rakouská dvačtyřicítka, která od Břeska pravidelně v poledne častovala okolí kasáren jedním či dvěma granáty. S pocitem bezpečí a víry v ruskou sílu, s příchodem nových dobrovolníků rostla důvěra ve šťastný výsledek. Vracela se duševní i fyzická rovnováha.

Bratří, přidělení jako instruktoři od rot, starali se všemožně, aby se „nováčci“ cítili mezi svými. Začalo „zaňatie“, zajímaví odlišností povelu a výkonu, učilo se azbuze a lámala pomalu ruština, zpívalo se, ale nejvíce ve volných chvílích vzpomínalo a debatovalo. Přece však byli nevěřící Tomáši; jejich počáteční nadšení opadávalo, až konečně obavy z následků „zrady“ pro nejbližší rodné, obavy, co bude v případě nešťastného výsledku války, zahrnaly část zpět do zajetí. Čtyřistadvacet dobrovolníků přišlo do konce roku 1914 (podle našeho kalendáře do 13. 1. 1914); jen dvěstějedenáct jich 31. ledna přísahalo na praporek Družiny, aby jako „novodružiníci“ doplnili její prořídle roty.

Ale to už je jiná kapitola o pětiletém pokračování, v němž se Družina rozptýlila do československých pluků, pokračování s touženým zakončením — návratem do osvobozené vlasti.

NA VŠECH FRONTÁCH

Sokolský oddíl v Karpatech.

Gen. Mikuláš Čila.

Na jaře roku 1915 byl tak zvaný sokolský oddíl dobrovolnické České družiny přidělen k 48. pěší ruské divisi, jejímž velitelem byl známý generál Kornilov; úsek této divise byl v Karpatech, severně od Bardějova, u Zborova, a sokolský oddíl měl úkol na těchto horských a neschůdných místech, řídce vojskem obsazených, konati službu výzvědnou, strážní, bojovou a vše, co vyžadovalo obezřetnosti, spolehlivosti a zvláštních schopností.

Byly to často velmi pěkné zábavy, na příklad vyzvědět, jaký nepřátelský pluk jest proti nám, v jakém stavu jsou zákopy a drátěné překážky před jeho posicemi, chytit a přivést do štábu několik živých Austrijáků, zaskočit hlídku, vybilít nějakou tu polní stráž nebo předsunutý palební zákop a pod. Byli jsme ovšem již asi půl roku v poli a ve stálém dotyku s nepřítelem, ale zkušenosti z toho nabyté byly poněkud jiného druhu; byli jsme činní za nástupu (ke Krakovu) i za ústupu (zpět k Tarnovu) v kraji zemědělském a přívětivém, mnoho jsme pochodovali a střídali jedno bojiště za druhým; zde v Karpatech měli jsme pravý opak všeho: posice stabilní, stále rozšiřované a zdokonalované, hlavně co se palby a pozorování týče, kraj hornatý, chudý, srázy, propasti, dlouhé, táhlé hřbety, všude les — temný a hluboký, který klame v noci i ve dne a o kterém nevíš nikdy, co skrývá; byl to zrádný terén, jehož zvláštní nebezpečí jsme věřili hned po svém příchodu.

„Zde necháme mnoho lidí,“ řekl jeden z našich při první obhlídce terénu.

„Ještě není čas ani nutnost, abychom někde nechávali mnoho lidí,“ odpovídá bratr Švec, který byl v sokolském oddílu a spolupracoval se mnou na výcviku v Tarnově.

Zajisté! Ale oba jsme s obavami hleděli se stráně nad Stebníkem k jihozápadu, kde přímo proti nám spouštěla se mohutná stěna protější, tisíc metrů vysoké, pralesem porostlé tajemné, hrůzné Magury; na jejím úpatí v roklinách, nad nimi a kolem nich, byly zákopy ruské — poloprázdné a velmi chabě vybudované.

K jihovýchodu vyúsťuje roklina ke Zborovu, jehož polozničené domky a vypálený zámek, kdysi Rakoczyho, zřetelně vidíme; byl mezi posicemi, zrovna tak, jako vesnička Stebník pod námi, nepatřil ani nám, ani nepříteli; zato za ním, vysoko na skále zřícenina Zborovského hradu, s pozůstatkem mohutné hradní věže, patřila protivníku.

„Pozorovatelná!“

A jaká — ta nám bude zatraceně překážet!

K severu od ní kuželovitý kopec 588, holý, jen nahoře lesík — chocholka — na jehož okrajích nepřátelské, dobré zákopy.

Zde tedy bylo nové místo našeho působení. Zde bychom opravdu mohli nechat nejen „mnoho lidí“, ale i tisíckrát tolik, kolik nás bylo v sokolském oddílu (celkem 45).

Pozdě odpoledne, utrmáceni, skryti pod hustými větvemi a keři, usedáme na nejkrajnější výspě, abychom zvážili a ocenili náš úsek, ohodnotili jeho částí, vybrali nejbezpečnější pro východisko našich výprav, označili místa zvlášť nebezpečná, promluvili o možnostech naší činnosti a připravili eventuelní návrhy pro vyšší velitelství. S našeho místa dobře je možné přehlédnouti roklinu stebnickou a na druhé straně údolí zborovské.

Byl to celý řad nadmíru důležitých úvah a řešení; od nich obyčejně záviselo vše — provedení už bylo lehké.

Po chvíli mlčení a málo významných poznámek, kdy u každého v očích zračila se soustředěnost, starost a obavy, promluvil — na moji výzvu — bratr Švec:

Tak — předně: ve dne nikde ani ránu; jen pozorování! Úseky k pozorování a pozorovatelný určíme později; nejdůležitější bude patrně úsek té proklaté Magury — odtud může přijít pohroma přes Pavlovicu a Suchý vrch, třeba až k nám do Komloši (ves, v níž jsme byli ubytováni), aniž bychom o tom zavčas zvěděli. Dále: vyšetřit, co je ve Zborově a ve Stebníku; ve Stebníku je praporčík Dalmatov asi s dvaceti vojáky (ruští) — prý to je chrabrý a odvážný důstojník — výborně! Ihned s ním navážeme spolupráci. Zborov a Stebník proslidit a ocenit co nejdříve, hned dnes v noci; zprávy zítra ráno; do Zborova dvacet, povede X., do Stebníku deset se mnou; vše až za tmy, žádný rámus — ani výstřel! Průvodce vyšlem hned, jak se vrátíme do Komloši.

Ta zřícenina! Co s ní? Pozorování odtamtud musíme zneemožnit! Jinak to nepůjde, než s kopce 588; ten musíme dostat; hm, útokem nelze, ruské velení nedá ani lidí, ani střeliva; lstí? Dorozuměním? Přijde na to, kdo tam je; s Maďary a Němci se sotva dorozumíme; zatím průzkum až k vrcholku a zjistit, jaký je tam pluk a jaké národnosti; to až pozítří v noci!

Závěr: Za prvé: Pozorování celého úseku.

Za druhé: Zborov, Stebník připravit jako základny k našim akcím.

Za třetí: Připravit akci na 588.

Ale pozor na provádění. Kompasy s sebou; ještě se poradíme o spojení v lese za noci — třeba velké opatrnosti — zbloudění vede na šibenici — třeba učiniti nějaké zvláštní opatření a sestavit nějaká pravidla pro pohyb v tomto propadlišti — s tím, co umíme, sem zatím nemůžeme, alespoň ne všichni. Bude to krušná práce — nu, což! Do toho! Však se tu brzy vyznáme a budeme jako doma!

„Ještě něco?“

„Ne,“ povídám, „půjdeme!“

Souhlasili jsme (bylo nás asi šest), zvedáme se se země a poněkud neopatrně vystupujeme z okraje lesa, abychom vy-

užili širokého rozhledu s Pavlovice, na které jsme stáli — jako na dlani před zborovskou pozorovatelnou.

Vtom na straně nepřítelů za kopcem Koldorinou zahřmělo. „To po nás,“ směje se Švec; ale než to dořekl, čtyři granáty s patřičnými zvukovými efekty padly blízko nás, zpřerážely trochu dříví a vyházely hlínu s mechem kolem.

Viděli nás! Zastracená zřícenina!

Musí pryč! První naše práce!

Vešli jsme do hloubi lesa; několikrát ještě opakované salvy dělostřelecké baterie nám neublížily; zato jsme byli přesvědčeni, že nepřítel je bdělý, má dosti střeliva, kterým nešetří, a my máme těžký úkol paralysovat činnost zborovské pozorovatelný, ze které bylo vidět přímo do našich posic a hluboko do týlu.

Švec i já jsme cítili tíhu tohoto úkolu; a také jsme si při výpravách na kopec 588 věrně pomáhali!

Antimilitarista, který dobrovolně vstoupil do vojska.

Rudolf Dufek.

I.

Nebyl jsem v Rakousku vojákem aktivním. Teprve válka mne vytrhla a násilně vnutila zbraň. Psal jsem příteli z kasáren: „Děkuji Ti, Bože, že jsem se narodil ve století, kdy je mi přáno bojovat za větší čest a slávu císaře a krále.“ Odpor se zvětšoval uměle a zúmyslně živenou nenávistí národní mezi vojáky a věčnou dresurou, jež budila nervositu, nechť k životu. Ze čtrnáctidenního zostřeného vězení vysvobodila mne konečně fronta. Fronta za trest. Doufal jsem, že tu budu volnější. Ale meč a kropáč se tu svorně spojily. Cvičilo se, kopalo, řezalo, nosilo a bojovalo. Když dali volnou neděli, otrávil ji polní mší. Páter, ať pršelo, mrzlo nebo se chumelilo, svolával hromy a blesky na nepřátele katolického Rakouska. Odříkával modlitbičky za spásu Tvé duše, kouřil kadidlem a kropil svěcenou vodou. Ó, té nemravnosti!

Jako politisch verdächtig, rusofil und verbissener Tscheche nepohyboval jsem se nikdy — ani v zákopech — volně. Voják-Němec všude za mnou podle rozkazu.

Tak bylo osm měsíců na frontě celkem nehybné. Brusilov svým mohutným úderem uvolnil mi cestu hned v první den svého nástupu. Zsinalí hrdinové obersta Wojnowicze (Slovince) a majora Šindeláře (Čecha) zahodili všecko a v panice prchali před zemljáčky a kozáky. Polní četníci křičeli, řvali na prchající, stříleli po nich, ale nadarmo...

Padl jsem, přitiskl se k zemi a ani nedýchal. Když se přiblížil ruský řetěz, zvedl jsem se a mávaje kapesníkem šel jsem proti nepříteli. Nezabil mne.

Za ruským řetězem se ještě ohlížím po rakouských zákopech. Ty milá svobodo, svoboděnko! Jsem volný, přestávám být vojákem.

Ausrie, buď sbohem!

II.

Zajatecký tábor Darnice. Denně přijíždějí dlouhé vlaky a přivázejí pravidelně až 2000 zajatců, hotový to kaleidoskop Rakouska. Jedenáct až třináct tisíc lidí přeplňuje malý celkem tábor. Je červen 1916, horko a žízeň. Zajatci musí chodit jako ovce tam a sem, aby bylo jakés takés proudění vzduchu. Naši věrní druhové: mouchy, blechy, špína, vši, nemoci... Dlouhé řady (očeredí) u studní, kuchyní a latrin. Štulce, nahajky a kolby ruských strážů citelně dopadají.

Dívám se na to a hrůza pojímá srdce. Pryč odtud, pryč! Daleko zmizet a už do konce války nevidět vojenského kabátu!

V Darnici jsem po prvé slyšel, že v ruské armádě bojují též Češi, že existuje jakási Česká družina, a to už od samého počátku války. Prý se formuje za souhlasu samého cara a vlády. První základ dali ruští Čechové, dnes však mohou vstoupiti a také vstupují i Češi zajatci. Je organizováno revoluční hnutí a revoluční vojsko proti Rakousku.

V hlavě stojí profesor Masaryk. V Kyjevě, asi tři hodiny od Darnice, je náhradní rota, tam se přijímají dobrovolci. Tu a tam padne do rukou „Čechoslovan“ a „Čechoslovák“, kde možno blíže se informovali.

V táboře čile se pohybují ruští vojáci s běločervenými lentočkami na čepicích a mluví česky. Jdu k nim. Potvrzují mi zprávy a sami jsou toho důkazem. Je jim dvacet až čtyřicet let, jsou veseli a spokojeni. Dělají pořádek a besedují s Čechy, kteří se nebojí s nimi promluvíti, třebaže slídívý zrak rakouského hejtmána je pozoruje.

III.

Hodina prchá za hodinou, den za dnem, kolem mne se nic nemění. V noci nespím. Přemýšlím. Musím přemýšlet. České revoluční vojsko. Odboj proti Rakousku.

Vybavují se státi z dějepisu: husité, království české, Bílá hora... Na mysl tane revolucionář Havlíček, Jirásek. V duchu vidím staroměstský rynek, šibenici, mostecké věže. Přeletím do přítomna. Čerstvá krev prvních revolucionářů Kratochvíla a Kotka

ještě páchne. Vzpomínky na tříměsíční žalář v Mor. Ostravě a Göllersdorfu, kam nás poslal generál Matuschka, a na celou slovenskou společnost letí hlavou. Hlava hoří, mozek a srdce bojují.

Militarismus — nemravnost, válka — zlo. Revoluce, svoboda — povinnost. Svědomí tluče.

Jsem synem národa bohaté a pyšné minulosti, po století však do hloubí duše uráženého a pronásledovaného perversní dynastií. Neznala práva ani spravedlnosti. Dala zákony a sama je šlapala. Doma nesmím mluvíti jazykem své matky, zpívati národní písně, poklad svatý. Chodím do školy za své peníze postavené a vydržované.

Je chvíle, kdy český člověk musí vztýčiti hlavu. Tam doma mnozí ji už vztýčili, ale rakouská bestie jim ji srazila. Tisíce vrženy do žaláře, Kramář a druhové odsouzení k smrti provazem. Ostatní předáci umlčení — národ zakřiknut.

Teď anebo nikdy!

Čtvrtý týden proletí. Dnem ani nocí nemám klidu, nemám stání. Myšlenka se stále vrací: české vojsko, revoluční vojsko. Tam nebude a nesmí být militérky, militarismu. „Hier“ nebude urážet. Bude to velká rodina, bude svornost, vzájemná láska, neboť bude jedna idea, jedna touha. Bude český desátník, český šikovatel, český důstojník a český generál.

Vlna rozčilení zachvacuje. Nemyslím na smrt, myslím na život, život volný, svobodný.

Ne, nemohu zůstatí v žádném táboře jako český zajatec. Nemohu se povalovati na špinavých pryčnách, dáti se žrátí od různé odporne havěti a čekatí, až spojenci se octnou na české půdě a řeknou: Tak, páni Češi, tu máte svoje království, můžete si je obsadit!

Hanbou bych se musil propadnouti, kdybych byl nucen vzítí dar, za který jiní krváceli, zatím co já pohodlně se skrýval po zajateckých táborech.

Obléknu opět vojenský kabát, vezmu po druhé do ruky zbraň.

IV.

Po měsíci zajetí, dne 13. července 1916, přihlásil jsem se v kanceláři českých družiníků v Darnici a podepsal listinu, že vstupuji dobrovolně do českého vojska, po dobré úvaze a s vnitřním přesvědčením a že chci jako voják konati povinnosti bratrského vojska ruského. Ruku podal a stiskl praporečik Vašátko.

Dva dni nato, 15. července, odešel jsem odhodlaně s novým transportem dobrovolců do Kyjeva.

Bylo nás kolem čtyřiceti a vedl nás mladý voják-družiník. Byl to transport trhanů. Dobrovolci byli různého stáří; někteří šli bosí, jiní v roztrhaných střevicích, ve špinavém munduru, všichni unavení.

Slunce pátilo toho dne, potili jsme se a měli hlad. Po dvou-

hodinném pochodu najednou spatřili jsme zlaté báně chrámů kyjevských, které nám kynuly na pozdrav. Poloha města tonoucího v bohaté letní zeleni zahrad a sadů a jeho věžatost bezděky nám připomínaly stověžatou Matičku-Prahu.

Ač znavení a vysílení dali jsme do kroku, až jsme stanuli na mohutném železném mostu, spojujícím břehy širokého Dněpru. Ještě hodinku a my se přiblížili k rozsáhlé universitní budově, cele rudě nařené na památku padlých ruských studentů-revolucionářů r. 1906.

Konečně se otvírají železná mřížová vrata a my vcházíme do prostranného dvora rudé budovy.

Hřímavé Nazdar! zaburácí nám na pozdrav a ze všech koutů dvora hrnou se vojáci s běločervenými lentočkami v ústrety, aby nás přivítali do svého středu a po případě našli známého.

Nezapomenu toho okamžiku.

Radostně rozechvěn pohlížel jsem na veselé a nadšené tváře mladých a starších lidí, zvědavě se kupících kolem nás trhanů. Poznal jsem, že to jsou nejlepší lidé, kteří, nemajíce žádných záruk, že osvobození vlasti se stane jednou skutkem, nečekali, až budou zavoláni, nýbrž šli do boje dobrovolně a obětavě.

Byli tu hoši od Krkonoš, Prahy a Šumavy, z pahorkaté i rovné Moravy, z macešsky odbývaného Slezska i z pestré a romantické Slovače. A já v tom hluku viděl už skutečně sen, zcelené země československé a jejich svobodu.

Nesmazatelnými písmeny zůstane zapsán den 15. července 1916 v srdci antimilitaristy, který na půdě zbrocené krví ruských revolucionářů vstoupil dobrovolně do vojska, aby bojoval za lepší budoucnost svého národa.

Vzpomínka na Taganrog.

Jaroslav Alois Splítek.

Na jaře roku 1916 oznámil mi předseda Svazu čsl. spolku na Rusi, dr. Vondrák, že vyjednává s Hlavním stanem ruských vojsk o povolení, aby Svaz směl sestaviti z českých zajatců zákopnický pracovní sbor v síle asi 40.000 lidí, pod vedením důstojníků České družiny. Uložil mi, abych k tomu vypracoval organizační plán.

Pustil jsem se s chutí do práce. Rozdělil jsem předpokládané množství zajatců na 26 pracovních bataillonů, vyzbrojených různě, podle rozličných úkolů pracovních, jež měly býti sboru svěřeny. Každý bataillon měl býti vojensky organisovanou jednotkou technickou a hospodářskou.

K podrobnému popisu organisace a soupisu nástrojové výzbroje jednotlivých bataillonů přiložil jsem i plán postavení sboru „ve srazu“.

Dr. Vondrák předložil celý elaborát Hlavnímu stanu. Za týden se tam vypravil opět — pro odpověď. Vrátil se s radostným úsměvem v lici: plán byl schválen. Ale Hlavní stan dal podmínku, že velitelem pracovního sboru musí býti jeho projektant. Ten však nebude státi ve vojenském svazku Družiny, nýbrž musí přestoupiti do služby ruské — v hodnosti plukovníka.

Dr. Vondrák mi blahopřál; měl radost z neočekávaného úspěchu svého iniciativního návrhu. Radost měl i náš energický organisátor, L. Tuček. Předpokládal jsem totiž v svém plánu i výchovný vliv legionářských důstojníků na zajatce po stránce národostně-vojenské, aby se pracovní sbor stal vhodným zdrojem pro doplňování Družiny.

Tuto radost, prýšticí z veliké oddanosti k velikému poslání Družiny, jsem nesdílel, pokud šlo o mne osobně. Vždyť v řadách Družiny byl dostatek techniků z oboru pozemního inženýrství. Ti mohli dostáti danému úkolu měrou nejvyšší. Má touha mířila jinam. Již v březnu toho roku byl jsem určen pro službu v závodě taganrožském. Tam mne pudila má touha — k práci nejen rozmanité, ale i vysoce významné.

Avšak přání Vondrákovo bylo mi rozkazem. Připravoval jsem se, ač nerad, k neočekávanému novému úkolu. Než osud rozhodl jinak. Do Ruska přibyl posl. Dürich. Na kyjevském nádraží byl námi uvítán jako zástupce národa, toužícího po obnově své nezávislosti. I slavný český prapor Družiny sklonil se před hostem.

Posl. Dürich se opřel o ruský vládní konservatismus, jehož duch se přičil pokrokové myšlence československého vojska. Vznikla t. zv. aféra Dürichova a ta měla za následek zamlžení sympatií oficielního Ruska k nám. Ve hlavním stanu řekli dr. Vondrákovi, že Češi musí obnoviti shodu a pořádek především v řadách vlastních, nežli mohou býti voláni k organizaci pořádku v útvech ruských. Provedení myšlenky Vondrákovy na zřízení velkého zákopnického sboru ze zajatců bylo zasunuto na slepou kolej. Dospěl jsem k názoru, že z projektu nebude nic. Netajil jsem svého přesvědčení ani před dr. Vondrákem a prosil jsem ho, aby mě poslal na místo mého původního určení. Dr. Vondrák mé pochybnosti uznal a mému přání vyhověl.

Za krásného srpnového dne jsem dojel do Taganrogu. Ruskobaltická akc. společnost stavěla tam továrnu na těžkou dělostřeleckou municii. Technický ředitel firmy, vynikající odborník a zasloužilý ruský Čech, rodem z Moravy, ing. Vilém Hromádka, nynější vrchní technický ředitel závodů Škodovky, nabídl Svazu svoji podporu v umístění Čechů a Slováků, čekajících v zajateckých táborech na dispošice Svazu.

V Hromádkovi našel jsem muže, v němž jsou soustředěny všechny vlastnosti organisátora velkého slohu. Z několika českých techniků-zajatců, kteří na závodě již byli, utvořil konstruk-

ní kancelář. Kromě nich byla tam hrstka zajatců-dělníků, oborů nejrozmanitějších, jen těch ne, na které Hromádka s nervosní netrpělivostí čekal. Bylo zapotřebí především soustružníků kovu.

Vypravil jsem se zpět do Kyjeva, abych vyjednal propuštění většího počtu soustružníků z Družiny. Přihlásilo se jich jen 50, ač velitelství námitek nemělo. Hoši svlékli ruskou uniformu a oblékli se do nakoupených, skoro stejných civilních obleků s plochými čapkami.

Nádvořím kyjevské university zazněl sokolský povel: „V čtyřstupu vpravo bok! Pochodem — pochod!“ Před zraky velkého počtu družiníků, přihlížejících v nádvoří našemu odchodu, vyrazili jsme ze vrat a zamířili k nádraží. Hoši šli krásným vojenským krokem a budili po cestě zřejmý podiv. Lidé se zastavovali a udiveně se dívali za neobyčejným oddělením civilistů, kteří kráčeli pochodem spořádanějším a lepším nežli ruské oddíly vojenské. Potkali jsme i ruského plukovníka, neblahé paměti náčelníka „sborného punktu“ muromského, kterému jsme nedávno předtím dávali s dr. Koutňákem a s dr. Levitnerem perné lekce pro jeho ostentativní německé smýšlení. Nadutě mi pokynul. Jaký je to oddíl, co vedu, ptal se nakysle. Odpověď jsem mu náležitě opepřil; díval se za námi velmi rozpačitě.

Ředitel Hromádka uvítal nás radostně, ale přesto s povzdechem: „Jen padesát, a já jich potřebuji patnáct set!“

Brzy potom přijelo několik set zajatců z Taškentu, po energickém zakročení Svazu. Z vyžádaných odborníků nepřijel nikdo, vinou vojenských ruských úřadů, u nichž veliké množství německých jmen bilo nám do očí.

Ředitel Hromádka denně naříkal. Těšil se, jak v Taganrogu umístí 8000 Čechů a Moravanů, vyučených odborníků, a místo toho dostal jich konec konců dohromady asi 1500, ale většinou neodborníků. Nezbylo mu potom, než aby přijal Rusy a Poláky. Ale i přesto naši lidé v činnosti závodní vynikli. Stáli v čele všude, kde šlo o důležité články vědeckého řízení práce, provádějící v podrobnostech četné náměty organizačního plánu Hromádkova.

Ale Hromádka se nespokojil jen technickou a hospodářskou prací Čechoslováků. Hned od počátku mířil k tomu, aby naše taganrožská skupina byla jednorodou jednotkou mravní, jež by byla důležitým článkem našeho protirakouského odboje, aby každý ze zajatců byl si vědom, že nepracuje jen pro osobní výdělek, ale především k tomu, aby kromě národní daně přispěl i svou výkonností k dokonalému vyzbrojení armád, které nebojovaly jen pro Rusko, ale i pro obnovu našeho státu; toho státu, který byl velkým a slavným už v dobách, kdy Habsburkové a Hohenzollernové byli na jevišti Evropy jen podřadnými statisty.

Aby i tato činnost měla svého vůdce, byl vyslán do Tagan-

rogu prof. Maxa, jenž myšlenku Hromádkovu po této stránce splnil měrou dokonalou. Pomáhal mu v tom hodně účinně i vůdce zajatecké kolonie dr. V. Němec.

Viz: „Národohospodářská činnost Čsl. vojsk“. Napsal J. A. Splitek. Vydal Meiantrich v Praze 1919.

„Taganrog. Vznik, život a práce první čsl. republikánské obce na Rusi. Příspěvek k historii národního odboje.“ Napsal R. Robl. Vydal Mor. Legionář v Brně 1928.

Granátčící u Zborova.

Evžen Růžička.

Dne 9. června (podle starého ruského kalendáře) 1917 obsazuje náš první pluk M. Jana Husi zákopy u vesničky Zborov. Jsem u druhé roty, jejímž velitelem jest známý dobrý důstojník bratr Karel Vašítko. Náš účastek jest přímo proti kopci zvanému „Mogila“.

Zákopy ruské, které jsme obsadili po 13. finském pluku, byly polorozbořené a spustlé, kulometry, patrony a bomby zakopané. Dostali jsme ihned rozkaz, zákopy co nejdříve opravit, munici a kulometry vykopat a očistit, neboť naše pluky po příchodu ke Zborovu byly velice špatně vyzbrojeny a patron i bomby měly poskrovnu.

Nastala horečná práce. Ve dne se kopaly a prohlubovaly zákopy, snášela munice do ochranných děr, večer pak šli někteří z bratří na rozvědku, zjistit sílu nepřítele, které jsou tam pluky, zda německé či české, jak silná jsou nepřátelská drátěná opevnění, minová pole a jiné.

Po pravé straně našeho pluku byli v zákopech vojáci 15. finského pluku. Byla to část ruských vojáků, kteří tou dobou nepodlehli ještě bolševické propagandě.

Nepřátelská síla v rakouských, dobře opevněných zákopech, byla taková: tři pluky, prapor říšských Němců a tři prapory myslivců (5. 6. a 12.), mimo dělostřelce, vrhače min, bombometčíky atd. Naše brigáda měla celkem 3.500 mužů a z těch v zákopech stálo na 1.900 mužů, ostatní byli v záloze. Účastek náš byl dlouhý celkem asi 6 kilometrů.

Vzhledem k těmto slabým silám měl být proveden útok na výšku 392 (podle rakouské mapy 391) teprve tehdy, až sousední ruské pluky vyplní své úkoly.

Několik dní před hlavním útokem dán byl velitelstvím prvního pluku M. Jana Husi rozkaz, aby z rot byli vyzváni bratři, kteří by se dobrovolně hlásili jako granátčící, kteří v den útoku na nepřátelské zákopy byli by prvním útočným řetězem před našimi rotami a bombami by jim prorazili cestu skrze drátěné překážky až do prvních nepřátelských zákopů.

Úkol tento vzhledem k dobrému opevnění nepřítel v těchto místech byl dosti těžký. Přesto však přihlásilo se z našich rot celkem 54 bratří, mezi nimiž jsem byl i já.

Cvičili jsme se tedy pilně ve vrhání a používání bomb jak ruských, tak i tak zvaných frankošvycarských a anglických. Cvičení se konalo hned za prvními našimi zákopy; bylo dosti obtížné a životu nebezpečné; jakmile jsme vyhodili bombu naostro, již nás zpozoroval nepřítel a střílel po nás granáty a šrapnely, který vybuchly obyčejně v naší blízkosti, že jsme se museli uchýlit do svých děr. Přesto však nedali jsme se odstrašiti a cvičili pilně dále.

Odpoledne před hlavním nástupem seděli jsme u našich děr a popíjeli čaj. Do polovyhaslého ohniště házeli jsme poslední naši upomínku na domov, uschované polní lístky, které nám byly zaslány našimi drahými ještě na rakouskou frontu. Byl dán rozkaz od plukovního velitelství, abychom veškeré dopisy a dokumenty české buďto spálili anebo při nástupu nechali v zákopech z důvodů bezpečnostních: kdyby snad někdo z nás byl raněn, nebo nějakým způsobem dostal se do zajetí, aby nebyl poznán; kdyby snad přece se stalo, že by někdo byl zajat, měl se vydávat za ruského vojína. Ovšem kdyby pak byl poznán, znamenalo to pro každého smrt — oběšením.

A tak sedíce u kotlíku čaje, vzpomínali jsme našich drahých v daleké otčině. Tichý stesk vkrádal se do duše. Spousta plachých otáček hnala se k mozku. Snad zítra — Bůh ví — bude třeba dobrovolně umřít, aby jiní mohli žít. Sláva i čest všem, kteří zvítězí! Je třeba hrdinství, musíme dokázat, že neznáme překážek.

Večer před bitvou sřežili jsme zákopy a účastek zvaný Marusja. Kdož nebyli právě na stráž, odpočívali v těsných úkrytech. Žádný však nespál; vypravovali a besedovali jsme.

Nastal den boje. Asi o půl deváté hodině dostaly ruské pluky rozkaz k útoku. Útok jejich však byl odražen a oni s velkými ztrátami vrátili se do zákopů.

Všichni bratři byli již na svých místech. Každý svíral svoji pušku a čekal nedočkavě na další rozkaz. Konečně v devět hodin povel k útoku. Vyskočili jsme rychle na zákopy a hnali se přímo proti nepříteli. Mezi zákopy našimi a rakouskými bylo malé údolíčko, porostlé travou, jež jsme v několika minutách přeběhli a dostali se k prvnímu nepřátelskému opevnění — drátěným překážkám. Okamžitě hodili jsme pětifuntové bomby do drátěných překážek, zbylé dráty přeřezali a vedrali se do nepřátelských zákopů. Vše dělo se velmi rychle. Vrháme do zákopů naše lehké bomby a po výbuchu seskakujeme a probíjíme si cestu od traversy k traverse.

Nepřítel jest patrně zaražen; byl zvyklý na ruský nástup, kde obyčejně operovalo v útoku několik rojnic, kdežto my podnikli útok v hloučcích po pěti nebo šesti mužích a vrhali jsme

se hlavně na kulometná hnízda. Náběh náš byl tak rychlý, že ruská artilerie bila stále granáty a šrapnely do prvních nepřátelských zákopů a tedy také do našich řad. Je potřeba vyhodit červenou raketu, znamená to pro artilerii, aby přenesla palbu na druhé nepřátelské zákopy. Bratr, který rakety nesl, padl hned před nepřátelskými překážkami a bylo tedy nutno vyhledat jeho mrtvolu. To postihl jeden z našich granátčíků, odplížil se zpět k padlému, rakety mu odňal a hned s místa několik vystřelil. Účinek byl dobrý. Palba přenesla se okamžitě do druhých nepřátelských zákopů a my využívše nepřátelské paniky, podnikli jsme útok další.

Někteří z nepřátel se ihned vzdávali, jiní prchali, vrhajíce po nás bomby. S jiné strany zase se po nás střílí z pušek a kulometů. Avšak tento boj jest jen chvilkový. Naše bomby, kulometry a pušky umlčují nepřítel po celé bitevní čáře a ženou jej dále, do druhých zákopů. To pracují již roty 1. pluku M. J. H. Náš úkol granátčíků byl zde proveden přesně podle rozkazu. Dostali jsme další rozkaz, abychom šli na pomoc doprava, kde proti finskému pluku stála ještě rakouská a německá vojska v prvních zákopech. Zde opět opakoval se náš boj tím způsobem, že jsme nepřítel musili vybíjeti ze zákopů od traversy k traverse. Tím umožnili jsme 15. finskému pluku, že mohl podniknouti útok a pak obsadit rakouské zákopy.

Naši granátčíci vrátili se zpět ke svému pluku a společně s rotami prvního pluku podnikli poslední útok na třetí rakouské zákopy, které v několika minutách byly v jejich moci. Tím byl pro tento den boj skončen. Bylo asi ke třetí hodině odpolední.

Rakušáci a Němci podnikli sice ke čtvrté hodině odpolední protiútok, avšak byli odrazeni a na druhý neměli již chuti.

Já sám nemohl jsem se dalšího boje zúčastniti, neboť byl jsem raněn.

Při útoku na rakouské zákopy měl jsem při sobě 15 frankošvycarských bomb, dvě malé ruské bomby, tak zvané butelky, a jednu ruskou velkou bombu — pětifuntovku. Velkou bombu vyhodil jsem při útoku do drátěných překážek, ostatní pak do nepřátelských zákopů. Po dobytí prvních nepřátelských zákopů museli jsme jíti, jak jsem již dříve uvedl, pomoci 15. finskému pluku, který několikrát podnikl útok, avšak byl vždy odražen. Někteří vybíjeli nepřítel ze zákopů od traversy k traverse, druzí pak vyskočili na zákopy a vrhali bomby odtud. I já jsem vyskočil nahoru a házel po nepříteli bomby. Tu, jak tak házím, ucítil jsem, jako by mě něco praštilo přes kyčli. Nevěnoval jsem tomu mnoho pozornosti, nebylo zde na takové věci času; ale pojednou jsem zpozoroval, že mi sil ubývá, až jsem nemohl udělati kupředu ani kroku. Vše dělo se tak rychle, že vyhodiv ještě jednu bombu, úbytkem sil svalil jsem se na zem. Teprve

tu jsem pocítil, že mně teče krev. Odplazil jsem se tedy, pokud mi síla ještě stačila, z nepřátelských zákopů, chtěje se tak dostat do zákopů našich.

Bomby a patrony nechal jsem bratřím a jen nabitou pušku a jednu bombu vzal jsem s sebou pro případ nebezpečí. Konečně po úporném a dlouhém lezení dostal jsem se k našim drátěným překážkám. Cestička, která vedla přes dráty jako průchod k našim zákopům, byla ode mne vzdálena hodně daleko a tak nezbývalo mi než dráty podlézt. Nešťastnou náhodou však zapletla se mi moje obmotka k drátům a já, nemaje již sil, musel jsem ji tam nechat i s puškou. Přesto však dostal jsem se do našich zákopů a tam konečně po půldruhé hodině byl jsem naší sanitou obvázáán. Po obvazu chvíli jsem si odpočinul a pak plazil se dále do našich rezervních zákopů; ač byly vzdáleny ode mne asi pět minut, dostal jsem se k nim až za dvě hodiny. Dále jíti nebylo možno. Vlezl jsem tedy do jedné zemljanky a tam ulehl na slámu a vysílen znovu jsem usnul. Probudil jsem se asi k páté hodině odpoledne. Chtěl jsem vstátí a odejítí na obvaziště, nemohl jsem však sebou ani pohnouti; rána mne bolela a celé tělo páliło. Chtěl jsem volati o pomoc, avšak hlas mně selhal a já nemohl ani promluvití.

Pojednou uslyšel jsem rachot vozu. V první chvíli jsem se zalekl, neboť jsa ještě před našimi zákopy, pozoroval jsem na levé straně bitevní čáry, kterak od šesté roty bratři ulíkají zpět, neboť se dostali na minová pole a pak do křížového ohně. Myslel jsem, že snad nepřítel, který byl mnohem silnější, jak silou tak i opevněním, protřhl naši frontu a já jsem se snad ocitl v zajetí. S posledním zbytkem sil odplížil jsem se tedy k otvoru mého úkrytu s bombou v ruce a čekal, kdo se na zákopech objeví.

Nečekal jsem dlouho, neboť rachot muničních vozů zaslechl jsem docela blízko zákopů, až jsem konečně uviděl, kterak ruský muniční vůz ujíždí v plném trysku směrem k nepříteli — zásobit naše dělostřelce. Oddechl jsem si a rozradostněn nad naším vítězstvím lehl jsem si zpět na slámu a čekal, až někdo půjde kolem, že mne dopraví na obvaziště. Sotva však jsem si ulehl, zaslechl jsem blížící se kroky. Chtěl jsem zavolati o pomoc, avšak hlas mně selhal a já pouze zasténal — uslyšeli mne. Do zemljanky vstoupili dva bratři a tázali se, co si přeji a co tu dělám. Žádal jsem je, aby mne odnesli na obvaziště. Tu bratr, který stál mezi otvorem zemljanky, se usmál a pravil, že ulejšváky neodnášejí; patrně si myslel, že jsem se z boje ulil, neboť v zemljance bylo šero a mně do tváře dobře neviděl. Ale bratr, který vešel dovnitř zemljanky, podíval se na mne a zavolal druhého, stojícího mezi otvorem. Ten přišel až ke mně, a sotvaže mě spatřil, div neplakal a prosil mě za odpuštění, že mně nadal ulejšváků. Teprve teď poznal, kdo jsem a že jsem skutečně zraněn. Pravil mi, že myslel, že jsem mrtev, neboť mne pry viděl

při nošení raněných bratřím zcela určitě ležet mrtvého na nepřátelských zákopech, což se také rozhlásilo ihned v rotě. Později jsem se dozvěděl, že bratr, který byl zabit a pokládán omylem za moji osobu, byl můj přítel Vyoral z Mariánských Hor od Moravské Ostravy, který mi byl velice podoben a byl se mnou též u granátčiků.

Naložili mne pak na nosítka a odnášeli do Cecové na obvaziště. Cestou potkali jsme skupinu maďarských zajatců; z nich jsem si vybral čtyři muže, kteří se museli chopit nosítek a odnésti mne na obvaziště. Zajatce vybral jsem proto, že naši bratři byli nošením raněných a mrtvých za celý den velmi unaveni.

V Cecové pak mně ránu řádně očistili, obvázáli a pak dovezli mne ruskou dvoukolkou do vesničky Krásna; tam pobyl jsem půl dne a pak sanitním autem odvezli mne do nemocnice tarnopolské.

Z 54 granátčiků vrátilo se pak k svým rotám 16 bratřím, ostatní buďto padli nebo byli raněni.

Na ústupu.

Bedřich Kunc.

Účastnil jsem se bojů u Zborova jako sřelec třetího pluku Jana Žižky z Trocnova. V den bitvy, ve čtyři hodiny odpoledne, jsem byl náhle odvolán jako tlumočník k štábu armádního sboru generála Selivačeva. Odcházel jsem nerad od věrných kamarádů, ale na naléhání bratra praporčíka Brunera jsem odešel se slibem, že se brzy vrátím. Na cestě k ruskému štábu nás tlumočníky řádně pokropila rakouská artilerie šrapnely a záhy nato vydatný dešť, takže jsme přišli promoklí k místu, kde se shromažďovali rakouští zajatci. Bylo to na konci vesnice, jejíž jméno dnes již nevím. V chaloupce bylo několik rakouských důstojníků v rozhovoru s důstojníky ruskými. Viděli jsme, že nás volali zbytečně; proto jsme se ani nehlásili, a já jsem obrátil svou pozornost k zajatcům. Bylo jich spousta, tak asi tři tisíce. Setkal jsem se s jedním poručíkem od plzeňských dělostřelců a od něho jsem se k svému úzasi dověděl, že nás měl „na dlani“, ale poněvadž věděl, že tam stojí česká brigáda, řídil pry oheň své baterie tak, aby nám neškodil. Jak to věděl, to nevím; ani mi to snad neřekl.

Mezitím se chystali zemláci dát tu masu do pořádku, ale jaksi se jim to po jejich způsobu, „po čtyre“, nechtělo dařit; bylo to na ubožáky trochu mnoho lidí. Smáli jsme se jim, a tu nablízku stojící jeden důstojník mne vyzval, abych jim tedy, těm ruským vojáčkům, ukázal, jak bych to udělal. Vyvolal jsem si několik šikovatelů a nařídil jim, aby sešikovali všechny zajatce do setnin: sotva uplynulo deset minut, mohl

jsem hromovým komandem celou tu malou armádu dirigovat směrem k Tarnopolu. Zemlákům ovšem zůstal údiv nad tím, jak prý to ten Čechoslovák tak rychle dal dohromady a při tom měl přesně počet zajatců.

Nezůstal jsem ovšem ani chvíli déle u štábu, kde nebylo pro mne práce, a vrátil se téhož dne ještě k pluku. Nenašel jsem ho; přenocoval jsem u Finlandců v blízkosti Cecové a ráno jsem rotu vyhledal. Pak — tuším, příštího dne — jsme museli za bílého dne vyměňovat ruské vojáky v zákopech. Zákopy to vlastně ani nebyly, jen tak trochu vyhrabané prohlubeniny, kryjící sotva muže. Bylo to směrem k Cecůvce. Němci nás kropili vydatně šrapnelovými granáty a šrapnely; ztratili jsme tam zbytečně několik dobrých hochů. Hned jsme ovšem za projevů, překročujících obvyklou míru kritiky načalstva, zákopy opouštěli. Zůstal jsem přitom vzdadu. V jednom místě mi zákop sahal tak do půli lýtek, přede mnou byli ještě tři bratři, když to pojednou zase podezřele zafičelo; měl jsem právě ještě čas praštit sebou do prohlubeniny a již to třesklo stranou k Němcům. Nade mnou se snesl dešť kuliček a na dosah ruky snad se zaryl zbytek náboje, vybuchnuv tu s pekelným rámusem. Mé štěstí bylo, že to nebyl nastojaščíj granát; nebyl bych zůstal již mezi živými. Tak jsem to odnesl jen leknutím a obličejem zamazaným od hlíny a kouře. Rozumí se, že jsem s hrozným zasakováním vyskočil tak rychle, jako by mne vystřelil, a uháněl za rotou, kam už ti tři brášci, kteří ustupovali přede mnou, donesli hlášení, že jsem mrtev.

Pluk po několika dnech odešel do vesnice Nesterovců na odpočinek. Byla to pro nás dlouhá cesta po holých haličských pláních v největším slunečním žáru. Odpoledne ani nejkrásnější písně nezažehnaly obecnou únavu. Už jsme viděli Nesterovce před námi v kotlině, ale raději jsme chtěli zůstat venku pod širým nebem; nemohli jsme, jak se zdálo, už dále. Pojednou, kde se vzala, tu se vzala, jde nám naproti plukovní hudba, stává se na levou stranu pochodujících, zahraje pochod — a všechna únava s nás spadla kouzlem hudby. To byl kousek ryze marmontovský.

Došli jsme tedy šťastně na místo odpočinku. Jenže ten byl pro mne velmi krátký. Naše rota, čtvrtá, byla hned druhého dne odpoledne komandována k štábu Semenovského gardového pluku na rozvědky. Nu, zase se reptalo proti načalstvu, ale brzo jsme si to šlapali zpět k Malé Plauče. U gardy nebylo hned práce, na rozvědku se šlo jen jednou; byl jsem účasten já a bratr desátník Michalčák, poctivý Slovák, pak dva ruští rozvědčíci. Za námi jako záloha zalehla část roty za vedení bratra praporčíka Brunera. Němci nás museli vidět, neboť nás záhy, jakmile jsme se přiblížili k jejich zákopům, obklopili a jen s námahou jsem se s těmi dvěma Rusy protloukl ručními granáty jejich řetězem, aniž nám uškodili. Michalčák se vrátil teprve ráno; byl při roz-

vědce důslednější a schoval se v jedné roklině, ráno však při ústupu jen zázrakem unikl smrti. Tehdy byly noci dosti jasné a proto bylo obtížné chodit na rozvědky.

Byl jsem svého času, ještě v Orvanicích, kde se část pluku formovala, předsedou rotného a členem plukovního a brigádního komitétu. V brigádě jsem zasedal jen jednou. Bylo to hned po návratu z oné rozvědky. Nad vesnicí Velká Plauča jsme rokovali pod altánkem jakési opuštěné větší usedlosti o hospodářských otázkách pluku, když tu pojednou pozorujeme nezvyklý ruch na silnici vedoucí k Tarnopolu. Po celé její délce, pokud náš zrak ji mohl postřehnout, valilo se ruské vojsko v hustých kolonách na východ. Neviděli jsme, že by Němci nastupovali, nebylo slyšet výstřelů a přece ta celá velká masa se tlačila neustále na východ, pryč od fronty. Vyslání kurýři při návratu sdělovali, že zemláci opouštějí frontu, že jdou domů, poněvadž jim vojna nadojela, že jsou tam mezi nimi nebezpeční agitátoři, že je kozáci honí nahajkami nazpět, avšak marně, ruský voják se dal do pohybu domů, za bábou, za zemlou, a proto že prý vojné je konec. Nechtěli jsme hned věřit, že naše sny se neuskuteční, a mnozí si vzpomněli na epizodu na hranicích rusko-rakouských, kde se náš vlak roztrhl v půli. Začali jsme malomyslně a věřit v nadpřirozená znamení.

S těžkým srdcem, tichým bolem, ale hlasitým hromováním na zatracené zemláky jsme se dali i my příštího dne na pochod. Šlo se směrem k Jezerné. Od severu k nám zaduněly strašlivé rány, od Brodů bylo vidět exploze. To Rusové vyhazovali do vzduchu zásoby střeliva a také v Jezerné došlo k ničení střeliva a zásob, ještě nežli jsme tam dorazili. Zůstali jsme jižně od silnice. Německé aeroplány nás co chvíle ostřelovaly; jeden byl velmi drzý a spustil se tak nízko, že bylo lze vidět vojáka, obsluhujícího kulomet. Škod však nenadělali žádných.

K večeru jsme dorazili do vsi Domamoryče. Tam před spánkem jsme si ještě slibovali, že druhého dne budem trvat na ústupu; proslýchalo se totiž, že máme býtí vráceni na frontu, abychom drželi Rusy v dobré náladě a hleděli ústup zastavit. Mnozí naši hoši odešli ke kozákům, my ostatní jsme chtěli jen rychle pryč; viděli jsme, že naše práce bude marná. Příštího rána jsme nastoupili s pevným úmyslem, že nikam jinam nepůjdeme než na východ; živě se o tom rokovalo v pluku. Tu na jedinou se nad námi objevil velitel pluku kapitán Alexějev. Do nás jako by střelil. Po povelu bez reptání zase jsme šli tam, kam jsme před chvílí nechtěli za žádnou cenu jít, přestože bylo zjevno, že se srazíme s převahou Němců a že Rusové nás nebudou podporovat až snad na nějakou část kozáků.

Byl jsem poslán s několika bratry kupředu. Nebylo nikoho vidět před námi, po stranách jen několik málo kozáckých stráží; sešel jsem do malého údolí a tu při ohbí cesty jsem narazil na čtyři mladé německé vojny. Museli býtí opilí nebo snad ještě

neostřílení. Viděl jsem totiž, že jsou dosti v rozpacích; já mezitím rychle hodil mezi ně připravený ruční granát, který nadělá mnoho rámusu a neuškodí ani psu, ale takové vejce, to již něco vydalo. Ale hned jsem se dal na ústup, lépe řečeno na útek; viděl jsem již v malé vzdálenosti za prvními Němci větší jejich počet. Bylo nejvýš na čase zmizet. Za mnou, utíkajícím po svahu obilím porostlém, se nesl dešť kulí. Už už jsem byl nahoře, kde jsem tušil ruské zákopy; tu pojednou při skoku na levou nohu jsem upadl a — nemohl jsem vstát. Levá noha od kolena dolů byla jakoby mrtvá; uvědomil jsem si, že jsem raněn. Co teď? Daleko nebylo člověka; ani v zákopech, kam jsem se s napětím všech sil dohrabal, nebyl již nikdo, za mnou Němci. Rychle jsem si připravil poslední ruční granát, ne na obranu, ale pro sebe; nemohl jsem přece padnout Němcům do rukou. Zaslechl jsem dosti jasně, když po mně začali střílet, volání „Rotweiss“; znamenalo to, že ve mně podle pásky na čepici poznali Čecha. Měl jsem však ještě štěstí. Zprava se blížil jeden bratr; volal jsem na něho jednak proto, abych jemu zabránil srážku s Němci, jednak, aby mi pomohl. Přiběhl, jal se mne podpírat při pokusu odejít z nebezpečného místa, ale poněvadž to nešlo a nechtěl jsem ho vydávat většímu nebezpečí, prosil jsem ho, aby sehnal sanitáry. On chtěl zůstat se mnou, přece však k mé prosbě šel a za chvíli tu již byl se dvěma nosiči. Solva mne odnesli, už do těch míst, kde jsem zůstal ležet, bily německé těžké granáty.

U cesty jsem viděl také naposled kapitána Alexejeva; byl krátce nato zabit německým nábojem. V Domamoryči mne bratr dr. Haering narychlo obvázal. Neměl sám mnoho času, raněných přibývalo. Naši již byli v boji a nadto Němci stříleli do vesnice. Proto mne položili na sanitní dvojkolku, a v dešti šrapnelů a granátů opouštěl jsem svůj drahý pluk, své milé bratry, aniž zbylo času se jen letmo rozloučit, abych se k nim vrátil teprve téměř po roce v Čeljabinsku, když se právě chystalo naše vystoupení v Sibiři.

Poslední setkání s bratrem ing. Čáskou.

Ing. Jaroslav Vrtěl.

Bylo to v druhé polovině května 1918. Seděl jsem v kanceláři strojnických dílen inž. Stanislava Houžvice v Kyjevě na Bibikovském bulváru č. 68. Vyřizoval jsem objednávky z doby před příchodem německých vojsk do Kyjeva, zadané tedy na základě kalkulace s mzdami tehdy placenými zajatcům (ca 10 rublů denně), kteří nám koncem února odešli zčásti do naší armády, zčásti se rozutekli a z menší části odešli zpět do Rakouska. — Po příchodu Němců jsme mohli zaměstnávat dělníky podle kolektivní smlouvy za minimum 19'60 rublů denně (10 hod.),

což nám působilo velké starosti, neboť velké stoupnutí rezie ohrozilo úplně provoz — jestliže jsme vyšli někdy bez zisku, byl to skvělý výsledek.

Štěstí, že obchodníci hotovými stroji sami rušili objednávky pro nejistotu doby; ale i tak zůstalo dosti práce, kterou jsme stěží zmáhali za účinné výpomoci p. Gagalíka, strojvedoucího v továrně Greter a Křivánek v Kyjevě, nyní pensionovaného strojníka zemského divadla v Brně. Ohromení obyvatel Kyjeva z příchodu Němců po proších hrůzách bombardování města bolševiky částečně pominulo a život plynul dále zpestřen uniformami Germánců a Austrijáků, kteří se už na žírné Ukrajině zajedli. Patrné zakřiknutí života na ulicích bylo nám přesto patrné. Sabotáž na zabraných objektech se často opakovala. Ku př. zapálení skladů třaskavin na třech místech: v nádraží kyjevském v březnu, hlavního skladu třaskavin a nábojů za Pečerskou horkou v dubnu a později skladu nábojů za Bibikovským bulvárem, vesměs hlídaných Němci.

Denně odjíždělo mnoho nákladních vlaků hlavně do Německa, naložených bedničkami potravin, odesílaných německými vojáky, kteří z rozkazu museli nejméně jednou za čtrnáct dní odeslati svým známým v Německu nejméně 5 kg tuků, luštěnin a pod.; na to dostávali 3 marky (podle tehdejšího kursu po ca 1'30 rub.) denní válečné přírázky na účet Ukrajinské republiky.

Rakouští vojáci v Kyjevě nedostávali žádného přilepšení, a odeslali-li do českých zemí nějakou zásilku potravin, zpravidla nedošla, jen do Vídně a německých krajů v Rakousku prý docházely správně.

Německé velitelství Kyjeva hned po příchodu nařídilo hlášení všech příslušníků německých, rakouských a ostatních spojenců středoevropských mocností, hlavně zajatců; ale neobtěžovali nás potom, když jsme jejich rozkazům vyhověli.

Vzpomínám posledního svého rozhovoru s Janem Volfem, bývalým sekretářem Svazu, kdysi studujícím obchodní akademie v Brně, na jejíž nové budově je dnes vsazena jeho pamětní deska (relief poprsí). Vyprávěl mně o svém rozhovoru s velitelem staničního velitelství v Kyjevě, kde se hlásil po svém návratu domů z Charkova, kam uprchl před Němci. Ten mu sdělil, že Němcům je znám poměr Čechů k Rakousku, ale německé velitelství nebude prý omezovati volnost Čechů v Rusku, i rakouských občanů, když nezavdají k tomu příčiny a nebudou rušit pořádek. (Volf byl později zatčen od bolševiků a zastřelen jako přespočetný při nastupování na dopravní loď.)

Později nastaly rakousko-uherským zajatcům v Kyjevě a okolí horší doby po zřízení rakouské mise v Kyjevě, která měla přidělený velký počet tajných agentů pod vedením por. Brunnera (pseudonym). Ten měl uloženo zmocnit se politických předáků Čechů, rakousko-uherských příslušníků. Měl jsem též příležitost

s ním jednali. — Podle Národních listů z r. 1918 měl prý uloženo zmocnit se profesora Masaryka živého neb mrtvého.

Naše situace nebyla různá. Já jsem byl spolupracovníkem Svazu československých spolků na Rusi z r. 1916 a 1917; ale onemocněl jsem v r. 1917 chorobou, kterou nemohlo ani několik kyjevských lékařů správně zjistiti — až teprve doma na podzim v r. 1919 byl mně zjištěn zánět okostice na obou patních kostech, který působil velké bolesti a nedovoloval našlápnouti na paty, takže jsem se nemohl volně pohybovati. Tato prožlklá choroba mne připravila o možnost odjetí společně s naším vojskem, kde jsem byl přidělen k náhradní inženýrské rotě — a tím jsem byl nucen prozatím zůstat v Kyjevě, kde k svému velkému štěstí jsem mohl vypomáhati firmě známého mně inž. Houžvici. Ten z obavy před možným síháním se strany Němců nebo Rakušanů odejel s bratrem a známými na Kavkaz, zanechav dílny bez odborného dozoru.

Abych uhradil své výlohy a pomohl opuštěné firmě, hleděl jsem udržovati práci v dílnách a pracovati pro firmu.

Ceny tehdy stoupaly rapidně; pocíťovali jsme silně činnost Němců ve skupování a rekvirování potravin. Bazary oživily a prodávalo se kdeco. Později bylo viděti i členy našich, dříve dobře situovaných rodin českých, že prodávají na trhu různé domácí předměty.

Za takových poměrů jsem v druhé polovici května 1918 seděl zamýšlen v tovární kanceláři. Z myšlenek mne vytrhlo náhlé zaklepání na dvěře. Velké překvapení mě čekalo z příchodu inž. Čásky, dobrého známého z naší společné činnosti v klubu spolupracovníků Svazu.

Ing. Čáska byl jedním z nejstarších členů tohoto klubu a později členem jeho malého kroužku, t. zv. „ligy práce“, též žertovně námi zvané „černou rukou“, který oddaně hájil zájmy správy Svazu, proti níž nás většina spolupracovníků měla rostoucí námitky.

Ale jinak to byl jemný kamarád a idealista, jenž často psal zajímavé články do kyjevského Čechoslovana pod jménem „Bar-kas“. Známý byl nám jeho notýsek, do kterého drobnoučkým úhledným písmem zaznamenával všechny události v Rusku, zvláště ze života Čechů, přičemž neopatrně uváděl správná jména lidí — to jsme mu často vytýkali. Když tato „vládní“ strana byla na revolučním sjezdu československých spolků, vojska a zajeckých organisací v r. 1917 poražena, stranili se její někteří členové další společné práce u Odbočky Čs. národní rady a ing. Čáska odebral se v lednu 1918 na Kavkaz s poslancem Dürichem a kapitánem Němečkem ke generálu Aleksějevu, čímž mi zmizel s očí.

A teď náhle se mně objeví u mne v kanceláři.

Po srdečném přivítání musel usednouti a vyprávěti, když mně předal k odeslání dopis pro svého starého otce v Čechách:

„Na Donu nejsou utěšené poměry. Jsem s poslancem Dürichem a kapitánem Němečkem ve společnosti bývalých členů zařimní vlády: Rodzjanka, Gučkova, Miljukova a jiných, kteří jsou velmi deprimováni nastalými poměry. Jest tam velmi mnoho důstojníků ruské armády, ale pro svou duševní depresi nejsou schopni žádné akce. Jsme ve styku s generálem Aleksějevem.

Situace se mění každým dnem. Bolševici vedou boje s našimi věrnými vojsky, většinou kozáky, důstojnickými sbory, junkery, studenty, mezi nimiž bojují i mnozí Češi z tamních zajatců a také z oddílu „Kornilovců“. Těch se bolševici velmi bojí a zbaběle utíkají již, když slyšeli náš zpěv. — Zajatců Čechů je v Donské oblasti ještě mnoho, ale zdráhají se většinou vstoupiti k nám aktivně, odvolávajíce se na nařízení prof. Masaryka, abychom se nemíchali do ruských sporů.

Do služeb ruských vstoupil též inž. Král, titulující se nyní „plukovníkem“, vlivný člen bývalé t. zv. Dürichovy Národní (osobní) rady v Petrohradě, a byl generálem Kornilovem pověřen formováním inženýrských vojsk, hlavně ze zajatců Čechů.

Král získal tuto důvěru gen. Kornilova na základě svého dřívějšího postavení, vlivem posl. Düricha a na základě svých doporučujících listin jako zástupce balkánských Slovanů. Též vlastnoruční list prof. Masaryka mu velmi prospěl.

S počátku jsme sami s poslancem Dürichem pohlíželi s důvěrou na energické počínání Královo. Bohužel nynější jeho jednání vzbuzuje u nás velké obavy. Král se obklopuje různými mladými lidmi, dosli pochybnými, které pověřuje správou objektů hospodářsky důležitých. Podařilo se nám zjistiti, že tito lidé se obohacují, pracujíce na účet vojska pro sebe i pro Krále.“

Později jsem někde čel zprávu, že po smrti Krále se našly u něho miliony carských rublů.

Ing. Čáska mně tehdy jmenoval některé z důvěrníků Králových, dnes se již na jména nepamatují. Nato s povýšeným a hluboce dojatým hlasem pokračoval:

„Mám obavu, že z jednání Krále a jeho důvěrníků vznikne pro nás Čechy velký skandál. Vzpomínám tvých varovných informací ve schůzích bývalého našeho klubu spolupracovníků Svazu v zimě 1916-1917, když jsi nám dokazoval na základě své vlastní znalosti Krále z Kroměříže a materiálu, sehnáno od zajatců zde v Rusku, kteří znali kroměřížské poměry, že je Král finanční dobrodruh, který nemůže a nesmí zasedati v tak důležité instituci, jako byla tehdy Dürichova rada.“

Titul inženýra, jež si Král dával, byl neoprávněný, neboť Král nikdy nebyl inženýrem. Tento titul mu zůstal od stavby železniční dráhy Otrokovice—Zlín—Vizovice, kde byl zástupcem

* Kromě Krále byli v osobní Dürichově radě Sv. Koniček-Horský, dr. Vit. Štěpánek a V. Crkal.

maďarské podnikatelské firmy ve věcech vyvlastnění pozemků pro dráhu. Tehdy majitelé pozemků v údolí řeky Dřevnice byli tak rozezleni na Krále, že musel odtud utéci. V říjnu 1916 jsem upozornil ostatní spolupracovníky Svazu na špatnou pověst Krále, kterého jsem osobně znal z r. 1907, o kterém jsem věděl, že byl tehdy stíhán krajským soudem v Uh. Hradišti pro různé delikty, hlavně při přijímání nových dlažeb uličních, tehdy v Kroměříži zvaných „Královskými dlaždicemi“. Král včas tehdy utekl do Srbska, odkud zakrátko musel prchnouti dále do Bulharska, kde zůstal do války. Na základě mých informací intervenovali dvakrát zástupci našeho sboru spolupracovníků Svazu (předseda Chalupa a místopředseda Patejdl) v Petrohradě v zimě 1916-1917 u posl. Düricha a žádali ho, by Krále odstranil ze své blízkosti. Byli však v obou případech odmítnuti tvrzením Dürichovým, že podle Králových doporučení nemá příčiny, aby mu nedůvěřoval.

Ing. Čáska pokračoval:

„Já sám jsem nevěřil tehdy tvým důvodům proti Královi, protože jsi nemohl je dokázat doklady, ale nyní vidím, žeš měl pravdu. Vyhledal jsem tě proto a žádám, abys jel se mnou na Don, a doufám, že tobě Král, jako skutečnému inženýru a bývalému rakouskému ženijnímu důstojníkovi, se nebude zpěčovat a odevzdá ti další formování a vedení inženýrného oddílu, když ho nějak jinak odškodníme.“

Nato přišel k druhé části svého poslání.

„Generál Denikin, nástupce Kornilova, obklopil se našimi vojáky z t. zv. „Kornilovců, které pověřoval nejdůvěrnějšími pracemi. Generál Aleksějev by měl rád stejnou tělesnou ochranu z Čechů, a protože čeští zajatci v Donské oblasti a na Kavkaze jsou jednak již získáni zčásti Králem pro jeho oddíl, jednak ze zmíněných již důvodů se zpěčují k nám aktivně přejítí, rozhodl jsem se po úradě s posl. Dürichem navrhnouti gen. Aleksějevu, že se odeberu jako emisář do Kyjeva, kde je ještě mnoho zajatců Čechů, a provedu zde jejich nábor pro tělesný oddíl gen. Aleksějeva. Nábor chci provést pomocí nyní v Kyjevě zřízené náborové kanceláře astrachanských kozáků, která je povolena německým velitelem v Ukrajině. Příslušné pověřovací listiny nesu velícímu plukovníkovi náborové kanceláře.“ (Jméno plukovníka jsem již zapomněl.)

„Náborem získaní čeští zajatci dostanou obmundirovku a osobní průkazky ruských poddaných a budou odvezeni na východ jako pro akci astrachanských kozáků.“

Na můj dotaz, jak se sám ing. Čáska dostal do Kyjeva, když je dosti znám jako politický pracovník naší osvobozené akce, a pod jakým jménem vystupuje, mně odpověděl, že jel do Kyjeva pod svým jménem jako rakousko-uherský důstojník zajatec, vracějící se domů do Rakouska, a to dokonce v společnosti německých důstojníků, kteří ho častovali vším možným pohodlím. Sami prý se přiznali, že považují své velmi posunuté postavení

v Rusku za velmi pro ně nebezpečné, protože se v poměrech ruských nemohou vyznati.

Vyslechnuv všechno, upozornil jsem Čásku na velké nebezpečí a pochybnost náborové akce. Připomenul jsem mu nebezpečí, že vystupuje pod vlastním jménem, a nezatajil jsem, že nábor Čechů zajatců pro kozáky a jejich dopravu na Don považují za neproveditelné v projektované formě. Pokud se týče mé vlastní osoby, řekl jsem, že nemohu tak těžký úkol převzít, i kdyby byl v souhlase s naším stanoviskem, a to proto, že má stále se zhoršující choroba mně nedovolila, abych nastoupil v únoru cestu s naším vojskem na východ; tím méně možno je nyní ve zhoršeném stavu, abych dokázal a uplatnil se ve velmi obtížné akci na Donu. Ostatně jsem byl přesvědčen, že Král, jak jsem ho znal, jistě nepřistoupí dobrovolně k tomu, aby odevzdal pro něho tak výnosné funkce, a že tedy se obávanému skandálu nezabrání.

Rozhodně jsem považoval za nutné pro Čásku samého, že si musí opatřit osobní průkazky na cizí jméno a zaměnit podle možnosti i svůj zevnějšek. Konečně jsem mu připomenul jeho zápisník a vyzval ho, aby jej bezpečně někde ukryl anebo zničil. Pro ten den jsem mu připravil nocleh v místnosti sousedící s kanceláří a používané za skladiště hotových strojů, kde byl bezpečně ukryt.

V Kyjevě jsem byl znám s akademickým malířem Karlem Benešem z Prahy, bydlícím u známé rodiny inž. Frant. Hromčíka v Pavlovské ulici, jenž se svým nevlastním synem odjel na východ s naším vojskem. Beneš získal si policejního komisaře tamního účasťku darováním několika obrazů a s jeho pomocí vypomohl již několika zajatcům Čechům, kteří byli zaměstnáni na ruské frontě a zaskočení Němci se nechtěli vrátit do Rakouska. Týž den jsem požádal Beneše, aby opatřil druhý den ráno pro Čásku pašport.

Čáska druhý den, opatřen novým pasem, a pokud to bylo možno, se změněným zevnějškem odebral se do náborové Kanceláře Astrachanských kozáků. Večer na noc přišel podle úmluvy k Hromčíkům a sdělil nám, že velitel náborové kanceláře souhlasí s nábořem Čechů zajatců.

Třetí den dopoledne čekal v předsíni plukovníka náborové komise, aby s ním projednal detaily náboru, když tam vešli tři němečtí vojáci, z nichž poddůstojník se nenápadně přiblížil k Čáskovi a tázal se ho, nezná-li inženýra Čásku, který prý je v tu dobu přítomen v komisi. Čáska se dovedl opanovat a zapřel se.

Po chvíli ho žádal Němec o jeho osobní průkaz, po nahlédnutí mu jej vrátil a bavil se s ním dále, kdežto oba druhí vojáci sedli si k východu z předsíně. Čáska poznal nebezpečí a přemítal, jak se z něho dostat. Soudil, že Němci asi nevědí, že v domě, jak je v Rusku zvykem, jsou dvě schodiště a dva vchody,

jeden t. zv. „parádní“, kterým přišli Němci, a druhý „černý“ pro služebnictvo. U tohoto byl záchod přístupný ze zvláštní chodbičky. Čáska v řeči se omluvil a šel na záchod, odkud rychle se vzdálil „černým“ schodištěm z domu, když byl otevřeným oknem vyhodil na střechu sousedního domu svůj zápisník a jiné ho kompromitující listiny narychlo roztrhané a skrčené.

Dostavil se rychle k Benešovi, který ho ihned poslal na daču (letní vilu) dra Vondráka, býv. předsedy Svazu, vzdálenou ve vilové čtvrti zámožných Kyjevanů asi 8 km za Kyjevem, kam mu nato ihned poslal jízdenku na odjezd parníkem po Dněpru do Jekatěrinoslavi s upozorněním, že má nejméně o dvě stanice dříve vystoupiti. Čáska přenocoval na dači a ranním parochodem odjel z nejbližší stanice dolů k Jekatěrinoslavi.

Dodatečně jsme se dověděli, že krátce po odchodu Čásky z domu náborové kanceláře nastal tam shon způsobený německými vojáky, z čehož měl pak plukovník, velitel náborové komise, velké nepříjemnosti. Zápisník Čáskův a zahozené ostatní listiny se střechy zmizely; byly-li Němci zabaveny, jsme nemohli zjistiti, pravděpodobně ano.

Po dvou měsících došel známé nám paní Křípské v Kyjevě dopis jejího muže z Kavkazu, že se tam sešel s inž. Čáskou. Útěk se tedy zdařil; bohužel výsledek cesty následkem naivní kombinace byl záporný.

Čáska se později — podle doslechu — vrátil s posl. Důrichem do osvobozené vlasti, ale z příčin mně neznámých se vydal zpět na Kavkaz, kde zmizel beze stopy.

Inž. Čáska byl dobrý odborník strojní inženýr a nadaný muž. Je ho škoda. S drem Girsou (nynějším vyslancem ve Varšavě) konstruovali velmi dovedně protěsy pro invalidy, hlavně ruk.

V našich poradách ve Svazu býval mezi nejagilnějšími debatéry. Nedivím se, že mu selhal vylíčený případ, a neodsuzují ho pro neopatrnost.

Je těžko opakovati detailně obsah tehdejší naší rozmluvy v omezeném rámci této vzpomínky. Výsledný dojem z vypravování inž. Čásky byl, že vládla chaotická bezradnost v okolí gen. Aleksějeva a ostatních ruských vůdců v Donské oblasti. Bylo tam shromážděno příliš mnoho hlav, ale velmi málo dělných a spolehlivých rukou. Sem tam někdo vynikl energií, ale mohl se opřít jen o málo spolehlivých lidí.

Tak vidíme odpadat celé kozácké pluky a objevují se sebevraždy vedoucích (ataman Kaledín).

Čáska, člověk z jiného masa a krve, muž poctivý a pln ideálů, chtěl rozhodně pomoci a nevěšeti malomyslné hlavy, jak to viděl ve svém okolí.

Protože naši „Kornilovci“ vynikli daleko větší spolehlivostí nežli ruští vojáci, ba i kozáci, pocífoval gen. Aleksějev potřebu mítí u sebe také české lidi. A když dobrou pověst Čecha začal ohrožovati nešťastně přijatý Král, viděl Čáska, že je nezbytné, aby se neodkladně a radikálně zakročilo.

Ze vzdálenosti tisíce kilometrů se posuzují poměry zpravidla povrchněji, a to tím spíše, když je člověk zvyklý na vlastní okolí a není přesně a správně obeznámen s poměry v místě, kde chce zakročiti. Tak naivně byl kombinován nábor českých zajatců v Kyjevě a okolí pro tělesný oddíl gen. Aleksějeva.

Byli jsme tehdy rádi, že jinak vše dobře dopadlo a že Čáska se šťastně vrátil ze svého výletu. Patrně jeho snaha pomoci stůj co stůj ho později svedla s cesty a to bez návratu.

Rád na něho vzpomínám.

V Brně 26. ledna 1935.

U Bachmače.

L. Lotocký.

Na stanici Varvarovce na Ukrajině dne 11. března 1918 v noci o 2 hodinách řadil se 2. prapor 4. sítěleckého pluku Prokopa Velikého; dostal rozkaz ihned odebrati se na pomoc 6. Hanáckému pluku do vzdálené vesnice Pesky. Šli jsme chladnou nocí vzhůru. Byla to cesta dosti obtížná; pamatuji dobře, jak několik dobrovolců na zamrzlé hrudovité půdě se svalilo na zem. Šli jsme tak hezký kousek cesty, když konečně asi o 5. hodině byl dán povel k rozvinutí rojnice. Bylo totiž v dálce tak matně rozeznávatí jakýsi řetěz šerých teček. Ihned tím směrem vyslána rozvědka našeho praporu. Očekávali jsme, ležíce nehybně na zemi, co se bude dítí... Konečně po dlouhé chvíli se rozvědka vrátila, hlásíc, že ty tečky jsou Hanáci od 6. pluku. Zároveň vypravovali, že prošlého dne se tu odehrával velký boj mezi našimi Hanáky a říšskými Němci: v nejkritičtější chvíli, když třem rotám Hanáků hrozilo obklíčení a musily kvapem ustupovati, přikvapili jako na zavalanou hoši s červenobílými lentočkami na papachách. Byl to první náhradní pluk pod velením štabskapitána Kroufíla. Tím rázem změnila se situace. Hanáci, vidouce spěchatí našince, obrátili se proti nepříteli a jako lvi vrhli se na ty „chrousty“. Němci dostali takový výprask, že ve zmatku ustupovali — aby se naši nedozvěděli, jaké mají ohromné ztráty, sebrali i většinu svých mrtvých a nakládali je na vagony. O tom nám vyprávěli zemlačkové, kteří se trousili z fronty, putující po dél trati železné dráhy na „rodinu“ (domů).

Rozmístili jsme se podél trati a vařili si čaj. Než se voda uvařila, šli jsme se rozhlížeti po poli. Sem tam místy ležel ještě

nějaký Němec. Šlo nám nejvíce o to, zdali mají Němci s sebou nějaké „zeitungy“ (noviny), abychom se podívali, zdali snad i o nás píše říšskoněmecké listy. Konečně táta Hradečný, který mívával tehdy do špičky přistřižený plnovous, přiběhl u vítězoslávě, mávaje v ruce nějakými novinami. Sedl do příkopu u trati a jal se nám německy předčítati. Bylo tam, jak obyčejně, chvástání velikými úspěchy na všech frontách, ale že by tam bylo něco o Češích stálo, nevím a nepamatuji si. Něco o brestlitevském míru tam tehdy bylo, ale to nás tak nezajímalo.

Tu počali již v dvojstupu přicházeti cestou kolem trati udatní Hanáci. Byli to opravdu chlapíci, radost se podívatí, třebaš zabláčení a bledí od nevyspaní, jako my — jejich obvyklý klid a humor jich neopustil ani na chvíli. Bylo to veselé přivítání; ozývaly se hlasy našich hochů od 4. pluku a různé žertovné vtípy a pokřikování na Hanáky, jako: „Tak co, nesete nám bochte“? nebo: „Stréčko, sedí vám mócha na repáko!“ Asi k 11. hodině dopoledne jsme odtáhli do blízké vesnice Pesky. Toužili jsme po odpočinku a také se nám ho tam dostalo.

Ale časně ráno přiběhl dežurný naší roty Václav Mikšovský se vzkazem, abychom se rychle oblékli a přistrojili, že se Němci zase na nás tlačí. Oblékli jsme se opravdu bleskurychle, seřadili a již jsme spěchali za vesnicí opodál železné dráhy; tam jsme zaujali postavení na poli, kde byly vykotlané vrby a kde se malý hřbitůvek rozkládal vpravo od nás.

Rozmístili jsme se od sebe každý tak na deset kroků. Velitel naší roty Vladimír Teršl projevil zvláště v tomto boji vzácnou duchapřítomnost a železný klid. Byl všude, kde bylo potřeba, udílel jasně a stručně rozkazy, maje pušku přes rameno po myslivecku přehozenu a svou lulku v ústech. Byl to opravdu vzorný důstojník — štíhlý, vysoký, sličný, bylo radost býti pod jeho vedením. Přijel německý obrněný vlak a za ním vlaky s německým vojskem. Spustili jsme na ně ihned pekelnou palbu z pušek i kulometů. Bylo nám odpovídáno střelbou z děl. Po naší zběsilé palbě bylo viděti, jak konečně obrněný vlak ujíždí nazpět, taktéž ostatní německé vlaky. Měli jsme z toho radost a tím zuřivěji jsme ještě stříleli.

Po nějaké chvíli přijel vlak s naší strany. Za lokomotivou byly připjaty odkryté vagony; na jednom z nich bylo dělo obsluhované bolševickými vojiny. Mezi nimi vynikal štíhlý a dosti vysoký mladík s černým, do špičky přistřiženým plnovousem, s velkou černou huňatou čepicí čerkesskou na hlavě. Byl to Moravan a jmenoval se Josef Tepera. Spustil na nás: „Bratři, soudruzi, proletáři, kdo je z Brna?“ Přihlásilo se nás několik. Rozmluva s ním byla dosti zajímavá. Poznali jsme z jeho řeči, že je anarchista; živě gestikuluje a šermuje rukama, oháněl se ustavičně slovy buržoasie, proletariát, třídní boj a pořád vedl podobné řeči. Byl zcela prosáklý těmi ruskými ideami a frázemi. Z jeho

delší nesouvislé řeči, jak o ní jeden hoch žertem poznamenal, bylo zřejmo, že je dosti vzdělaný i sčtělý a nadán řečnickým talentem, takže by se zaň žádná „buňka“ na Cejlu nemusila styděti. Bylo až nápadné a zarážející, že míchal do řeči mnoho německých slov, na příklad: Tak jsem vám šel po Krautmarktu na Dominikánské plac, a potkám vám tam svého švigrfotra se švigrmutró; šli jsme tedy vypít krigel piva a pak jsme to zapili šnapsem. Honosil se též, jak prý z toho kanónu stříleli na Němce, to prý byly „foltrefy“. Jak jsme se později dověděli, bylo jejich dělostřelecké zasažení vlastně pro kočku, neboť stříleli „Pánu Bohu do oken.“

V bojovém postavení vydrželi jsme až do 11 hodin v noci, kdy bylo viděti, že již nehrozí našim vlakům nebezpečí se strany říšských Němců. Pak nastoupili jsme cestu k vesnici, brodice se bezedným blátem. Bylo sychravé a dosti nepříjemné počasí. Byli jsme promočeni a hlad citelně pronikal tělem. Na cestě jsme se zastavili ještě v jedné chatě, kdež jsme popíjeli čaj. Poté konečně nastoupili jsme cestu podél trati k bachmačskému nádraží. V dálce před námi bylo viděti barevná světla nádražních signálů — za tmy se zdála tato cesta nekonečnou.

Po dlouhé pouti jsme dostihli bachmačského nádraží, kde nás očekávaly již naše vlaky. S chutí jsme naskákali do teplušek. Bylo již ráno; zatopili jsme v kamínkách a uvelebovali se, kam který zalezl. K nemalé naší mrzutosti táhly kolem našeho vlaku oddíly bolševických vojáků, kteří na nás volali a zapřisahali, abychom jim šli na pomoc. Volali na nás: „Bratja, továryši, Čechoslovaki, vychaditě! Pomagajte zaščiščať svobodu i proletariat!“ (Bratři, soudruzi Čechoslováci! Vyjděte a pomáhejte chránit svobodu a proletariát!) Co nám zbývalo než vyjítí a rozvinouti se znovu v rojnice. Ale nevěřilo se již — po trpkých zkušenostech u Zborova a Tarnopolu — v ruskou bojovnost. Říkali jsme si otevřeně, dojde-li k tuhému boji a Němci se do nás pořádně obují, že „továryši“ budou první, kteří vezmou nohy na ramena. Ovšem byli i mezi bolševiky dobří vojáci a některé bolševické „otrjady“ (oddíly) se v boji u Bachmače držely statečně.

Nastupující společně s „továryši“, zahlédli jsme, že nad námi krouží německé aeroplány, které na nádraží a nás počaly házetí bomby. Zahájili jsme po nich zuřivou palbu, která ovšem — jako taková střelba vždy — neměla valných účinků. Aeroplány posléze odletěly. Asi v poledne jsme se vrátili ke svým ešelonům a zalezli do teplušek. Brzo jsme odjeli do Bachmače a hned nastoupili další cestu na Kursk.

Čtyři anekdoty.

Emil Kaláb.

O Heyduku, praporečnicku České družiny.

Nebožtík Heyduk, praporečník prvních československých dobrovolců na Rusi, pomáhal v r. 1916 v Kyjevě ve Svazu čs. spolků tvořiti naše vojenské názvosloví. Jako stařec míval často svoje zvláštní nápady, na nichž umíněně trval. Jednou se však podařilo na něho vyzrát. Hledal se právě český výraz pro střelce v rojnici (německy Plänkler). Navrhovalo se všelicos. Heyduk se vytasil se svým názvem: palič. Všichni ustrnuli. Proč právě palič? Inu, protože pálí, t. j. střílí, odpověděl starý Heyduk. To tedy já bych měl přílehavější název, namítl kdosi. Jaký název pro střelce v rojnici může býti přílehavější než palič? tázal se umíněný starý pán. Ranec, odpověděl ferina. Jak to? Inu, protože dává rány, t. j. střílí. Heyduk po této odpovědi již na svém paliči netrval.

Podplukovník — poklasný.

7. rota 2. čs. pluku na Rusi byla první zajateckou dobrovolceou rotou u tohoto pluku. Šest prvních rot bylo z ruských Čechů, sehnaných z ruských pluků (zajatci dobrovolci je nazývali bulkami). Tehdejší velitel pluku podplukovník Chotkěvič, starý přítloustlý ruský dobrák, chodil se každodenně dívat na svoje zajatce dobrovolce a obdivovat jejich zemljanky v lese u Okonska pod Kovelem. Hoši si ho pojmenovali: starý poklasný. Každodenně, když přicházel k rotě, křičel už zdaleka vojenský pozdrav: Zdravstvujtě, molodci! Hoši museli všichni nechat zábavy, postavit se do pozoru a podle předpisu křičet odpověď: Zdravja želajem, vaše vyskorodie (vysokoblagorodie)! Když podplukovníkovy návštěvy byly už příliš časté a hochům se to křičení podle reglementu zmrzelo, vkládali si pro osvěžení do křičených odpovědí svoje žertovné pozdravy. Větší část roty skandovala pozdrav: Zdravja želajem, vaše vyskorodie, a menší část (obvykle u 4. čety) křičela do toho česky: Pozdrav tě pámbů, dědku starý! Křičívali i horší věci. Podplukovník česky nerozuměl a proto myslel, že se hoši nenaucili dosud dobře rusky odpovídat. Proto zvolal vždy po jejich pozdravu podle armádního zvyku: Plocho otvěčajetě! (Špatně odpovídáte!) Hoši museli na to podle předpisu křičet odpověď: Postarajemsja, vaše vyskorodie! (Postaráme se, vaše vysokoblahorodie!) Do této odpovědi opět nezbedníci křičeli různé věci, na příklad: Jak se máte, pane poklasný? a jiné. To bylo v létě r. 1916 v Okonsku pod Kovelem. O dalším osudu starého poklasného mohou vyprávět příslušníci 2. čs. pluku.

Mužická moudrost.

Roku 1918 na podzim řeka Severní Dvina náhle zamrzla, takže vlečné lodi (barží) z Archangelska, které byly právě v týlu severodvinské anglické fronty u vesnice Semenovské, uvízly tam a nemohly se vrátit do Archangelska k přezimování. Aby je z jara ledy nerozdrtily, povolalo anglické velitelství z Archangelska námořního důstojníka, odborníka, aby něco s baržemi podnikl a zachránil je před jarními ledy. Námořní důstojník přijel, dal si sehnati z vesnice Semenovské mnoho mužíků, českého dobrovolce, znajícího anglicky, vzal si za tlumočníka a počal provádět s baržemi, zakotvenými u břehu, nepochopitelné věci. Mužici věděli dobře, že celá ta práce je na kočku, ale mlčeli. Měli dobrý plat a proto rádi dělali zbytečnou práci, ačkoliv mohli barže zachránit pomocí silných lan a pobřežních stromů v několika hodinách. Nač se však připravovat o výdělek? Zástup nezaměstnaných mužíků přihlížel a ze solidarity k zaměstnaným druhům mlčel. Druhého dne však se už jeden vousatý starý mužík ozval: Pane důstojníku, to všechno děláš špatně a zbytečně. Na jaře ti ledy ty barže rozdrtí. Důstojník se urazil, že mu prostý ruský mužík chce radit, a proto se na něho obořil: Já jako odborník tomu musím rozumět nejlépe. Schovejte si svoje rozumy pro druhé. Já jsem námořní důstojník a mám na to diplom. Mužík mu však klidně odvětil: Nu ano, ty máš diplom, ale já mám zkušenost (nu da, u těbja diplom, no u meňa opyt), a vzdálil se. Na jaře všechny barže, které náhodou nebyly zakryty železnou barží, byly ledy rozdraceny na třísky.

O ministru M...

R. 1918 koncem června seděly v kupé starého vagonu III. třídy u Murmaňské zátoky (skoro na 70. rovnoběžce) dvě osoby: Slovák dr. M. a Čech podporučík K. Byla sice půlnoc, ale slunce stálo na obloze a ozařovalo celý přístav. Spát se nechtělo a proto oba Čechoslováci pořádali svoji garderobu, totiž přišívali knoflíky a zašívali trhliny. Dr. M. spařil u podporučíka zánovní vojácké podvlékačky. Zalíbily se mu a proto navrhl obchod, který byl oběma stranami přijat. Podporučík dostal od dr. M. za svoje komisi podvlékačky bílé podvlékačky z dobrého plátina a s červeným vyšíváním. Byl rád. Dr. M. usřihl u komisních podvlékaček nohavice nad koleny, okraje vlastnoručně hned obšil. Ziskal tak trenýrky, které s vítězoslávou navlékl na svoje trochu delší nohy. Podporučík měl opět po dlouhé době řádné civilní podvlékačky a k tomu dostal ještě usřížené nohavice nádavkem. Hodily se mu do komisních bot. Toto se přihodilo r. 1918. Za čtyři léta nato dr. M. byl československým ministrem a K. velitelem praporu v Zemplinské župě. Ministrovy podvlékačky vydržely velice dlouho. Zda nosil dr. M. ještě jako ministr ony vlastnoručně zrobené trenýrky, to se neví.

S osmým plukem u Nižního Tagilu.

Zdeněk Hájek.

Po úspěšných bojích s bolševiky na usurijské frontě (v červenci r. 1918) a po kratším odpočinku v horském mandžurském městečku Buchedu byl 8. slezský pluk dopraven spěšně na Urál, aby vystřídal československé oddíly, bojující na tratích severně od Jekatěrinburku. Tehdy připadl mu úkol dobýti Nižního Tagilu, důležitého střediska hornického, známého v celém světě těžbou platiny.

Bylo to počátkem října r. 1918. Krásné slunečné dni a osvěžující vzduch urálských lesů, hýřících pestrými barvami, působily příznivě na náladu pluku. K tomu přistupovaly i radostné zprávy o úspěchu spojeneckých vojsk, zejména na balkánském bojišti, věštící brzký konec války a s ní zároveň i naše vítězství.

Operace, směřující k dobytí Nižního Tagilu, jsou vylíčeny stručně v kronice 8. slezského pluku, sepsané Františkem Vláčilem (Místek 1933). Odtamtud vysvítá, že 8. pluk byl tehdy rozdělen na tři bojové formace, z nichž každá s určité strany měla na město útočiti. Velitelem fronty severourálské byl nynější zemský velitel moravskoslezský, armádní generál Vojtěchovskij, velitele pluku, nynějšího divísního generála Prchal, zastupoval nynější plukovník Ladislav Kvapil.

Byl jsem tehdy v obchvatné skupině, jejímž úkolem bylo zajít nepříteli do týlu severovýchodně od Tagilu, dosíci při tom železniční trati, vedoucí na Alapajevsk a pak podél této trati postupovati směrem na Tagil. Po ruském kapitánu Gerasimovu, který se již druhého dne vzdal velitelství obchvatné skupiny, ujal se velení nyn. generál ing. František Kolařík. Velitelem 12. roty, u níž jsem sloužil od počátku jejího založení na Ukrajině, byl nyn. generál František Slunéčko. Oba velitelé byli vynikajícími důstojníky, čehož svědectvím jsou jejich vysoké hodnosti v československé armádě. S úctou a uznáním vzpomínám zejména na gen. Slunéčka, který pro svou neohroženost, chladnokrevnost, bodré a demokratické vystupování těšil se všeobecné důvěře a oblibě.

Boje o Tagil byly zahájeny dne 2. října. Náš vlak se zastavil poblíže Šajtanky, v níž ještě téhož dne byly konány porady velitelů o útoku. Odpoledne znenadání vznesl se nad námi nepřátelský aeroplán a počal shazovati bomby. Bylo to pro nás, nic netušící, velikým překvapením. Zvědaví vyskákali jsme rychle z vagonů a mnozí bratři se chopili pušek. Bylo to však zbytečné, neboť aeroplán byl příliš vysoko a jeho bombardovací činnost se mýjela s úspěchem. Všechny bomby padaly do lesa, od nás vzdáleného asi tři sta kroků.

Ještě téhož dne navečer vystoupili jsme z ešelonu, abychom přenocovali v blízké vesnici Šajtance. Umístili jsme se po cha-

lupách a ihned jsme se chystali k spánku, neboť bylo hlášeno, že časně z rána vyrazíme. Obyvatelstvo přijímalo nás celkem vlídně. Poněvadž byla nařízena přísná pohotovost, spali jsme oblečení, rozprostřevše si na zemi stanové plátno a přikryvše se vojenskými plášti.

Druhého dne ještě za soumraku se vyrazilo. Byli jsme si dobře vědomi, že podnikáme odvážné dílo, ale neklesali jsme na mysl. Zpáteční cestou po magistrále slyšeli jsme velmi mnoho vypravování o úspěšných obchvatech našich vojáků a to nás povzbuzovalo. Pomalu a s patřičným zajištěním postupovali jsme urálskými lesy, doprovázeni baterií ruského kapitána Kulikovského, o jehož umění v zastřelování kolovaly velmi pochvalné zprávy. Kapitán Kulikovský, štíhlý, bledé tváře, budil naše sympatie svým prostým a skromným vystupováním. Odpoledne dorazili jsme na menší mýtinu, která byla určena k přenocování. Utábořili jsme se na pokraji lesa; poněvadž nepřítel byl již nablízku, nebylo dovoleno rozdělati oheň.

Noční chlad probudil nás příštího dne brzy ze spánku. Zařím co jsme si protahovali zkřehlé údy, ozvalo se u předních stráží několik výstřelů. V domnění, že bolševici na nás útočí, rozešli jsme se ihned do bojové formace. Vtom však výstřely utichly a vzápětí se zjistilo, že naše přední hlídky se zmocnily bolševické kuchyně. Na místě přestřelky viděl jsem později zastřeleného bolševika. Byl to mladý chlapec, teprve asi sedmnáctiletý.

Po této epizodě, která se odehrála poblíže stanice San Donato, zůstali jsme již v „řetězu“ (v rojnici) a pokračovali jsme v dalším postupu. Byli jsme vesměs dobré mysli. Již předešlého dne dostihli jsme trati, vedoucí na Alapajevsk a jejím poškozením jsme se zabezpečili proti bolševickému útoku.

12. rota tvořila levé křídlo nastupujících. Po nějaké době ozvaly se na pravé straně od nás opět výstřely, do nichž se mísily zároveň výbuchy ručních granátů. Tentokrát bylo patrné, že se rozpoutal již opravdový boj. Očekávali jsme s napětím, kdy i před námi se objeví nepřítel, ale dříve než se tak stalo, již bylo slyšeti hromové „hurá“ našich bratří. Naše pravé křídlo dorazilo na stanici San Donato a zmocnilo se po krátkém boji dvou obrněných bolševických vlaků.

Se zvýšenou rychlostí prodírali jsme se kupředu a také již před námi se rýsovaly kolejnice železné dráhy. Les řídil, neda-leko od trati stálo již jen několik mohutných stromů. Vtom na tomto volném a nekrytém prostranství objevil se znenadání našim zrakům bolševický broněvik, velmi dobře vyzbrojený. Situace byla kritická, stáli jsme pod hlavními kulomety, které v okamžiku nás mohly pokosit. Ale ještě dříve, nežli jsme měli čas vzpamatovati se ze svého nemilého překvapení, již poblíže trati třeskla dělová rána, za níž vzápětí následovala druhá. Tato dopadla těsně před broněvik a poškodivši trať, zabránila mu v další cestě. Pyšný

broněvik bez jediného výstřelu se dal na ústup a krátce nato zmizel nám úplně z dohledu. Mistrnou ranou baterie Kulikovského byli mnozí z nás zachráněni před jistou smrtí.

Po odstranění tohoto nebezpečství nebylo již dalších překážek v našem postupu na Nižní Tagil. Opět jsme se prodírali lesem a to po pravé straně železniční trati. Tak uplynulo několik hodin, aniž bychom narazili znovu na nepřítele. Když jsme se však blížili k okraji lesa, přišlo od našich hlídek hlášení, že nepřítel obsadil blízké návrší. Vystoupivše z lesa, na jehož pokraji vsuktu jsme zastihli několik bolševických stráží, které se daly kvapně na útěk, byli jsme přivítáni prudkým ohněm, podporovaným mimoto palbou z broněviku. Nastala rozhodující chvíle. Zahájili jsme neprodleně útok, který se úspěšně rozvíjel. V několika minutách přeběhli jsme ohrožované prostranství a blížili jsme se k nepříteli. V té době broněvik po nás zběsile pálił, ale byla to jen zoufalá obrana, neboť bolševičtí obránci návrší nevydrželi našeho prudkého útoku a dali se brzy na ústup. Netrvalo snad ani půl hodiny, když jsme dosáhli vrcholu návrší. Před námi otevřelo se volné prostranství, na jehož pozadí vystupovalo město Nižní Tagil. Ústup nepřítele proměnil se v zmatený útěk.

Byli jsme vítězi. Asi kolem čtvrté hodiny odpolední vstoupili jsme do města, kde jsme se brzy spojili s ostatními částmi 8. pluku. Shledání bylo radostné.

Druhého dne navštívil jsem s několika bratry bojiště, abychom vyhledali naše padlé. Bojiště bylo přímo poseto mrtvolami bolševiků. Našli jsme nešťastného bratra Zemana, který teprve nedávno přišel k naší rotě. Vedle něho padl z 12. roty ještě bratr Adolf Picl. Želel jsem upřímně jeho smrti, neboť ještě nedlouho předtím jsem s ním rozmlouval o jeho hospodářství kdesi v západních Čechách. Mezi padlými bolševiky byl také jeden Čech. Soudili jsme tak z toho, že na pravé paži měl vytetovaná slova „upomínka na válku.“

Dobytím Nižního Tagilu boje 8. pluku o toto město nebyly ještě skončeny. Části nepřátelských sil podařilo se uprchnouti na stanici Laju, ležící na severozápad od Tagilu. Již 6. října sváděli jsme opět nové boje, velmi urputné a spojené s těžkými ztrátami. Leč podařilo se nám znovu zvítěziti a takovým způsobem největší úspěch 8. pluku — dobytí velikého urálského města — byl plně zajištěn.

1. rusko-český pluk na samarské frontě.

Valentin Vízdal.

Ke konci října 1918, kdy československé pluky (samarské skupiny) byly odvolány z fronty následkem úplného fyzického a morálního vysílení, dostal 1. prapor I. rusko-českého pluku, t. č. v Ufě, rozkaz zasáhnouti aktivně proti bolševikům na bugulmské frontě. V tomto pluku velitelé byli příslušníci československé armády, a poddůstojníci i vojáci byli ruští dobrovolci. Dne 3. listopadu 1918 odejel směrem k Bugulmě, kde byl přidělen k skupině pluk. Kappela. Ještě nakvap byl proveden výcvik dobrovolců ve střelbě a v polním cvičení.

Dne 12. XI. dostal prapor rozkaz obsaditi vesnici Udrjak-Nikolaev. Byla to těžká úloha! Protože však skupina vpravo i vlevo nenastupovala současně, byl prapor nucen před vesnicí si připravit zákopy a večer ustoupit. Ztráta (1 mrtvý, 6 raněných) byla zbytečná, zaviněná liknavostí sousedů. Příští den postoupil prapor až na řeku Ik do vesnice Bajraky.

15. 11. přišla zpráva, že ruští nastupují ve značném počtu na vesnici. Prapor zaujal čelnou posici před vesnicí. Na pravém křídle byl I. polský pluk a sotňa kozáků. 3. rota rusko-českého praporu chránila levé křídlo. Bylo vidno, že ruští nastupují velmi energicky. Přišla zpráva, že pravé křídlo naší fronty v nepořádku ustupuje. Jakmile nepřítel zjistil, že levé křídlo nechce ustoupiti, soustředil na toto místo dělostřeleckou palbu. Po rozkaze velitele praporu, br. por. Rozkošného, ustupovalo se ve vzorném pořádku. Ruští se drželi v uctivé vzdálenosti. Bratři se drželi statečně. Bylo raněno 12 bratří.

18. 11. doručen rozkaz k přemístění praporu na samarskou frontu, kde bude prapor doplněn 280 dobrovolci. 24. 11. přišel rozkaz postupovati od stanice Aksakovo směrem k vesnici Privolnaja a tu obsaditi. Byl to namáhavý pochod v tom sněhu a mrazu. Mnoho bratří omrzlo. Druhý den byl prapor nucen ustoupiti na stanici Gluchovskaja, odkud společně s kazaňskou baterií nastoupen pochod k vesnici Meleno-Moskovo, kde byl po úmorném pochodu odpočinek.

1. 12. doručen rozkaz obsaditi vesnici Spasskaja (kde měla býti vystřídána 1 rota 10. čsl. pluku) a Vozdviženskaja. Prvou vesnici obsadila 3. rota a druhou vesnici 1. a 2. rota. Po zprávě, že směrem na vesnici Spasskaja nastupuje nepřítel v síle 1 praporu a baterie, obsadila 3. rota čelný úsek před vesnicí. Na levém křídle byla 1. rota. Ruští nastupovali velmi ostře na vesnici, za vydatné pomoci dělostřelectva. Situace byla velmi kritická, neboť ruští se přiblížili až na 500 kroků a 3. rotě docházelo střelivo. Po zoufalé obraně dán rozkaz k protiútok, který ruští úplně překvapil. Nepřítel v nepořádku dal se na ústup, vida ta-

kovou odvalu. Zanechal na bojišti několik mrtvých a raněných.

Příští den pokračováno v nástupu. Čsl. úderný prapor za podpory Kulikovského baterie vypudil nepřítele z vesnice Slak-Baš. Rusko-český prapor za podpory Volžské baterie obsadil vesnici Koželku. Rudí měli 12 mrtvých a mnoho raněných. 5. 12. zjištěno, že nepřítel je ve vesnici Kožaj-Maksimovo. Rozhodnuto provést útok brzy ráno. O 1/25 hod. vybraní dobrovolci v počtu 50 přepadli rudé s ručními granáty. Byl to divoký budíček. Nepřítel v úplném zmatku ustoupil z vesnice. Prvá rota pronásledovala rudé (za vydatné pomoci Volžské baterie) až ke stanici Prijutovo. Kořist byla značná: 4 děla, několik kulometů, 2 polní kuchyně, mnoho dělových nábojů a patron, mnoho saní s různými zásobami a prapor t. zv. „Železné baterie“. Byl to velmi pěkný úspěch!

6. 12. obsazena vesnice Mikulino a stanice Prijutovo. Ve vesnici Begetovce, kde prapor nocoval, došla zpráva, že rudí jsou ve vesnici Gorodeckoje, asi 3 versty vzdálené. Vypracován plán k rannímu přepadu. Prvá rota měla provést čelný útok. Třetí rota měla provést útok z pravého boku se 4 kulometry. Druhá rota byla v záloze. Volžská baterie měla účinně podporovat pěchotu. Útok byl přesně proveden a Volžská baterie dělala divy. Nepřítel, ač se zajistil silnými polními strážemi, byl pravým křídlem tak překvapen, že neměl čas k obraně a v divokém zmatku dal se na útek. Po obsazení vesnice bylo zjištěno, že byla obsazena I. penzen. dobrov. plukem; velitelem byl prý Veselý — náš krajan. Důkladně jsme tedy svého krajana prohnali! Pod dojmem tohoto vítězství dali se rudí na celé belebejské frontě na ústup až za řeku Ik.

8. 12. došla zpráva, že členové vlády Ústavodárného sboru v Ufě byli — na rozkaz admirála Koičaka — žáky ruské důstojnické školy v Omsku zatčeni. Dobrovolci rusko-českého pluku byli touto zprávou velmi pobouřeni. Oni se na frontě poctivě bili a za frontou se dělaly různé převraty. To je přirozeně nemohlo nadchnouti k dalšímu boji. Postavení českých velitelů za této nové situace bylo velmi těžké. Proto z rozhodnutí ostatních velitelů byl poslán velitel 3. roty k velitelství československého armádního sboru do Čeljabinska k vyjasnění situace. Zatím dobrovolci I. ruskočeského pluku prožívali nepříjemnou dobu, podobnou jako českoslovenští dobrovolci ke konci října. Byli stále na ústupu, neboť rudí nastupovali se značnou posilou. Bylo to ještě 27. a 28. prosince nedaleko stanice Alkino, kde za pomoci 1. a 6. baterie zasáhli do boje. Byl to urputný boj za mrazu 32 stupňů. Pluk bojoval statečně za vydatné podpory zejména 1. baterie, která výborně střelila. Po tuhém boji dal se nepřítel na ústup a pluk obsadil vesnici Baraul. Byto zjištěno, že proti pluku stál 4. a 5. sovětský pluk a že měli velké ztráty. Na straně I. rusko-českého pluku byli 2 mrtví a 18 raněných.

Bohužel příštího dne musel se dát pluk na ústup až za

řeku Bělou a měl hájiti Ufu. V noci 31. 12. dostal rozkaz Ufu opustiti a ustupovati podél trati směrem na Ašu-Balaševo. Byla to divná silvestrovská noc!

Tak se ustupovalo s menšími potyčkami až do stanice Aša-Balaševo, kde přišel rozkaz, že českoslovenští velitelé mají se vrátiti do štábu československého armádního sboru v Čeljabinsku a dobrovolci pluku budou zařazeni do sibiřské armády. Bylo to velmi dojemné loučení, při kterém mnohý zaslzel. Dobrovolci I. rusko-českého pluku byli výborní vojáci!

Bratr M. R. Štefánik na Sibíři.

Jan Lenfeld.

V únoru 1918 bylo naše vojsko na Rusi prohlášeno součástí francouzské armády a proto mělo býti dopraveno na francouzskou frontu. Nutné k tomu přípravy učinil osobně profesor Masaryk, jenž počátkem března odjízdel z Ruska do Ameriky. Zatím však došlo koncem května k otevřenému boji našeho vojska se sovětskou vládou a k vytvoření tak zvané spojenecké fronty na Volze a Urálu. Nová tato situace vzbuzovala obavy o osud našeho vojska na Sibíři nejen u členů Československé národní rady v Paříži (Masaryk, Beneš a Štefánik), ale i u spojenců. Bylo proto v létě 1918 rozhodnuto, aby na Sibíř odjel generál Štefánik jako odpovědný činitel spojenci uznávaného ústředí našeho národního odboje a generál francouzské armády M. Janin jako vrchní velitel našeho vojska i ostatních spojeneckých vojenských oddílů na Sibíři. Vlivem rychlého spádu světových událostí na podzim roku 1918 došlo zatím k utvoření řádné československé vlády, takže generál Štefánik přijel na Sibíř již jako ministr a oficiální představitel nového československého státu (listopad—prosinec 1918). Jeho příjezd byl očekáván celým naším vojskem na Sibíři s opravdovým napětím.

V dobách veliké slávy i utrpení (květen—listopad 1918) jsme byli téměř osamoceni. Dlouho jsme neměli s členy Národní rady vůbec a později jen skromné spojení. Od odjezdu Masarykova se však staly veliké změny v politickém vedení i vojenském vedení našeho vojska, jež bylo vysíláno nepřetržitými boji, vedenými za těžkých okolností proti nepřátelské početní přesile bez řádné pomoci ruské a bez jakékoliv pomoci spojenecké. Toto vojsko se právě v nejtěžší své situaci dovídá, že národ doma, pro nějž ono umírá, mrzne a strádá na daleké Sibíři, je již svoboden. Přijíždí tedy ministr Štefánik v pravý čas.

Bylo-li poslání Štefánikovo důležité, třeba říci, že bylo též dvojnásobně těžké. Vojenské oddíly byly po frontách a různých

železničních stanicích tak rozloženy, že tou dobou nebylo možno pomýšletí na jejich soustředění a přímé informování ministrem. Nemalou pak překážkou v plnění velikého poslání byla Štefánikovi jeho fyzická slabost a vyčerpanost v důsledku válečných útrap. Přitom si však Štefánik uchoval železnou vůli, zvýšenou duševní svěžest i obdivuhodnou pracovní houževnatost, v níž neznal ohledu na své podlomené zdraví.

Dojmy, jež jsem zažil v přítomnosti Štefánikově, patří k nejsilnějším za celou moji dobu válečnou.

Zevní vystupování bratra Štefánika, jako generála a ministra, bylo velmi sympatické, ba okouzující. Malá, drobná osobnost blankytně modrých očí a suchého obličejce činila při vši živosti a jemnosti francouzských způsobů dojem člověka trpícího. Tento Štefánikův rys podmaňoval i toho, kdo by snad byl poněkud překvapen celkově přece jen mladistvým zjevem v uniformě francouzského generála s mnoha vysokými řády.

Bratru generálu Štefánikovi jsem byl oficiálně představen v jeho vlakovém salonku s některými členy Odbočky Československé národní rady na Rusi hned prvý den po jeho příjezdu ke štábu našeho vojska, stojícímu tou dobou na stanici Čeljabinsk. Ježto jsem zastával kromě svého vojenského úřadu i funkci politického plnomocníka Odbočky Čs. národní rady ve štábu armádního sboru, choval se ke mně zřejmě nedůvěřivě a dotazoval se mne, zda by mi bylo příjemno, kdybych se mohl vrátiti brzy domů. Když ho v dotazech ihned s přátelským úsměvem přerušili předseda Odbočky i velitel vojska poznámkami, že mne domů nepustí, převedl hovor na časové otázky mého zvěrolékařského oboru.

Štefánik vyrostl za války v tradicích francouzské armády, takže měl zásadní nedůvěru k tak zvaným demokratickým zřízením (výbory vojáků a důstojníků v menších i větších útvech a političtí plnomocníci ve štábech), jež byla zavedena v našem vojsku na Rusi nejprve na rozkaz ruského ministerstva vojenství (Gučkov), jemuž jsme původně podléhali, a později (1. sjezd vojska, červenec—srpen 1918) již z naší revoluční tradice, i když jsme byli formálně prohlášeni za součást francouzské armády. V ruské armádě ovšem nebyl pochopen smysl takové demokratisace, takže to bylo jistě jednou z mnoha příčin konečného jejího rozvratu. U nás však nemusilo býti v zásadě těchto obav, ba bylo možno poukázat i na některé přednosti toho zřízení, pokud nevybočovalo z rámce mu vymezeného. Konečně měli jsme za sebou tradici a zkušenosti sokolské organisace, jež zná bratrský poměr voleného vedoucího k podřízenému, jako i význam kázně pro veliký celek a tedy též význam vojenské kázně za všech okolností. Mohu ze své zkušenosti říci, že jsem v těžkých dobách, kdy mi byly svěřovány funkce politického plnomocníka v různých štábech, čerpal jen ze své sokolské minulosti, neboť jsem před válkou nikdy politicky nebo veřejně činný nebyl.

Že jsem snad své poslání správně chápal a je poctivě podle svých sil plnil, bylo mi milým způsobem potvrzeno při druhém mém slyšení u ministra Štefánika. Hned při vstupu mém do jeho salonu na stanici Jekatěrinburk mi pravil svým něžným způsobem: „Již vím, hochu, kdo jsi. Mám k tobě naprostou důvěru.“ Tak byl by Štefánik jistě promluvil k velké většině těch, kteří pracovali v tak zvaných demokratických zřízeních vojska, kdyby pak měl možnost je osobně poznati a o nich se informovati, a pak mohla býti demokratická zřízení likvidována bez ofresů ve vojsku.

Když jednou v mé přítomnosti rozvinul Štefánik plán návštěvy veškerých rot našeho vojska, poukázal jsem mu na velikou obtíž tohoto předsevzetí, jež není úměrno silám jediného, sebe zdravějšího člověka. Odpověděl mi pevně a odhodlaně, že svůj plán splní. Jest ovšem litovati, že nedostatek fyzických sil ministru Štefánikovi přece jen znemožnil provedení jeho neohroženého odhodlání.

Celkově charakterisoval Štefánik naši situaci na Sibiři takto: Máme sice svobodný stát, není však dosud mezinárodně uznán a nemá dosud přesných hranic. Musíme proto věrně sloužiti po boku spojeneckých vojsk až do uzavření míru a plnění veškeré příkazy spojeneckého velení na Sibiři (gen. Janin).

Přitom však Štefánik jako odpovědný vůdce stále uvažoval o budoucnosti našeho vojska a zkoumal, jak by je bylo možno co nejdříve dopravití za souhlasu spojenců do vlasti. Jedním z plánů tohoto druhu byl pochod k Černému moři přes Turkestan. Mezi jeho málo důvěrníky, kteří o tomto plánu měli zcela důvěrně uvažovati, byl jsem též já, jako náčelník zvěrolékařské a remontní služby v našem vojsku.

Když jsem se jednou dostavil k slyšení v této věci, odbočil ministr brzy na jiné pole a upoutal mne živým výkladem o svých válečných leteckých zkušenostech. Pojednou se však tak neočekávaně zhroutil, že jsem ho nemohl ani zachytiti. Byl v mdlobách. Když jsme ho uložili na pohovku a nabyl znovu vědomí, byla jeho první slova: „Pokračuj, hochu, to nic není!“ Omluvil jsem se ovšem a odešel jsem s hlubokými dojmy.

Ač byl Štefánik krajně slab a vysílen útrapami válečnými, odhodlal se na dalekou a obtížnou cestu, aby pomáhal a zachraňoval opuštěné, aby posílil bojem unavené, nalil čistého vína často zklamaným a zabezpečil pro nás konečný úspěch na mírových konferencích.

Když se přesvědčil, že nelze naše vojsko domů jinak dopravití než přes Vladivostok, a když konečně i zdravotní stav jeho to krajně vyžadoval, učinil opatření, jež považoval za nutná vzhledem k změně poměrů (po ustavení řádné vlády ve vlasti a jmenování francouzského generála naším vrchním velitelem na Sibiři), a odjel do Francie, aby tam informoval o situaci našeho vojska i ostatních spojeneckých oddílů na Sibiři spojence, maršála Focha, presidenta naší republiky i vládu.

Štefánik vykonal u našeho vojska v Sibíři velkou práci. Škoda jen, že nemohl pro nedostatek fyzických sil splnití veškerých svých předsevzetí. Škoda též, že tato okolnost nebyla v našem vojsku na Sibíři správně pochopena a doceněna. Jistě by se bylo dalo předejítí pozdějším ořesům, plynoucím ze zákazů druhého vojenského sjezdu, kdyby Štefánik byl měl aspoň totik sil, jako mnohý z nás, které přišel informovat, organisovat a posílit.

Čsl. továrna na tabák v Omsku.

[Metoděj Klouzal.

Počátkem července 1918 byl jsem vyzván tehdejším velitelem Omského praporu bratrem por. Khunem, abych pro naše hochy zřídil výrobu doutníků a případně i machorky.

Za několik dnů nato přijel od 7. pluku za týmž účelem br. H., který, ač nebyl odborníkem z tabákové reže, vykonal pro zřízení tabákového závodu velmi dobré služby.

Úkol nám svěřený nebyl zrovna tak jednoduchý, neboť nebylo ani vhodných místností s potřebným inventářem, ani zapracovaných lidí, znalých výroby doutníků; scházelo nám však také to hlavní, větší množství tabáku přiměřené kvality pro výrobu doutníků.

Přes všechny tyto nedostatky dali jsme se ihned do práce.

Zatím co já obcházel mezi zajatci v II. zajateckém táboře, kteří po domácku dělali více méně podařené doutníky tvaru asi našich Cigarillos, které pak v Omsku prodávali, br. H. snažil se zakoupiti větší množství tabáku, což se mu také za několik dnů podařilo, a to skoro celé 2 vagony.

Tabák nebyl sice nejhorší, ale uvážíme-li, že to byl pouze jeden druh, z kterého bylo nutno vybíratí krycí list, obal i vložku pro doutníky, byl to nemalý úkol z takového materiálu udělati vzhledné a dobré doutníky.

Z počátku pracovali jsme asi se 120 dělníky-zajatci, z nichž ani jediný nebyl bývalým zaměstnancem tabákové reže a neměli proto nejmenších znalostí o výrobě doutníků. Přesto dělali za 14 dnů doutníky, které se svým tvarem nijak nelišily od našich doutníků Kuba.

Jelikož poptávka po našich doutnicích stále stoupala a my nestačili vyřizovati objednávky sborové prodejny pro naše části, bylo nutno přemístiti náš závod do vhodnějších místností v I. zajateckém táboře, kde zřídili jsme již přípravnu a třídírnu tabáku, jakož i balírnu a sušárnu, krátce všechna potřebná oddělení, nezbytná pro řádný tabákový závod.

V té době docházely nám již také zásoby tabáku a proto

rozjel se br. H. do Charbina, odkud v několika dnech dovezl 8 vagonů dobrého tabáku, daleko lepšího, než byl náš dosavadní.

Vzhledem k zvýšené poptávce po doutnicích rostl náš závod takřka před očima, takže za necelé 2 měsíce zaměstnávali jsme na 350 dělníků, a jestli jsme vyráběli v prvním měsíci něco přes 5.000 doutníků denně, dělali jsme nyní denně skoro 15.000 doutníků tvaru našich Kuba a k tomu ještě asi 12.000 viržinek.

Kromě těchto doutníků vyráběli jsme také machorku, sestávající z 80 proc. jen z tabákových odpadků (drobný tabák a tabákové žíly) na rozdíl od machorky ruské, která obsahovala převážnou část dřeviny a jen málo skutečného tabáku.

Také jsme vyráběli jeden druh jemnějších doutníků, k jejichž zpracování podařilo se nám získati 2 říšské Němce, bývalé dělníky z továrny na tabák.

Tito dva mistři ve svém oboru dělali nám ze zvláště vybraného tabáku skutečné speciality tvaru našich Trabuk, jimž se i svou kvalitou značně přibližovaly. Těchto doutníků vyrobili jsme týdně 1.800 kusů; toto množství často také nestačilo ke krytí potřeby našeho velitelství, poněvadž jich bylo používáno k uhostění vojenských a diplomatických zástupců našich spojenců, bydlících v Omsku.

K stíženostem našich hochů, o kterých jsem se dověděl až po návratu z Ruska, že některé doutníky nebyly „k utahnutí“, musím podotknouti, že našimi dělníky byli jen muži-zajatci, kdežto v našich továrnách dělají doutníky ženy, jejichž ruce mají pochopitelně jemnější cit pro zavíjení doutníků než ruce mužů; ale největší závadou bylo to, že doutníky byly nám brány takřka pod rukou, přes všechny naše protesty, že nejsou dostatečně suché.

Stávalo se velmi často, že bratr nákupčík od pluku z uralské fronty přišel s poukážkou na vydání 5.000 doutníků a my měli na skladě právě jen 6.000 kusů doutníků včera vyrobených, tedy za normálních poměrů absolutně nezpůsobilých ke kouření, a poněvadž bráška za žádnou cenu bez doutníků nechtěl odejít, nezbylo nic jiného, než vydati tyto polotovary.

Doutníky i viržinky prodávaly se po 2 kopějkách a čistý výtežek věnován byl našemu invalidnímu fondu, kterému bylo odevdáno asi za 8 měsíců trvání závodu přes 100.000 rublů.

Ke konci vzpomínám jedné veselé historky, odehravší se v naší kanceláři.

Náš tabákový závod, jako všechny takové závody v Rusku, podléhal kontrole ruského ministerstva financí.

Před zahájením provozu přišel k nám nějaký vyšší úředník zmíněného ministerstva, nadiktoval nám vedení předepsaných knih (to se rozumí, že „pa ruský“) a slíbil, že každý měsíc se přijde přesvědčit, jsou-li dodržovány předpisy pro vedení tabákového závodu; kromě toho byl ustanoven ještě jiný úředník, který měl čtrnáctidenně kontrolovati správnost vedení knih.

Tento pan oficiál, jménem Orěško, chodil pilně každých 14

dnů, nahlížel do našich knih, nikdy neshledal nejmenší závady, ač zdržel se při pokušování a přátelské besedě vždy hodinu i déle. Až asi po 6 týdnech vedení našeho závodu přišel onen vyšší úředník, takto velmi přísného vzezření, dal si předložit knihy, chvíli nahlížel jen tak povrchně, pak, chtěje provésti patrně nějakou účetní kontrolu, ptá se: Kde u vás sčoty? Řekl jsem mu klidně, že žádných nemáme: na to on zase: A co tam ve skladišti druzí, také nemají sčotů? Přitakal jsem mlčky, že ani tam sčotů není, a tu se milý pán strašně rozzlobil, že za takových okolností nelze provádět revisi, že v takovém závodě, kde by mělo být aspoň 10 počítadel, není ani jediného, a že si na to bude na našem velitelství stěžovat.

Tak skončila naše první a také poslední revise ministerstva financí, poněvadž rozhněvaný pán se již neobjevil, zjistiv patrně, že i u našeho intendatstva se pracuje bez sčotů.

Tento závod v Omsku, ve kterém bylo zaměstnáno 10 bratří jako účetní, skladník, dohlížitelé a j. a který měl na 350 dělníků, možno právem nazvat první československou továrnou na tabák, jelikož dnešní čsl. továrny byly v tehdejší době ještě rakouské.

Jak jsme vyráběli živočišné uhlí. *J. Neprobil.*

V květnu roku 1919 — datum najdete v Archivu našich legií — sekretář Výzkumného ústavu Čechovojsk br. prof. Pokorný pozoroval z okna dvě postavy v horlivém hovoru, procházející se na rozsáhlém dvoře Pereselenčeského punktu v Krasnojarsku. Chvěl se úzkostí, neboť měl špatné zkušenosti s rozmanitými vrtochy načalstva. Po dvoře chodili dva, velikostí tak odlišní, bratři, prof. Zápěra, vysoké postavy, a inž. chem. Lev, drobný, pomenší, zabráni v rozhovor.

V rukou měli nějaké bumágy, o jejichž obsahu horlivě debatovali. Br. Pokorný už tušil, že z toho nic dobrého nevyplyne. Načalstvu se snadno nařídí, ale hledej zde v Sibíři pomůcky, nástroje, chemikálie a literaturu nutnou k rozřešení některé odborné otázky.

Než jeho zvědavost byla brzo ukojena. Br. Zápěra filištínsky zakýval na něj a br. Pokorný s úzkostí chvátal na dvůr. „Bratře Pokorný, musíme vyrábět živočišné uhlí (carbo animalis), žádá to lékarnický sklad. Intendantura se nás dále ptá, co dělají se zkaženým uherským salámem a nahnávajícím nakládaným skopovým masem, jehož má na skladě větší zásoby.“ Br. Josefovi, jak byl obecně br. Pokorný zván, vstávaly už vlasy hrůzou na hlavě. Zkažené maso. To ještě chybělo. Vždyť nebylo horší otravy než ono poloshnilé skopové maso, zkažené náhlým otep-

lením na jaře 1919, které současně přivedlo z rovnováhy všechny zásobovací rozpočty a nikdo je teď nechťel. — Než současně se rozjasnila jeho tvář, když uslyšel rozhodnutí štábu. Budeme dělati živočišné uhlí ze zkaženého uherského salámu a skopového masa. Na br. Josefovi bylo učiniti další opatření. Po náležité poradě s prof. Zápěrou, jehož se vždy obával, aby ho nějak nenapálil, a nevydal se obecnému posměchu, bratr Josef počal v kanceláři Výzkumného ústavu velkou iniciativní činnost. Především byl zavlán br. Žehlička, řezník po profesi, a vyslán s vozíkem a příslušným doprovodem „občanů“ na nádraží do Krasnojarska, kde stál vagon se shnilými uherskými salámy, aby náležitě se sekerou v ruce věc na místě prozkoumal. K polednímu objeví se br. Žehlička s vozem plným uher. salámu a hlásí: „Salámy jsem prozkoumal, každý sekerou přesekl a ty, které jsou k jídlu, jsem přivezl.“ To ovšem nebylo, byť i kvitováno br. Josefem vděčným pohledem, účelem výpravy br. Žehličky. I bylo nutné vypraviti novou větší expedici na nádraží ještě jednou, by přivezla všechny nepotřebné zásoby salámů a skopového masa. Druhým bodem činnosti br. Josefa bylo „trebování“ kotlů, dřeva a šesti občanů z tábora zajateckého. Brzo bylo vidět Němce „občany“, statné chlapíky z Vitorazské župy, jak plní kotly salámem a masem a kladou pod ně polena. Víka kotlů byla pak utazena a pod kotly byl rozdělán náležitý oheň, o který občané, opatření zbytky požitelných salámů, ve dne v noci pečovali. I hořel oheň šest dní a šest nocí. Krasnojarsk byl vzrušen černým, mastným, páchnoucím dýmem, který se jako hustý závoj valil přes Jenisej na město. Málem, že nebylo troubeno na poplach. Po šesti dnech, když víka kotlů byla odšroubována, objevilo se na dně krásné živočišné uhlí — pěkně dohromady spečené. Těžký úkol nastal br. Josefovi, jak nalézt instrument, kterým by bylo možno tento spečený kámen rozmělniti na prášek. Než zde náhoda byla dobrou pomocnicí. Zlatoprůmyslníci v Krasnojarsku měli velké mozdíře na roztloukání zlatonosného křemene a ochotně nám je zapůjčili. Bylo pak vidět občany, jak roztloukají kusy uhlí na prášek a prosívají jemnými síty. Br. Josef zatím horlivě hektografoval viněty a za pomoci personálu ústavu plnil lahvičky po 250 g „živočišným uhlím“, které pak bylo expedováno do lékarnického skladu.

Po čase přišel k bratru Zápěrovi br. náčelník lékarnického skladu a pravil: „Víš, to vaše živočišné uhlí bratři snědli a nic jim po tom nebylo, ale lege artis to nebylo“. Co však bylo dělat, když na té Sibíři ten nejobyčejnější léčebný prostředek patřil k vysokým vzácnostem.

Naši hoši měli dobrou náuru a ta i zde při užívání našeho živočišného uhlí, tak zvláštním způsobem získaného, zvířezila. Nic jim po něm nebylo — — —

Vzpomínka nejmladšího.

Jan Nejez.

Jest tomu letos 18 let, co po velkém vítězství Čechů u Zborova všemi českými srdci prochvíval na veliké Rusi nevýslovný pocit radosti a hrdosti nad hrdinstvím našich otců a bratří. S nevýslovným nadšením hlásilo se pak sta a tisíce dobrovolníků do tohoto bohatýrského vojska. I já, tehdy sotva patnáctiletý, podlehl sugesci těchto nadšenců, chtějících se obětovati pro lepší příští svého národa. Přihlásil jsem se do československého vojska, a přestože jsem dostal doma výprask, když jsem řekl, že půjdu na vojnu, neustoupil jsem od svého úmyslu a jednoho dne utekl na Ukrajinu. (Pro informaci podotýkám, že rodiče bydleli v Rusku asi 25 let.)

V 8. sítěleckém Slezském pluku mne přidělili k 1. zál. rotě, s kterou jsem jel do Vladivostoku. U této roty byl jsem přijat jako jiný dospělý muž. Obdržel jsem vojen. výstroj a musel konat to, co jiní vojáci (hlídat ešelon a p.).

Z počátku zkusil jsem dosti posměšků a nevhodných poznámek: Ty cucáku, vyžle, pšoncko a pod. (Neovládal jsem, až na několik slov češtinu — svůj rodný jazyk. Mluvil jsem jen rusky a polsky.) Byl jsem proto velmi zamklý a často jsem si v noci i zaplakal. Vbrzku jsem však zdomácněl úplně, takže pak mně nebylo ani trapné říkat i třeba čtyřicetiletému bratře.

Po příjezdu do Vladivostoku byl jsem podroben odvodu a přidělen pro svoje mládí k nestrojové rotě. Protesloval jsem proti rozhodnutí lékaře Dr. Karlíka slovy: „Já přišel na vojnu válčit a ne škrabat brambory u nestrojové roty“. Po poradě s mým velitelem roty por. Škráškem byl jsem přidělen zpět k 1. zál. rotě.

Ve Vladivostoku jsem se náhodou sešel s rodným bratrem, který jako rakouský voják padl do ruského zajetí a za 2 měsíce se hlásil do čsl. vojska; nyní dlel ve Vladivostoku jako invalida od slavného Zborova. Dovedete si představit si shledání bratří po 12 letech. Po bitvě u Nikolska Ussurijského byl jsem přidělen k 9. polní rotě již jako úplně vycvičený samostatný voják; s ní jsem se pak účastnil všech bojů. Na vlastní žádost jsem byl poslán v roce 1919 do školy pro nezletilé dobrovolce, abych si náležitě osvojil svůj rodný jazyk.

V r. 1920 jsem byl odeslán do Čsl. republiky. Po příjezdu do vlasti dostal jsem dovolenou; odejel jsem do Nového Města na Mor., kde žili rodiče mé matky, kteří mne však neznali. Tam jsem se dověděl, že i moji rodiče jsou ve vlasti. Vrátili se za války rusko-polské v r. 1919. Tři roky neměl jsem o nich zpráv.

Po uplynutí dovolené zůstal jsem v další vojenské službě a v 18 letech mohl jsem se honositi hodností rotmistra. V r. 1920 jsem odešel do civilu a věnoval jsem se s láskou občanskému povolání, ve kterém mám též úspěch. Jako tenkrát v 15 letech

tak i dnes ve 33 se snažím poctivou prací projevití svoji lásku k republice a jsem i nyní ochoten život za ni položit, kdyby toho bylo zapotřebí.

Českoslovenští dobrovolníci v anglické armádě za světové války.

Frank Spudil.

Slycháváme o našich legionářích v armádě ruské — francouzské — italské i srbské, avšak málo, ba skoro nic není známo o krajanech, které zastala válka v r. 1914 v Anglii.

Pokládám za svoji povinnost alespoň stručně se zmíniti o těch, jež převzali na sebe těžký úkol informovati anglickou veřejnost, kdo jsou to Češi, a při této příležitosti vzpomínám v posvátné úctě bratří, kteří za svobodu naší vlasti položili životy ve službách armády anglické.

V době vypuknutí války r. 1914 byli naši krajané v Anglii ve velmi nepříznivé situaci: jako rakousko-uherský občané byli považováni za příslušníky národa chtěj nechtěj nepřátelského. Než žádné okamžité svícele a těžkosti nezviklaly jejich sympatie a oddanosti k Anglii.

Památný večer 5. srpna 1914, kdy obrovský dav lidu před královským palácem v Londýně vyslechl s uspokojením zprávu, že Anglie se přidává k straně pravdy a práva, každý uvědomělý Čech tam žijící cítil určité vnitřní uspokojení, a chápal, že toto rozhodnutí skýtá současně možnost k dosažení samostatnosti československého národa.

Za pomoci několika významných Angličanů, Steeda, Watsona a jiných, podařilo se Čechům v Londýně utvořiti t. zv. „České komité“, jehož prostřednictvím byl umožněn přístup do vyšších anglických úřadů a umožněna činnost na veřejnost. Této úmorné práci se věnovali br. Sýkora, br. Kopecký a několik jiných. Hned v prvních dnech války se nabídlo 106 mladých Čechů do služeb anglické armády. Když pak z různých důvodů tato nabídka nebyla přijata, několik nadšenců si obstaralo na vlastní útraty stejnokroje a za pomoci anglických instruktorů prodělávali anglický vojenský výcvik. A když ani takto se jim nepodařilo dosáhnout, aby byli přijati do anglického vojska, odejeli do Francie, kde vyměnili uniformu anglickou za francouzskou. Vůdcem této skupiny byl br. Kolařík, pocházející z Mor. Budějovic, povoláním číšník, vyučenec známého českého restaurátora v Brně pana Kosteleckého.

Náš vůdce prof. Tomáš Masaryk si přál, aby naši lidé byli přijati i do služeb Anglie. Jmenováním Masaryka profesorem na londýnské universitě „Kings College“ cítili jsme se povzbuzeni

v naší myšlence boje za svobodu vlasti. Po mnoha a mnoha intervencích a za vlivné pomoci neúnavného přítele našeho národa Wickhama Steeda, chefredaktora Timesů, bylo nám r. 1916 v klubu oznámeno, že je povoleno Čechům dobrovolně se hlásiti do anglického vojska. Uvésti v život toto dávné naše přání a vysvětliti krajanům čest, které se tímto aktem nám dostalo, převzal na sebe opět br. Kopecký, duše naší drobné práce v Anglii. Br. Kopecký byl též jeden z prvních našich dobrovolníků v anglické armádě — vzhledem ke své slabší tělesné konstrukci byl přijat jen na výslovnou přímluvu pana Steeda. Dopisy, které psal po těžkých bojích ve Francii, jsou dopisy muže, jenž nezná smlouvání.

Bylo nás v anglické armádě celkem asi 320. Byli jsme zařazováni k různým plukům a k různým tělesům a různým válečným službám. Někteří jsme byli ve Francii, druzí opět u Bagdadu, v Indii a jinde. Toto naše roztroušení po různých částech anglické armády nám poskytovalo možnost informace a propagace naší idee a našeho boje za samostatnost a svobodu našeho národa.

Pak čas kvapil a přišel památný den příměří na frontě ve Francii. Bylo to 11. dne 11. měsíc o 11. hodině r. 1918. Brzo po uklidnění z tohoto radostného a tak dlouho očekávaného okamžiku nadešla chvíle demobilisace. Českoslovenští dobrovolníci při této příležitosti byli poctěni nabídkou anglického občanství. Toto jest důkazem, že naši hoši nezklamali důvěry Angličanů a že si byli vždy plně vědomi toho, co angličtí důstojníci rádi připomínali: To jest veliká čest pro vás sloužit v naší armádě. — Nevycítili jsme žádných rozdílů a máme nejlepší vzpomínky na anglické kamarády z vojny.

Čtyři roky na francouzské frontě.

Silvestr Šebesta.

Po sedmitýdenním intenzivním výcviku přišel rozkaz k odjezdu na frontu. Mnozí z nás neradi se loučili s Bayonem, tímto sympatickým městem v kraji Basků, kde se nám dostalo velmi dobrého přijetí. Též při našem odjezdu nás obyvatelé živě pozdravovali a mnohé obdarovali kuřivem a vínem. Za zvuků vojenské písně Sambre et Meuse, již hraje trubačský sbor, odjíždíme k nezmámému cíli.

Projíždíme Bordeaux, míváme Paříž a s napětím očekáváme, do kterého úseku fronty pojedeme. — Jsme v šampaňském kraji, který Němci po nedávné bitvě na Marne vyklidili. Zde po prvé vidíme stopy války: pobožené domy, koňské mrtvolý a podobně. Jsme ve válečném pásmu.

Naše rota je ubytována ve vesnici Maily. Místní obyvatelé chovali se k nám nedůvěřivě, ba mnozí měli strach z legionářů; při pochodu vesnicí zaslechl jsem poděšené volání: „Fermes la porte-la légion arrive.“* Vesničané nás považovali za dobrodružný živel africké cizinecké legie a proto se obávali o svůj majetek. Když nás blíže poznali, oblíbili si nás a před odchodem do zákopů i pohostili.

Koncem října za sychravé noci obsadili jsme po prvé zákopy první linie v Bois des Zouaves, jižně Remeše. Jakmile se rozednilo, vyhlížíme k Němcům, kteří jsou od nás asi 50 m vzdáleni. Mezi zákopy leží několik mrtvol. Podle širokých červených kalhot poznáváme naše Zouavy. Tito chrabří vojáci pronásledovali Němce po bitvě na Marne až do těch míst. Leží zde několik týdnů. V poledne měli jsme první ztráty, 2 mrtvé důstojníky Francouze a dva těžce raněné bratry, z nichž jeden byl učitel Zajíc z Moravy, sympatický veselý hoch.

Po pětíměsíční zákopové válce jižně Remeše byla rota Nazdar zasazena do nového úseku v Artois severně Arrasu, kde se zúčastnila známé bitvy 9. května 1915. Byli jsme již syti jednotvárného a vyčerpávajícího života v zákopech, proto když jsme viděli v novém úseku velké přípravy k ofenzivě, věřili jsme, že tentokrát přinese úspěch a snad i konec války.

Před útokem byla mezi našimi hochy velmi dobrá nálada. Nebylo viděti známek sfísnění, které v určité míře je přirozené u vojska určeného k útoku. Hoši seděli ve skupinách, psali poslední pozdravy svým příbuzným, hovořili a uvažovali, jak si při útoku nejlépe počínati.

Legii byl přidělen pro útok úsek před německým opevněním zvaným „Ouvrages blancs“, o něž několik francouzských útoků předtím ztroskotalo. Německou posici tvořilo několik linií důkladně vybudovaných zákopů s četnými betonovými kryty a hlubokými řadami drátěných překážek. Prapor C s naší rotou byl určen, aby útočil v prvním sledu.

Těsně před útokem prochází naším zákopem velitel pluku plukovník Cott s vojenským knězem, patrně aby nás povzbudil; ale když viděl všude odhodlané tváře, upustil od toho. Dělostřelecká palba se pomalu vzdaluje — slyšet povel „en avant“ a již se naše řady ženou kupředu.

První linie německých zákopů je dosaženo v několika minutách. Půl hodiny po vyrazení k útoku naši překročí silnici Bethune—Arras a trosky vesnice Targette. Další postup byl již značně brzděn nepřátelskou palbou.

Prapor C s rotou „Nazdar“ držel se znamenitě a splnil úplně svoji úlohu. Zmocnil se naráz celého zákopového systému a ve dvou hodinách pronikl 5 km hluboko do nepřátelské posice.

*) Zavřete dveře — legionáři jdou!

Naši hoši prošli středem nejtěžších bojů a zůstali stále v prvých řadách při dalším postupu až do večera.

Ztráty naší roty byly toho dne značné: 42 mrtvých a 100 raněných našich hochů zůstalo ležet před kotou 140. Druhého dne dověděl jsem se, že padl i náš praporečník Bezdíček a nadporučík Dostál, kteří byli u nás velmi oblíbeni.

Velmi jsme želeli ztráty naší vlajky; praporečník Bezdíček si ji před útokem omotal kolem těla pod pláští, a poněvadž padl hned na počátku útoku, byl pochován i s vlajkou francouzskými domobranci do společného hrobu. Vlajka se bohužel dosud nenašla.

Prořídle řady naší roty byly po útoku 9. května doplňovány výhradně dobrodruhy cizinecké legie z Alžiru a Maroka. Naši dobrovolníci těžce snášeli prostředí, do něhož se takto dostali. Mnohdy vyskytli se mezi těmito novými vojáky jednotlivci vysokých kvalit, ale většinou byly tu zastoupeny živly, jež neměly nejmenšího porozumění pro náš boj.

Zbytky roty „Nazdar“ byly po bitvě 9. května poslány na odpočinek do Tinqués. Po zaslouženém oddechu a doplnění ztrát obsadili jsme koncem května zákopy u „Cabaret Rouge“ a 16. června jsme znovu nastupovali k útoku u Souchez.

Útok byl ztížen houževnatou obranou Němců; jen za velkých ztrát postupovali jsme kupředu. U německého zákopu byl jsem raněn kulometem do nohy a ruky. Zranění na noze bylo lehké, takže jsem mohl sám odejít na obvaziště.

Cestou k obvazišti zažil jsem tuto epizodu: Nevím, z jakých důvodů spustili Němci pekelnou uzavírací palbu; granáty hvízaly a hučely mi nad hlavou. Skrčil jsem se v nejbližší granátové jámě, abych vyčkal, až se dělostřelba poněkud uklidní. Z tohoto místa spatřil jsem pojednou v mezi vchod do krytu, zasířený stanovým plátnem. Domníváje se, že je kryt opuštěn, strhl jsem plátno, avšak k svému úžasu spatřil jsem vevnitř několik Němců.

V legii se nám říkalo, že Němci zajatých ani raněných vojáků cizinecké legie nešetří; proto ve mně hrklo. Ustoupil jsem krok zpět, ale vtom někdo francouzsky volal: „Vejděte, když jste raněn, dáme vám obvaz.“ Dělostřelba neustávala, země se chvílemi chvěla. S resignací vstoupil jsem do krytu. Německý poručík dal jednomu vojínovi pokyn, aby mně dal obvaz. Němců bylo v krytu sedm, poručík, kadet aspirant a mužstvo. Někteří měli u sebe ještě zbraň.

Na zemi ležel důstojník s prosířelenou hrudí, již mrtvý; vedle něho dalekohled, hodinky, peníze a zápisník — asi jeho pozůstalost. Z temného koutu krytu někdo zasténal: „Oh, die Schmerzen!“ Poručík, jenž mluvil slušnou franštinou, mi řekl: „To nám udělali vaši Arabové.“ Vysvětlil mi, že když se přehnala

první naše útočná vlna přes německé zákopy, byli zajati a ve hnání arabskými střelci do tohoto krytu a pak do nich Arabové střelili. Zabili nadporučíka, těžce zranili jednoho poddůstojníka a dva muže.

Jeden ze zraněných chtěl pít. Viděl jsem, že by mu rádi dali napít, ale nikdo u sebe vody neměl. Nabídl jsem jim svoji polní láhev s vínem a dvě masové konzervy. S povděkem je přijali a hned se o ně rozdělili.

Poručík se mne tázal, je-li náš útok lokální, a zdali vím, co se stalo s jejich velitelem pluku. Dověděl jsem se od něho, že Němci znovu dobyli Přemyšlu a že velký ústup Rusů pokračuje. „Chtěl bych být na vašem místě,“ pravil, „nežli se uzdravíte, bude po válce.“

Dělostřelba se uklidňovala; hned jsem toho využil k odchodu na obvaziště; necítil jsem se mezi Němci zcela bezpečným. Možná, kdyby byli věděli, že jsem rakouským příslušníkem, že by se sotva ke mně byli tak chovali. Poručík mne při odchodu požádal, abych s sebou vzal kadeta, jemuž nařídil, aby hlásil nejbližšímu francouzskému důstojníkovi, v jaké jsou situaci, a vyžádal nosítka. Němci se asi obávali, aby nepřišli ještě do rukou Arabů, kteří s námi toho dne též útočili.

Šťastně jsem se dostal na obvaziště, odkud jsem byl druhého dne dopraven sanitním vlakem do nemocnice v Alency v Normandii. Po dvouměsíčním léčení a týdenní dovolené, kterou jsem strávil v Paříži, byl jsem přidělen k náhradnímu praporu v Lyonu.

V září 1915 přišel do našich kasáren v Lyonu důstojník francouzské armády a dal si nastoupiti vojáky české a slovenské národnosti. Byl to poručík Štefánik. Informoval se, kdo by z nás měl zájem a odvahu vstoupiti k aviatice. Zájem byl značný, ale do výcviku bylo nás přijato jen šest: br. Hofman, Charvát, Pilát, Starý, Štork, Jelínek a já.

V prosinci téhož roku byl jsem odvelen do pilotní školy v Pau v Pyrenejích. Při výcviku jsem měl s letadlem dvakrát nehodu, takže jsem musel pilotního výcviku zanechat.

Na vlastní žádost byl jsem pak přidělen do školy pro letecké bombardování. Absolvoval jsem kurs v Cazaux, pak výcvik ve vrhání bomb za dne a školu pro vrhání bomb za noci v Perthe.

Po ukončení výcviku byl jsem v létě 1916 přidělen k třetí noční bombardovací skupině na frontu. Za jasných nocí, s nákladem 300 kg bomb, útočili jsme na německá nádraží, skladiště a podobně; střelbou kulometem jsme též útočili na autokolony nebo jedoucí vlaky.

Často, když jsem přelétával frontu, vzpomínal jsem na chvíle prožité tam dole v zákopech. Netušil jsem tehdy, že mi bude jednou dopřáno je přelétávat.

Velitelem naší letky byl po celou dobu mého pobytu na

frontě kapitán pilot Cadaux, jehož přímého charakteru a odvahy si velmi vážím. Mám na něho nejlepší vzpomínky.

V letectví zažil jsem dosti vzrušujících příhod, ale štěstí mne nikdy neopustilo. Též moje poslední bombardovací výprava k Němcům 2 dny před příměřím mohla mi být osudná.

Před přelétnutím fronty ve výši 2000 m počal nám motor vynechávat a obrátkoměr klesal tak, že jsme se ihned vrátili k našemu letišti i s bombami. Motor nás stále znepokojoval, až pojednou se zastavil úplně. Shodil jsem osvětlovací bombu, abychom si mohli vyhlédnouti vhodné místo ku přistání. Terén byl všude rozryt granáty a proto i přistání podle toho dopadlo.

Nárazem byl jsem vymrštěn s letadla, ale nezraněn. Šťastnou náhodou ani pilotovi mimo kontuze a odřeniny se nic vážnějšího nestalo. Při pohledu na letadlo jsme teprve uviděli, jaké jsme měli štěstí. Podvozek letadla byl uražen, trup silně poškozen a bomby nárazem deformovány.

Po příměří zůstal jsem ještě u letky až do konce ledna 1919, načež jsem byl přidělen k čs. armádě.

Vzpomínka na setkání s J. V. králem Alexandrem I.

Plk. ve v. Lev Švyhnos.

Bylo to asi v polovici března roku 1917. Tehdy pochodoval dobrovolnický prapor I. srbské dobrovolnické divise z Ruska (Oděsy) po svém příjezdu do Soluně na frontu, která se tenkrát táhla západně, jižně a východně od Bitolje (Monastiru).

Tento prapor sestával ze čtyř rot: české, srbské, chorvatské a slovinské, a čítal přes 1000 mužů. Zástupcem velitele praporu byl poručík Hradil, velitelem české roty podporučík Hněvkovský a veliteli čet podporučíci: Švyhnos, Wurm, Hlavatý a Hladký.

Ač byla teprve polovice března, bylo v jižní Makedonii, kterou jsme právě procházeli, již značné teplo a my žili většinou pod stany.

Když jsme byli asi čtvrtý den na pochodu (někde poblíže Gorničeva), stálo v denním rozkaze, že příštího dne za dopoledne přehledne prapor sám prestolonasledník Alexander. Po táboře nastal velký shon; všechno se čistilo, leštilo, holilo. Byli jsme všichni ve sváteční náladě a ve zvláštním rozrušení před tak vzácnou a vznešenou návštěvou.

Leč bohové nám nepřáli. Ačkoliv bylo každodenně slunečno, toho dne, kdy měla být přehlídka, zatáhlo se nebe mraky a od rána pršelo; mužstvo muselo pod stany a přehlídka byla zkažena.

S netrpělivostí očekávali jsme znamení, že auto s prestolonasledníkem již přijíždí, a začali jsme se obávat, že snad i s návštěvy za takového počasí sejde. Než vtom spafřili jsme auto osobní a za ním nákladní. Z osobního auta vyskočil prestolonasledník se svým pobočником a byl uveden do velkého, za tím účelem postaveného stanu, kde jsme ho očekávali. Zvláštní chvění probíhalo našimi údy, když jsme stáli v půlkruhu tvář v tvář našemu nejvyššímu veliteli. Stál naproti nám osmahlý, asi 30letý, elegantní důstojník, nadprostřední výšky a štíhlé postavy, s černým knírkem a skřipcem, ve vojvodské uniformě. Přivítal nás příjemným hlasem a vystupoval tak, že si nás rázem všechny úplně získal.

Dal si nás každého zvláště představití a projevil skutečnou radost nad tím, že v praporu jsou také Češi. Drahnou dobu s námi rozmlouval a besedoval takovým způsobem, že jsme ani nepocítovali, že sedí v našem středu člen královské rodiny. Potom dal pobočnikovi rozkaz, aby nám rozdál dárky, které nám přivezl. Dostali jsme každý 2 krabice jeho osobních cigaret s monogramem „A“, koňak, čokoládu a nevím ani co všechno. I mužstvo bylo obdarováno obsahem nákladního auta. Když vyslechl a dal zaznamenat naše různé prosby, velmi srdečně se s námi rozloučil a odejel.

Toto setkání za tak zvláštních okolností zanechalo v nás všech hluboký dojem. Vždy rád si na ně vzpomínám a dnes — po jeho tragické a předčasné smrti — tím více!

Cest budiž jeho památce!

Z kulturní činnosti Čs. dobrovolnického sboru v Itálii.

Ladislav Hruška.

Vnitřní život našeho zahraničního hnutí v Itálii byl pestrý, rušný, zvláště v zajateckých táborech.

Nejlépeším pojátkem mezi dobrovolci a ostatními hochy, dosud váhajícími nebo snad i indiferentními, byla hudba. Hudebníků našlo se mezi tolika tisíci dosti a všichni věnovali se hudbě celou duší. Potíže byly ovšem s opatřením potřebných nástrojů, ale i tu našla se cesta, jak si je opatřit. Něco se pod rukou koupilo prostřednictvím karabiníků, něco se zhotovilo a něco darovala americká misse. Z počátku scházivali se naši muzikanti na některém baráku a hrávali buď ve kvartetu neb sextetu. Teprve, když se těchto potulných barákových hudebních kroužků ujal br. Černý, utvořilo se slušné hudební těleso. Říkali jsme mu „Padulská filharmonie“. A hrávali ti naši hoši pěkně! Divadelní barák, jež vystavěla a Československému dobrovolnickému sboru

darovala zmíněná již americká misse, nestačil pojmouti všechny návštěvníky koncertů. Musely býti opakovány několikrát v týdně, aby se na všechny dostalo. Častými návštěvníky byli také důstojníci strážního praporu. Vstupné, za něž se pak pořizovaly nové nebo lepší nástroje, bylo velice mírné, obyčejně soldo nebo dva (asi našich 5—10 hal.).

Když byla hudba, nesmělo scházet divadlo. Jeviště tu bylo, kulisy se stloukly, jak to v daných poměrech šlo, ale o rekvisity a úbory byla nouze. Mnohý bráška, nadšený ctitel a obdivovatel divadla, odbručel si ztracené prostěradlo, příkrývku, nebo ručník, kterážto věci ve svatém nadšení věnoval divadlu, aby bylo z čeho ušít sukně, bluzy, kabáty atd. Dělal se tu téměř zázraky. Z ubohých primitivních věcí dovedli naši umělci vytvořiti docela pěkné a hezoučké pomůcky.

O texty nouze nebyla. Sem tam některý bráška přinesl s sebou do zajetí nějaký divadelní kus, něco nám poslali z domova a v nejhorším případě hrály se skladby spisovatelů táborových. Nepamatuji si již všechny názvy kusů, jen tak namátkou uvádím „Svandu dudáka“ a „Lakomce“. Dokonce se hrála i jedna opereta, v táboře složená, a když dosáhla úspěchu, byla přeložena i do italštiny.

Že to s divadlem bylo zrovna takové jako s koncerty, netřeba ani připomínat. Představení se muselo opakovat několikrát, aby se aspoň polovina tábora vystřídala. Hudba při divadle účinkovala vždy, buď při přednášených písních, nebo v přestávkách.

Občas, pro zpestření sezony, uspořádána byla nějaká akademie, pěvecká, sokolská nebo jiná. Program těchto akademií býval pěkný a samozřejmě co nejrozmanitější. Úvodem byla vždy hudba, pak zpěv, recitace (nejvíce byl oblíben Bezruč), sokolské cviky, aktovka a konečně nějaký chanson při kytáře Melichnově (Hašlerky); na konec, pro dobrou náladu, přednesena táborová kronika, v níž protřepány a zkarikovány byly významnější události v táboře. Pěkným bodem programu bývaly produkce br. Pokorného, povoláním artisty, který předvedl pečlivě nacvičené ukázky lehké atletiky, ekvilibristiky nebo žonglérství.

Skutečným požitkem bývaly akademie čistě hudební a pěvecké. O orchestru jsem se již zmínil; byl výborný. Pěvecký sbor 30—40 členný, řízený brem Kolářským, nikterak nebyl za ním. Zpívaly se národní písně, skladby Foerstrovy, překlady, sbory z Prodané nevěsty, Dalibora, Tajemství, slovácké písně a jiné. Nescházela ani sóla. Výborným sólistou byl br. Peršl, operní baryton, který zpíval již před válkou na předních scénách domácích i zahraničních. Jeho přednesy výňatků z Traviaty, Carmen a j., zpívané česky i italsky, zanechaly jistě v duších těch, kdož měli příležitost je vyslechnouti, nesmazatelný dojem, přestože byly zpívány jen v prostém, dřevěném baráku.

Kulturní činnost Čs. dobrovolnického sboru neomezovala se však jen na produkce hudební a divadelní. Vydáván psaný časo-

pis, jehož redaktorem byl náš nezapomenutelný br. Logaj, pořádány poučné přednášky po barácích.

V divadelním baráku, který mezi dnem byl poměrně volný, pořádány různé kursy. Našli se ochotní učitelé, kteří vyučovali italštině, francouzštině, angličtině, ruštině a češtině. Odborníci mohli se tu zdokonaliti v kursech střihačských, obchodníci našli tu hotovou obchodní školu.

Knihovna Čs. dobrovolnického sboru byla každému za malý poplatek k dispozici. Čítala, pokud se mohu pamatovat, asi 1.500 svazků. A četlo se mnoho, takže ten, kdo si nepřispíšil, odcházal mnohdy s nepořízenou. Knihovna byla pořízena většinou z darů. Mnoho hochů přineslo si do zajetí knihu, kterou pak darovali Čs. dobrovolnickému sboru, když byla knihovna utvořena. Byla tu ještě jedna knihovna, soukromá, kterou si jeden bráška pořídil ze zásluh knih z domova. Půjčoval také, ovšem za soldy.

Velkým, ba na naše poměry ohromným podnikem kulturním byla výstava malířských děl akademického malíře br. Bartoše. Je téměř neuvěřitelné, jaké poklady krásy a umění dovedl tento milý, tichý, nenáročný a věčně usměvavý bráška zde nashromáždit. Zmiňuji se jen o větších dílech, jako jest známý obraz Za svobodu (k němuž byl mu modelem také Čapek), Serbie, Čechie, Svátá válka Italie, lunetta Kdož jste boží bojovníci. Díla tato budila obdiv a nadšení. Kromě nich bylo tu celé množství menších obrázků, nálad, podobizen, skizz, studií, zátiší a fantasií. Bratr Bartoš maloval všechny tyto skvosty za poměrů, jež lze těžko vylíčiti. Pláten nebylo, barev, štětců, oleje a j. věcí také ne. Všechno musel si zaopatřovat s nesmírnými obtížemi, za nekřesťanské peníze. Maloval v baráku, kde kolem něho hloučelo na 250 hochů. Teprve později byla mu vykázána menší místnost ve skladištním baráku, kde měl aspoň klid. Jak byly Bartošovy obrazy oceněny, svědčí, že byly vystaveny v Římě a v Paříži, kde těšily se všeobecně pozorností a obdivu.

Před odchodem z tábora byla uspořádána také výstava výrobků soukromých, které si hoši pro svoji zábavu nebo potřebu zhotovili. Na této výstavce bylo viděti, jak daleko převyšujeme svou duševní vyspělostí tak mnohý z národů, který o sobě říká, že jest vysoce kulturní. Téměř z ničeho byly tu zhotoveny přepychové věci. Z odhozených kostí u kuchyně dovedl bráška pomocí přiosřené hřebíky a přibroušené lžice vytvořiti pěkné, vykládané krabičky, z kousků prkének, nasbíraných někde v truhlárně, zhotovil pouzdra na cigarety, kasety, šachovnice a j. Na soustruhu, zhotoveném z cívek od nití a provázků, vyráběla se ozdobná držátka, špičky, figurky šachové. Některé bratry plně zaujalo vyšívání, a vyšívali všechno, co se dalo a na čem se dalo. Byly tu fantastické obrazy, podobizny, ornamenty, slovácké výšivky.

Všechny předměty byly provedeny vkusně a pečlivě, ba nepostrádaly ani určité elegance a modernosti. Představíme-li si, že všechno to bylo vyrobeno nejprimitivnějšími pomůckami, musíme užasnout nad těmito divy. Hřebík, přibroušená lžice nebo kus plechu, to bylo snad vše, co měli hoši k dispozici. Nůž byl vzácnější než zlato, poněvadž téměř každý byl odebrán. Sem tam přece někdo dovedl jej ukrýti, ale těch bylo velmi málo.

Velkou pozornost budil na výstavě i Bartošův Český Bellém neboli, jak jsme také říkali, České jesličky.

Sport a tělovýchova pěstovány byly v Padule horlivě. Sokolské družstvo, řízené br. Pánkem, konalo svá pravidelná cvičení na Letné (tak pojmenována byla část tábora, kde bylo cvičiště a hřiště); uspořádalo několik cvičení veřejných, která byla svátkem celého Čs. dobrovolnického sboru. Footballové kluby, kterých bylo asi čtrnáct, pěstovaly denně trainingy a přátelské zápasy. V neděli býval pravidelně mistrovský zápas Slavie a Sparty, nebo Studentské XI. Sportovní nadšení diváků vynikalo touž vervou, jako vyniká dnešní.

To všechno a ještě mnohé, na co si právě nemohu vzpomenouti, bylo součástí našeho kulturního života v Padule.

Na frontě bylo ovšem jinak. V zákopech nebylo času, tu byly jiné starosti. Úplně však naše činnost kulturní nezanikla. Zpívalo se, buď nepříteli na vzdory, buď ze stesku či nálady, dokonce i sport se pěstoval. (Vyprávěl mi v zákopech jeden bratr, že hrál 100 m za bitevní linií kopanou s italskými vojáky; hráli tak dlouho, dokud jim rakouský šrapnel nerozbil „merunu“). V riposu (oddech v zázemí) bylo ovšem lépe. Zpívalo se zase, četlo se, cvičily sokolské cviky a hlavně se pěstoval sport. Pěkným bylo vystoupení piavského reparta esploratorů (výzvědné hlídky), které na pozvání zpívalo v zámku vévodv D' Aosta v Moglianu Venetu. A kdo by zapomněl kdy slavného večera v Perugii!

Taková byla naše kulturní činnost v Itálii. Podal jsem jen hodně stručný obrázek. V archivu Památníku Odboje jsou uloženy doklady této naší kulturní činnosti.

V družině Pivkově.

Vladimír Beneš.

Krásné dny lednové 1918 byly na italské frontě v úseku Mte Grappa, Sasso Rosso, Col de Echele v době, když jsem přišel do Itálie co rakouský voják.

Přijetí od italských vojáků bylo dosti dobré. Přiveden jsem byl s ostatními zajatci do přechodného tábora v Mirabelle, kde jsem pár dnů zůstal. Těchto pár dnů, které jsem prožil ve dne

skoro hlady, v noci pod stany bez přikrývek, pln vši, nenadchlo mě nic k opěvování Itálie. Zvláště také, když jsem viděl u italských strážců, jak skoro bezdůvodně vázali ke stromům ubohé rakouské zajatce.

Vysvobození nastalo, když do tohoto tábora přivedli nové zajatce a nás vedli do Verony. Tuto cestu — ani nevím, kolik km to bylo — vykonali jsme pěšky. Byla to zase cesta utrpení, kde při procházení vesnicemi civilní obyvatelstvo nechovalo se právě lidsky. Ani vody nám nedali a k tomu sprostě italsky nám nadávali a hrozili pěstmi. Ještěže jsme nerozuměli tomu, co nadávali.

Sotva nohy vlekouce přišli jsme konečně do Verony. Ubytování jsme byli v pevnosti Forte Procolo, kde jsme byli vykoupáni, zbaveni vši a ubytováni v čistých místnostech pevnosti. Druhý den ráno byl nástup všeho mužstva a byli jsme rozděleni podle národnosti. Stala se při tom tato malá epizoda. Po všem rozdělení, Čechů, Němců a j., zbyl ještě jeden zajatec mluvící česky. Řekli mu, aby šel do české skupiny. On na to: „Já nesu Čech, já su Moravák.“ Tato malá příhoda nás rozesmála; milého „Moraváka“ strčili do naší české skupiny.

Již v Mirabelle všiml jsem si tváře italského důstojníka, mluvícího česky, kterého najednou vidím mezi naší českou skupinou živě rozmlouvajícího. Byl to podporučík Miloš Zelený, jenž se loni zabil u Král. Hradce co podplukovník letectva, nezapomenutelný hrdina carzanský. Ten nás odvedl ke kanceláři v pevnosti. Byv zavolán, stanul jsem tváří v tvář br. dra Pivky, tehdy mně ještě neznámého. Nastalo různé vypytování na rakouskou frontu, na můj život před odchodem na frontu, a chodil-li jsem do Sokola. Odpovídám na vše; říkám, že jsem odchovanec židenického Sokola, který jsem navštěvoval do poslední chvíle před narukováním. Ovšem chodili jsme tehdy cvičit do školy na Tábořské ul., protože ze sokolovny udělali vojenský lazareť, kde myslím žádný voják za celou válku neležel.

Naposledy se mne ptali, zda bych nechtěl bojovat proti Rakousku. Zároveň jsem byl upozorněn na těžký a nebezpečný úkol, jaký mě tu očekává. A nemám-li pevné vůle, ať jdu raději do zajateckého tábora, kde mně kyne život bez nebezpečí. Dále mně řečeno, že v Rusku československé vojsko bojuje na frontě atd. Na to jsem přisvědčil, že o tom částečně vím, a to z Lidových novin, které jsem dosti pravidelně na rakouskou frontu dostával. S pevnou rozhodností a podáním ruky jsem br. dru Pivkovi slíbil, že se stávám tímto okamžikem válečným nepřitelem nenáviděného Rakouska. A tím jsem se ocitl v slavné družině Pivkově. Ještě jsem zažil nenávidných pohledů a výčitek od svých kamarádů, že prý zrazuji Rakousko a podobně. Na tyto výtky jsem se jen usmíval.

Koncem ledna vyprázdněna byla pevnost Forte Procolo ode všech zajatců a obsadili ji jen naši českoslovenští a jihoslovan-

ští dobrovolci. Výstroj a výzbroj jsme měli čistě italskou se sa-vojskou hvězdou na límci. Čepice jsme měli též jako italská pěchota s červenobílou lentočkou. Výložky a klobouky dostali jsme později. Bylo nás 77, z toho 18 Jihoslovanů. Výcvik převzal br. nadporučík Stane Vidmar, Jihoslovan, známý sokolský přeborník. Ten sestavil malý cvičební řád pro cviky s puškou; pořadová i prostná jsme cvičili čistě po sokolsku. Jeden den jsme vystoupili s naším uměním před italským pluk. Marchettim; ten v uznání za naši píli slibuje nám brzký odchod na frontu, kterého jsme se nemohli dočkat.

Slib byl splněn asi 20. března, zatím těsně za frontu na úsek VI. italské armády. Byli jsme ubytováni asi 20 km za frontou ve statku Casa Tugurio u městečka Sandriga. Náš oddíl dobrovolníků čítal 6 důstojníků a 56 mužů Čechů, 2 důstojníky a 18 mužů Jihoslovanů. Také odpadl náš název „družina Pivkova“ a my obdrželi nový oficiální „Reparto speciale czeco-jugoslavo della VI. Armata.“ (Zvláštní oddíl česko-jugoslávský VI. armády.) Naším velitelem stal se br. dr. Pivko, jmenovaný kapitánem.

A tak ke konci března 1918 odjíždíme všichni na vytouženou frontu. Bylo to druhé vystoupení početné skupiny dobrovolníků československo-jugoslávských na italské frontě, ještě před oficiálním povolením naší armády v Italii.

Na frontě nastávají výzvědné hlídky, obdobné těm, které konali naši rozvědky v Rusku. Tyto výzvědné hlídky nastaly prvně u VI. armády, kde jsme byli my, později, zejména po povolení naší armády, byly zavedeny u jiných armád. Z výzvědných hlídek sestaven v prosinci 1918 slavný 39. Výzvědný pluk gen. Grazianiho.

Život na frontě a opravdu těžký úkol výzvědných hlídek, to je již jiná stať. Snad pohnu svými pár řádky druhé italské legiónáře, aby pro druhý sborník napsali něco lepšího nežli já.

Vzpomínka na Doss Alto.

Augustín Vlček.

Na Doss Alto, nehlavnějším úseku u Gardského jezera, byla kóta 703, svěřená našemu vojsku. Někdy ji měli v rukou Rakušáci, ale častěji Italové. Kóta 703 byla velmi důležitá. Dne 17. srpna 1918, když se zešerňovalo, chystali jsme se do zákopů. Pluk 33. obsadil úsek od Doss Cassiny u Gardského jezera přes Malgu Surez a Doss Alto až na jeho východní svah; na něj se připojily oddíly 34. pluku až po městečko Castione.

Od obsazení Doss Alta byly občas hlídkové srážky. Dne 29. srpna zvýšili Rakušané dělostřeleckou palbu a pokusili se o útok na naše zákopy. Byla to silná patrola, která měla zjistit,

jaké vojsko je v našich zákopech. Rakušané byli přivítáni ručními granáty a kulomety. Velké ztráty je donutily k zoufalému útoku do posic. Začátkem měsíce září vybral si bratr poručík Fabián nejlepší zpěváky, se kterými šel zpívat před rakouské zákopy písničku „Má roztomilá Bárůško“. V těch místech stál jeho bývalý pluk 81. Výprava se však nezdařila; byli napadeni od Rakušanů a museli se vrátit do svých zákopů.

Dne 18. září učinili Rakušané zoufalý pokus o rozbití našich pluků. Prudká dělostřelecká palba s menšími přestávkami trvala několik dní. V ní se používalo plynových granátů, naplněných jedovatými plyny.

Dne 21. září zaútočilo za svítání rakouské vojsko ve dvou liniích. Cílem jeho bylo dobýtí výběžku 703 na Doss Alto a odříznouti jej od hlavní linie. Naše kulometná hnízda byla umístěna před zákopy. Po prudkém boji musela jít zpátky do zákopů. Signálové rakety na kotě 703 byly vlhké a téměř nepotřebné; třebaže výšina 703 byla stále v našich rukou, bylo přece nutné pokusit se přivolat dělostřeleckou palbu alespoň signály, když nepřítel chystal se plamenomety vykouriti obránce od střílen. Opakovaný pokus s raketami tak dlouho, až jen zbývaly rakety značící: Žádám palbu do naší linie. A jako zázrakem několik nezkažených raket fungovalo; na jejich znamení zahrnulo italské dělostřelectvo kotu 703 krupobitím střel. Rakušáci drželi se asi dvě hodiny, ale po prudkém bodákovém útoku byli naší rotou pod vedením br. poručíka Fabiána a oddílem zákopníků, jehož velitelem byl bratr poručík Vondra, zahrnání zpět do svých posic.

Při tomto útoku přišel ke kotě opilý rakouský četař a řval: „Flamenverffi, forverc!“ Byl však u našich zákopů zastřelen. Při zjišťování totožnosti přišlo se na to, že padlý je Čech, a byl u něho nalezen písemný slib, že když se mu podaří dobýtí kaverny, dostane měsíc dovolenou, deset kusů masových konserv a velkou stříbrnou medaili — a za každého Čechoslováka ještě 100 K.

Ztráty u 33. pluku byly: 8 mrtvých (2 důstojníci, 1 desátník, 5 dobrovolců), raněných 34, zajatých 5, z nichž byli čtyři 22. září v Arcu popraveni.

Po útoku, když byl klid, viděl jsem odnášeti mrtvolu našich bratří. V tu dobu přišel právě generál Graziani, a když seznal, že jsou to Čechoslováci, zaslzel. Když pak mezi nimi uviděl také podporučíka Trojánka, zvedl hůl, pohrozil na rakouskou frontu a řekl: „Porco Austriaco, domani tutti morti!“ Dal hned rozkaz, aby všechna děla střílela po dvě hodiny na rakouské zákopy; pak prohlásil: „Buďte bez starosti; budete-li takhle střílet, ani myš neproklouzne!“

Obsazení Bratislavy.

Augustin Vlček.

V noci s 31. prosince 1918 na 1. ledna 1919 obsazena byla Bratislava 33. plukem. Po menších bojích u Děvínské Nové Vsi a Lamače zaútočila u nádraží 4. četa, složená většinou z bratří Slováků, proti bránícím se Maďarům. Maďaři byli ve výhodě, neboť měli dva kulomety. My jsme vzali nádraží útokem a přitom ukořistili jsme oba kulomety, kterých jsme potom použili proti Maďarům. Podle trati jsme postupovali k Patronce, kde padlo několik výstřelů — Maďaři zahodili pušky a prchali k Bratislavě. My jsme se dostali do Bratislavy večer a ubytovali jsme se v honvédských kasárnách. Byl dán rozkaz: Všichni bratři do služby! V noci po městě pobíhali zapomenutí maďarští vojáci se zbraní v ruce, a když byli vyzváni, aby zbraň vydali, prohlásili, že budou s námi hájiti Prešpurk. Služba byla dosti těžká. Nejhůře bylo na mostě přes Dunaj, kde to jen fičelo; vítr nám smetal klobouky do Dunaje.

Poblíž nábřeží stála socha Marie Terezie. Hned bylo rozhodnuto, aby hoši sehnali pytel a navlékli jej Marii Terezii přes hlavu jako závoj, aby se nemusela na ně koukat. 4. četa „pistulkářů“ ve volné chvíli učila se zacházeti s tím naším kulometem, který jsme měli od Lamače; chránil nás pak na Slovensku.

Asi 25. ledna odjeli jsme do Slezska přes Čacu do Jablunkova. Při mrazu 26 stupňů postupovali jsme Jablunkovským průsmykem. Tu doplatil na svou dobrotu bratr poručík Kašpárek: byl těžce raněn Poláky a těžkému zranění podlehl. (Též dva bratři byli mrtví a jeden zajat.)

1. února bylo uzavřeno příměří Československa s Polskem a my jsme vraceli se do Bratislavy. Poté, asi 6. února, četli jsme v novinách zprávu, že prý Bratislava byla 4. února obsazena jedním praporem (praporem Sokolů). Mezi námi bylo rokováno: Jak to, Praha není přece tak daleko, aby nevěděla, že Bratislava obsazena byla již v noci s 31. prosince 1918. Z toho nás vyvedl jeden bratr Slovák: my že jsme obsadili město Wilsonovo a oni Bratislavu. (Bylo nám totiž tehdy řečeno, že Prešpurk bude městem Wilsonovým.)

Boje na Těšínsku.

Robert Škrabal.

Z Francie dostávala se naše armáda domů postupně po částech, praporech. Nejdříve přijel do vlasti 21. pluk. Po krátkém odpočinku v Praze byl již 20. ledna 1919 poslán na Těšínsko. Proto tam neodjel pluk tak, jak jak jsme jej byli zvyklí vídati

ve Francii; bylo mezi námi i mnoho takových bratří, kteří patřili ještě do nemocnice a ne na frontu, do nového boje.

Z Prahy odjíždíme ráno ještě za tmy; mnohý z nás neví ani kam. Teprve když projíždíme Olomoucí, Přerovem, Hranicemi, tušíme, že to bude Těšínsko, země Bezručova. Dojíždíme do Moravské Ostravy, kde jest již všude plno vagonů, všude plno vojska a plno ruchu. Něco temného tu visí ve vzduchu, který, jakoby nabit živou silou, proniká do vozů, obklopuje debatující kroužky a čeká, kam se vybít. Na naše otázky dostává se nám jen kusých zpráv. Bratr Šnejdárek snad vyjednává — dal prý ultimatum do jedné hodiny polední atd. Je při tom plno dohadů; z toho všeho dovidáme se však jedno, že jde o Těšínsko, o území, které historií jest vázáno k Československé republice. Rozkaz: „Nasedat! — pojedem!“ přetřhl konečně naši nedočkavost. Nálada se vrací.

Zvolna po montánní dráze opouštíme za zpěvu Moravskou Ostravu. Rytmičká náraz kolejníc dodává takt k našim písním. Již se stmívá; dál a dál jde naše jízda. Míjíme skrovně osvětlené nádraží Michálkovic, Peřivaldu, Poremby, vlak zvolňuje jízdu a zastaví se ve stanici Orlové. „Proč nejedeme dál?“ ptáme se, „vždyť Těšín jest ještě daleko!“ „Dali nějadym, bo tam střilaju“, odpovídá strojvůdce. A skutečně, když pak vlak se ještě jednou zastavil v polích před stanicí Dombrovou, při bedlivém naslouchání slyšíme výstřely. Nám snad by měly platit tyto vzdálené pozdravy? Ano — ano — nejenom řečmi a hudbou se vítá, ale také něčím jiným — toho jsme dosud nezapomněli, na to jsme ještě zvykli, jen když nebude nic horšího.

Konečně i na nás dochází. Jsme ve stanici Dombrová. Pěší roty již dávno opustily náš vlak; někteří nás opustili již v Orlové, druzí pak po trati. Kulomety jsou rychle složeny, vše přichystáno, dáváme se na pochod do temné noci. V dálce vidíme světla, snad tam bude náš cíl. „Dombrová, Dombrová“, vyvstane na myslí báseň Petra Bezruče. „Až půjdu z Ostravy, vyhnu se tobě. Zcizila ses mně. Dombrová — Dombrová!“ My si jí však vyhnout nemůžeme, ani se jí nevyhneme. Nyní slyšíme již zřetelně třeskot pušek. Zastavujeme se u malého hostince u cesty, kam hoši naši dovedli první zajatce. Z hostince vyhrne se hlouček místních občanů a chtějí se vrhnout na zajatce, chtějí je bít. Musíme je chránit; vždyť už jsou neškodní. Nyní se také dovidáme, co vše se sběhlo v Doubravě. Doubrava stála životy našich hochů, životy československých legionářů. V Doubravě nechali přijít naše roty na malé náměstí a pak se všech stran počali páliť do seřazených našich útvarů. Boj ke konci byl rozhodnut u místního hostince, kam byl dříve poslán z pušky granát, který rozhodl boj v náš prospěch.

Byvše poučení o zákeřném boji, v kterém se ocitáme, krok za krokem, ovšem již opatrně, obsazujeme závody a různá čelnější místa. Zbytek noci a druhý den dopoledne trávíme na stránách

obrácených proti Karvinné. 22. ledna postupujeme dělnickou koloní do Karvinné, která však byla obsazena již před námi. Veselým hovorem, vyprávěním a radostí hlaholí dobyté nádvoří, kde kupí se pušky a jiné zbraně všeho druhu. Sešlo se však zde i mnoho vojska. II. prapor 21. pluku jdoucí od západu, III. prapor od severu a od Fryštátu pak náš I. prapor a proud domácího vojska. Vždyť při takovém boji, který jsme prodělali, při zakeřném přepadení zezadu, z domů, z vikýřů a ze zahrad, o dobrodružství není nikdy nouze. Tak i zde nikdo si ani nepovšiml, že šestnáctiletý mladík prohlíží si zkonfiskované zbraně a jak pojednou s jednou puškou zmizí za vozem. Do radostného vzrušení třeskne rána a starší svobodník padá k zemi. Jak trestat nerozvážnost tohoto činu? Možno jen zlořečit těm, kdož svedli mládí k fanatické nenávisti, kteří vštěpují tak zavilý odpor a sami dovedli se včas uklidit.

Myslíme, že zůstaneme v Karvinné, ale ještě téže noci obsazujeme se svými kulomety malé návrší před Stonavou. Celý den minul klidně. Naše kulomety jsou namířeny proti kostelu ve Stonavě, kde tušíme, že má nepřítel svou pozorovatelnu. Venku mrzne a my sedíme v čistých úhledných domcích, roztroušených po návrších jako vrabci v kleci; jenomže schází nám jídlo a není také cigaret, které by zahrnaly dlouhou chvíli. 25. ledna dopoledne zpozorujeme jakýsi neklid v Stonavě. S počátku nevíme, co je toho příčinou, až pak vidíme na louce pod námi postupovati několik vojáků; tuším, že byli od 54. pluku našeho domácího vojska. Z městečka vyhnula se na ně větší síla nepřítelů — vidíme, jak se rozbíhají do bitevní linie. Připravujeme si kulomety; ale než máme možnost do boje s nimi zasáhnouti, vidíme, že tato linie obrací se na překotný útěk do Stonavy. A proč? Mezi domky dolejí od nás položenými objevují se naše modré pláště. Ani jsme o našich bratřech nevěděli, jak tam byli zalezlí. Četa od 7. roty 21. pluku to byla; hoši běží kolem plotů zahrad do zad nepřítelů. Tím se nám vysvětlilo, co znamenal útěk nepřítelů. Louka, kde se prvně zdálo, že bude svědkem boje, že budeme muset tu s našimi kulomety udělat pořádek, v okamžiku se vyprázdnila. Několik ran, skoro jen na postrašení, popohnalo nepřítelů tak, že se nezastavil ani ve Stonavě, nýbrž prchá dál a dále přes pole k lesům.

Celý den jdeme ostrým pochodem za nepřitelem, který střílí snad jen proto, aby se zbavil přítěže. My také střílíme, ale jen po pěkných kusech srního stáda. Večer přicházíme do Prošřední Suché. Vlevo na návrších vidíme, jak jednotlivé hloučky nepřítelů přebíhají s místa na místo; tamější lesy nezdají se však asi dosti bezpečné. Vůdcové jejich vzali do zaječích a ti to obětní beránci nevědí, kam a na kterou stranu se mají obrátit. My však, udření od kulometů, jim nevěnujeme pozornost; jsme rádi, že noc přikryje vše svým pláštěm a my že budeme mít pokoj. Jen stráž u kulometů stará se o naši bezpečnost. Opět se vrací dobrý

rozmar, obzvláště když šafářka statku, kde jsme ubytováni, nabízí nám k večeři mléko a chléb. O hodinu později dojíždí za námi kuchyně s dobrým obědem z vykrmených Larischových prasátek, která byla zabavena na nádraží karvinském, určená k vývozu. Ovšemže je pak druhý prapor 21. pluku drazé zaplatil. Cigarety vrátily nám opět starý humor, až konečně únava přemohla i nevytrvalejšího vyprávěče.

Druhý den vracíme se opět do Karvinné, kde se dovídáme podrobnosti dne, že ostatním částem se nevedlo tak jako nám a že neměly takového štěstí. Nejhůře vedlo se našim útvarům, které šly proti stanici Louky, kde nepřítel, ukryt v rákosí a ve stanici, pátil proti postupujícím našim oddílům. Tam museli do boje zasáhnout i naši Jabůrkové i se svými kanonky transept; ty také pomohly. Co však bylo to platné, když i tam utrpěli jsme ztráty, které nás bolely.

Tedy 26. ledna jsme se vrátili do Karvinné, nasedli do improvizovaného obrněného vlaku a jeli do Těšína. S jakou radostí vstupujeme do sídla markýze Gera, kde věž Piastovců s klidem prohlíží si nové své pány! Není tomu ani tak dávno, co ji opustil rakousko-uherský generální štáb, který zde daleko za frontou vydával své známé kriegsberichtry. Místní obyvatelstvo přijímá nás vlídně a stěžuje si na násilí z dob dřívějších.

Dlouho jsme se však z Těšína netěšili. Povinnost nás vede dál přes Zamarsk, Krásné, Golešov, Skočov do Ustroně k pramenům řeky Visly. Tam dostáváme se až na malé výjimky skoro bez boje. 1. důstojník a 20 vojáků z nás zaplatili první povinnou daň ve vlasti. Ti to naši dobří hoši odpočívají v Orlové a ve středu jejich je pochován Jan Čapek, zakladatel italské legie.

Za týden bylo obsazeno území od moravských hranic až po Vislu. Nebylo by se však dosáhlo tohoto úspěchu, nebýt vydatné pomoci tamějších uvědomělých občanů, našich přátel, kteří znali dobře poměry a kteří nám svou radou k tomuto úspěchu pomohli. Mohu směle prohlásiti, že s naší strany nebylo pácháno nižádných násilností, neboť jsme si byli vědomi toho, že jsme mezi svými občany, že mezi obyvatelstvem jsou mnozí přátelé a příbuzní našich bratrů. Obsazení Těšínska bylo provedeno vojskem vyspělým, ukázněným, znalým svých povinností k vlasti i ke krajanům. Ovládali jsme velmi dobře své zbraně a dobrou techniku francouzské armády, věřili jsme svým vedoucím důstojníkům, kteří nás nikdy nezklamali. Svým vystoupením v pravý čas zabránili jsme mnohým zmatkům, které mohly nastati při obsazování Těšínska. Dne 12. února odejel i III. prapor 22. pluku na Těšínsko a zúčastnil se ještě akce v okolí Iskrzyczyna západně od Skočova a později konal pohraniční službu na demarkační čáře. Nesmíme zapomínati i na domácí vojsko, které v době bojů o Těšínsko pod rázným vedením bratra generála Šnejdárka splnilo své povinnosti na sto procent.

Věřili jsme tehdy ve spravedlnost světové diplomacie, ale zmýlili jsme se pořádně. Dne 26. února přišel rozkaz k ústupu, rozkaz, který nám bral to, co od staletí bylo naše. Bylo třeba mnoho přemáhání, aby byla vyvrácena v myslích našich domněnka, že jsme zaprodáni, když musíme ustupovati bez boje.

Náš I. prapor 21. pluku se ještě později zúčastnil bojů na Slovensku. Byly mu tam přidělovány úseky nejhorší, obyčejně ty, kde, jak se říká, hořelo.

DOMA

Pro ruské proklamace.

(Vzpomínky z domácího odboje v Brně.)

Ant. Páral.

Když v měsíci červnu 1914 třesky v Sarajevě rány, když brněnský sokolský slet byl ukončen s nemalým napětím, co bude následovati, když rakousko-uherská vláda na rozkaz Německa podala hanebné ultimatum malému Srbsku, bylo jasno i nám, tehdy mladé generaci — třeba ještě politicky nevypělé a nezkušené, avšak kypící národním nadšením — že přichází pro československý národ dějinný okamžik: zbavití národ pout habsbursko-hohenzolernských třeba za cenu života jednotlivců. V tom duchu byla nás většina vychována ve škole, v sokolovně i při jiných příležitostech. Nebylo tudíž divu, že když v měsíci září objevil se na Moravě i v Brně tak zvaný carský manifest, „proklamace“, že obsah bez dalšího hlubšího uvažování se stal programem nás všech, neboť uskutečnění jej vlastně znamenalo to, o čem většina Čechů a Slováků marně snila po staletí, co naši národní buditelé mohli vyjadřovati nanejvýše v prose i verši.

Proklamaci jsem četl před dvaceti lety. Od té doby jsem jí nikdy neviděl, avšak jak musila zapůsobiti na naše mladé city a národní tužby a sny o československé samostatnosti, dovedu teprve dnes po dvaceti letech správně posouditi, když mně přece jen její hlavní obsah utkvět v paměti; pravilo se v ní:

Čechové, Moravané!

S vavřínem na skráních
stojí bratří Rusi na hranicích Vaší vlasti,
aly osvobodili Vás z područí Habsburků.

Právě rozbili pouta Vaše na rovinách Haliče
a položili mnohé životy své za Vaši národní svobodu.

Čechové, nebudeme Vám slibovati,
neboť slibů jste syti od rakouské vlády,
My, Car velké slovanské říše nepřicházíme k Vám jako nepřátelé,
nýbrž jako Vaši osvoboditelé.

Jsme si vědomi, že Vy jste nejkulturnější větví a hvězdou
západního Slovanstva.

Neopomeneme, že k bývalému slavnému království českému patří
kromě Čech, Moravy a Slezska též Slovensko, Horní a Dolní Lužice
a Kladsko.

Car Mikuláš.

Renenkampf,
velitel ruských vojsk.

Opis této proklamace jsem obdržel asi v polovici měsíce září 1914 od kolegy Frant. Hladila, úředníka Pozemkového ústavu a to v Brně na bývalé Rudolfské ulici (nyní České). Ten jej dostal od svého úřadujícího předsedy poslance Dr. Fr. Slámy a tento zase od správního rady Pozemkového ústavu Vladimíra Kotíka z Velké Bíteše, kterému jej zaslala jeho neteř sl. Reta Kotíková, úřednice Živnostenské banky v Brně, nyní provdaná Šestáková v Praze. Já jsem proklamaci šířil rozmnožováním v kanceláři Rolnické pojišťovny, kde jsem byl úředníkem; tam nebylo jediného úředníka, aby si ji neopsal. Zejména v tom ohledu byla velmi čilá sl. Karla Haselmanová, nyní provdaná Mahenová, která sobě i mně pořídila větší počet propisů. Do kanceláře pojišťovny došel i Dr. Kvítek, tehdejší koncipient právního zástupce pojišťovny barona Dra. Pražáka, a dostal ode mne jeden nebo snad i dva výtisky manifestu. Ovšem nemeškal a pochlubil se ve své kanceláři, kde si celý personál proklamaci rozmnožil. Kam všude zabloudila dál ode mne proklamace, nelze přesně určit; objevila se i mezi vojskem odjíždějícím na ruskou frontu, v Sokole Brno I, kde jsem byl členem, v Hasičské pojišťovně, u zemského výboru, v Agrární bance moravské a jinde. Tento řetěz šel na české gymnasium na Starém Brně, kam se proklamace dostala prostřednictvím žáka Lunera, bratra úřednice sl. Lunerové z kanceláře barona Dr. Pražáka, na českou obchodní akademii a školu průmyslovou. Na obchodní akademii byl dokonce manifest studujícím Dostálem v přestávce napsán na tabuli, aby všichni ostatní si mohli text opsati.

Mezitím ovšem již brněnská policie něco tušila o proklamaci a jistý tajný, který měl být v domě, kde bydlelo též několik studentů, přišel na stopu, učinil úřední udání, brněnská policie zaslala proklamace zabavené na obchodní akademii zeměbrannému vojenskému soudu ve Vídni a nastalo vyšetřování od osoby k osobě, jak byla proklamace šířena. V tom řetězu jsem tvořil i já článek. Policie mě počala hledat právě v den mé nepřítomnosti v Brně; vraceje se z úřední cesty v Přerově večerním vlakem, byl jsem k nemalému svému překvapení očekáván na nádraží dvěma kolegy z kanceláře a upozorněn, že je vše prozrazeno, že policie mne hledá a ráno že budu asi zatčen. Nebyl jsem zrovna velice překvapen touto zprávou, poněvadž jsem při rozšiřování manifestu tušil, že policie, přijde-li na věc, bude v této činnosti hledati protistátní propagandu. — Ještě týž večer, zastaviv se v restauraci u Stopků, jsem si utvořil plán, že nepůjdu spat domů, nýbrž s kolegy, který mne na policii upozornil. Umínil jsem si, že neprozradím staříčského poslance Fr. Slámu, že jsem od něho leták dostal. Jelikož jsem právě přijel z Přerova, rozhodl jsem se policii udati, že manifest jsem našel ve vlaku na cestě z Přerova.

Brzy ráno jsem zašel do bytu; vzápětí přišla návštěva dvou tajných — výslech a prohlídka důkladná. Proklamace nenašli,

jen zabavili ročník kyjevského Čechoslovana z balkánské války roku 1912, několik čísel časopisu Zvěsti, jenž vycházel v Praze, a kopii dopisu, adresovaného na pojišťovnu Rossii v Petrohradě, jíž jsem zaslal těsně před vypuknutím války statistická data z oboru pojišťovacího v Rakousku, s výzvou, aby zahájila svoji činnost v zemích českých, s odůvodněním, že k uskutečnění slovenské vzájemnosti nestačí zájezdy na všesokolské slety do Prahy, nýbrž že jest třeba i sblížení na poli hospodářském.

Prohlídka byla skončena; byl jsem vyzván, abych šel na policii, kde se mnou tehdejší vrchní rada Rychetský sepsal protokol. Hlavně kladl důraz na to, od koho jsem proklamaci obdržel. Byl nemálo překvapen mou odpovědí, že jsem ji našel ve vlaku cestou z Přerova, asi poblíže Vyškova. Nato následovaly ještě dva výslechy v měsíci září a říjnu, asi z rozkazu vojenského soudu ve Vídni; policie na mne naléhala, abych prozradil toho, kdo mně proklamaci skutečně dal. — Mezitím jsem ovšem již o věci zpravil posl. Dr. Slámu, který mi jako zkušený vyšší soudní úředník doporučil, abych protokol v ničem neměnil, ani za cenu slibů a vyhrožování. Dne 20. listopadu 1914 jsem byl v kanceláři pojišťovny poctěn návštěvou tajného policisty, inspektora Jirouska, který legitimovav se prohlásil mne za zatčena a odvedl na policejní ředitelství. — Musím vzdát uznání jeho laskavosti, že se mnou zašel ještě do kanceláře barona dr. Pražáka pod mou záminkou, že mám předati koncipientu Dr. Kvítkovi soudní doklady; pravý můj úmysl byl tohoto informovati, co se se mnou stalo, aby tedy zahladil stopy pro případ, že také proklamace rozšiřoval. Na policii byl jsem důkladně prohlédnut; zabavili mi sokolskou legitimaci a uvěznil mě ve dvoře do tmavé cely. Týž den v pět hodin večer jsem byl zavolán do kanceláře, kde čekali další zatčení: úředník Břežanský, úřednice Psotová a obchodní akademik Stochleba. Všichni 4 jsme byli v průvodu stráže odvezeni ještě týž večer do Garnisonsarestu ve Vídni. Bylo by možno rozvláčně líčiti naše dojmy ze zacházení při příjezdu atd., což však není účelem těchto řádků.

Druhý den nastal výslech; na tři spoluzatčené naléhal vyšetřující auditor nadporučík Beck, aby prozradili, od koho má proklamace pocházeti; jistě prý chráním vlivnou osobu, aby nepřišla do vyšetřování. Tito 3 však nic nevěděli a nemohli proto také v mém protokole cokoliv změnit. Aby nás přiměli k povolnosti, byli jsme svazeni do tmavých kobek „Čertovy věže“ (Teufelsturm), pověstné z Macharovy knihy „Z rakouských kriminálů“.

Když pan Beck nemohl z nás nic dostat, uzrála v něm myšlenka, zdali jsem nebyl snad ve spojení se Slávkem Kratochvílem z Přerova, souzeným před polním soudem v Mor. Ostravě, a dal mne proto eskortovati před polní vojenský soud v Mor. Ostravě. Právě den před mým příjezdem byl Kratochvíl zastřelen pro velezradu; proto vyšetřující auditor Caro se musil omeziti

na předložení fotografie popraveného a velezrádných tiskopisů, pro které se Slávek stal obětí rakouské vojenské justice. Byl jsem zde konfrontován s ostatními komplici Kratochvilovými: Fárkem, Radouškem, Klabazňou a Stejskalem. Výsledek šetření byl pro auditora Caro hubený; avšak upozornil mě, bude-li na mne podána žaloba před polním soudem krakovským v Mor. Ostravě, kde byl pověstný generál Matuschka, že mě čeká stejný osud jako Slávka Kratochvila.

Mezitím ovšem brněnská policie horečně vyšetřovala, zatýkala a vozila další naše české lidi do Vídně, část pak věznila ve špilberských kasematách. Zůstával jsem hlavou celého řetězu této činnosti, kterou vojenské úřady označovaly za jednání velezrádné, směřující k rozbití říše rakousko-uherské. Jelikož vídeňský zeměbranecký soud chtěl stále vědět osobu, která mi proklamaci dala, vyžádal si, abych byl vrácen zase do Vídně; jediné tak snad sešlo s obžaloby před polním soudem v Mor. Ostravě. Ve Vídni tento vyšetřující akt měl název Páral & spol. (ovšem německy Páral und Genossen). Můj převoz z Mor. Ostravy se dal právě na Štědrý den 24. prosince 1914; byl opravdu pro mne „štědrý“, neboť vrátiv se do Vídně, našel jsem tam dopis od jistého českého advokáta v Brně, kterého jsem žádal o právní zastoupení, že jest ochoten je převzít, složím-li já nebo moji rodiče za mne značnou částku jako zálohu na právní zastoupení.

Ještě týž večer byl jsem vsazen do polotmavé kobky s nadpisem „Korrektion“. Druhý den hned výslech. Nadporučík auditor Beck sliboval, vyhrožoval, avšak mně stále zněla v uších rada posl. Dr. Slámy a pak názor Havličkův na vojenské rakouské soudy: „Nevěřte jim, i kdyby pravdu mluvili.“ Následoval výslech za výslechem; v Brně byla zatčena celá řada kolegů, o nichž se policie pouze dověděla, že se se mnou stýkali. Positivního však policie ještě v měsíci lednu 1915 nic nevyšetřila; teprve asi v únoru téhož roku byl jsem volán k výsledku a tu auditor uštěpačně mi hlásil, že již ví, od koho mé proklamace pocházejí — neznám-li nějakého pana Hladila, Kotíka, Dr. Slámu atd., a mimoto není-li mi něco známo, že proklamaci jsem také dal Dr. Kvítkovi a jiným osobám v Brně. Byly mi o tom předloženy protokoly z Brna; prohlásil jsem je sice za nepravdivé, bohužel však skutečnost byla jiná. Prostě policie v Brně pracovala přesně a úspěšně. Přišlo další zatýkání a převážení zatčených do Vídně: Hladila, Kotíka, Dr. Kvítka, sl. Kotíkové atd. U sl. Kotíkové se řetěz opět zastavil, neboť tvrdila, že výtisk proklamace obdržela poštou od svého snoubence z ruské fronty, o němž věděla, že jest již v ruském zajetí. Vyšetřovací akt dostal nový název: Aurelie Kotík & spol. Vedle toho byla utvořena odnož tohoto hlavního řetězu ve skupině Dr. Kvítek & spol.

Obě skupiny měly asi na 100 vyšetřovaných: právníků, úředníků, mužů i žen a zejména studujících českého gymnasia, obchodní akademie a české průmyslové školy. Jak se nám vedlo

ve vídeňských samovazbách, o tom by se dal napsati celý román; snad část tohoto života zachytil Machar ve svém díle Kriminál, ač sám ve Vídni samovazbu nezažil.

Vyšetřování se vedlo u Dr. Kvítka a spol. asi do měsíce března, kdy byla zkonstruována proti všem obžaloba pro velezradu a účast na ní. Vojenský soud, aby mohl některých obžalovaných z našeho hlavního procesu použít jako svědků v procesu Dr. Kvítka a spol., oddělil od nás tuto skupinu, které jsme říkali politický proces Brno I. V této menší skupině padlo 6 rozsudků smrti a celá řada byla odsouzena k mnohaletým žalářům. Naše skupina brněnského odboje, kterou tvořilo asi 75 obžalovaných, mezi nimi celý ročník obchodní akademie, obdržela žalobu v měsíci květnu 1915; padlo v ní také 6 rozsudků smrti v tomto pořadí: Aurelie Kotíková, Vladimír Kotík, Antonín Páral, Ferd. Břežanský, Frant. Hladil a Odehnal, vesměs z Brna. Mimoto u studentů, dotud nezralých pro rozsudek smrti, padlo mnoho rozsudků po 10 letech a 5 letech těžkého žaláře, takže v obou těchto brněnských politických procesech padlo u vojenského soudu ve Vídni asi 300 roků těžkého žaláře.

Proti rozsudkům v obou procesech podali odsouzení odvolání. Nejvyšší vojenský soud ve Vídni však právě za rok, t. j. v měsících dubnu a květnu 1916, většinu rozsudků potvrdil, zejména rozsudky k smrti, a jen některé menší tresty pro spoluúčast zrušil anebo zmírnil a odsouzené z vězení propustil. Ve vězení zůstal s pětiletým žalářem poslanec Dr. Sláma, který, jsa již stařec, neodolal tomuto rozčilování a byl raněn mrtvicí. Když Nejvyšší soud potvrdil rozsudky k smrti odsouzených, bylo u vídeňské vlády dvoje mínění na persekuci českého národa. Válečná klika za vedení arcivévodky Bedřicha byla pro provedení poprav všech k smrti odsouzených, kdežto kabinet s tehdejšími předsedou Stürgkhem se stavěl proti popravám. Když přece všem k smrti odsouzeným udělena milost a rozsudky změněny v 10 a 15 let žaláře, byli všichni odsouzení rozvezeni po vojenských i civilních trestnicích, do Aradu, Štýrského Hradce, Mölrsdorfu, Steinu a jinam, kde pomalu umírali útrapami vězeňskými, hladem, zimou a týráním, až teprve měsíc červenec 1917 jim otevřel brány žaláře při všeobecné politické amnestii, k níž byl císař Karel donucen všeobecnou politickou situací a postupem českých a chorvatských poslanců na říšské radě.

Ve vězení s dr. Al. Masarykovou.

Rela Šestáková-Kotíková.

Bylo to, tuším, přesně 27. října r. 1915, když k nám do Vídně přišla slečna dr. Alice Masaryková. V cele 207 bylo nás tou dobou asi 10 a po odchodu paní Sekové z Ivančic já, jako nej-

starší starousedlík, „Stubenmutter“, měla jsem pak dohled na pořádek a čistotu a hlavní slovo!

V cele sešlo se hodně různých lidí; zlodějky, které nám ukazovaly, jak dovedou „neviditelně“ krást, vražednice a pod.; koncem r. 1915 již dosti politických vězňů. Do této společnosti přišla dr. Masaryková pozdě večer, když jsme již všechny spaly. Spala jsem jako zajíc, a jakmile dozorkyně zachrastila klíči v zámku, hned jsem byla vzhůru s myšlenkou: „Co to asi zase bude?“ —

Vešel „Zuwachs“ s uzlíčkem, zvaným „fünf Stückel“ (2 prostěradla, ručník, kapesník, košile — erární). Mezitím co se svléká, dozorkyně důkladně prohlíží, obrací rukávy, punčochy, dívá se do bot, rozplétá vlasy.

Když nic nenašla, ukazuje na pryčnu v rohu, odchází, zamyká. „Zuwachs“ stojí — rozhlíží se...

Za dne jsme měly pryčny i slamníky narovnaný podél zdi, večer vyplnily místnost. Světlo svítilo i v noci, kontrola hodinu co hodinu nahlížela kukátkem.

Pozorovala jsem nově přichozí, a vidouc, že si neví rady, slezla jsem se své pryčny a pomohla přinést a upravit lůžko.

Ostatní se zatím probudily; s nelibostí si nočního hosta prohlížejí a hubují, že jim zas někdo nový bude ubíratí místa a vzduchu.

Paní Seková, sedící na svém lůžku, se německy ptá: „Jste politická?“ Po kladné odpovědi hned česky: „Snad ne z Čech? Odkud?“ „Jsem z Prahy, Dr. Masaryková.“

Nevíme o světě nic plných 10 měsíců; mlčky skloníme hlavy a myslíme: „Tak daleko to již došlo?“

Seznámily jsme se a sblížily ještě té noci. Dr. Masaryková byla svěží — jako by ani před příchodem k nám vězněna nebyla. Vesele vyskočila na pryčnu, vložila hlavu do dlaní, opřela o kolena a vypravovala...

Nový, zdravý vzduch vanul naší celou; poslouchaly jsme nábožně, až klepání vojínovo na dveře kázalo spátí.

Tak nastaly jednotvárné dny, měnící se jenom předvoláním k výslechu, přelíčením a procházkami.

Kopnutí do dveří a „Spazieren“ znamenalo, že se máme připravit k procházce. Chodily jsme 4 cely najednou, 2 vojáci s námi, ve dvoře voják s nasazeným bodákem.

Denně jsme se se sl. dr. Masarykovou přenesly přes vysoké zdi dvorku do přírody a žily životem svobodných lidí. Jediná břízka na dvoře a na ní zpěváček nahradily vše.

Sedost dnů jsme si vzájemně zpříjemňovaly a zvláště pro mne nastal nyní bohatý život. V koutku, na pryčně dr. Masarykové, nikým nerušený, jsme prožily mnoho chvil. Prošly jsme slávou starých Řeků a Římanů, krásnými i těžkými dobami země české. Byly jsme v divadle, dověděla jsem se mnoho věcí o ar-

chitektuře a j. a j. Moje zápisky z té doby, psané „Pěle-měle,“ jsou mi cennou památkou.

Tak vznikly naše hodiny, o nichž se Dr. Masaryková zmiňuje ve svých dopisech, které jsou také jejich pokračováním.

Hodiny byly krásou, poučením, duševní radostí. Dopisy měly své poslání; byli září ve tmě, posilovaly, poučovaly, smířovaly, tvořily.

Studentská.

Jan Papoušek.

Bylo mi 18 let, když jsem byl v roce 1915 co septimán II. čes. stát. gymnasia na Starém Brně odveden. Podívám-li se dnes po 20 letech na septimány, vycházející ze školních budov, mám jasnou představu, jací mladíci jsme my novopečení vojáci tenkrát byli. Odcházeli jsme ze školy, když jsme již brzy měli studium na střední škole ukončití — neradi, z náruče rodičů s pláčem, nezkušením a zakřiknutím do neznáma, vzbuzujícího v našich myslích tajemnou hrůzu. Na vojnu, do války, na smrt! A proč? Věděli jsme, že máme jít válčit, dáti se zmrzačit či zabít pro vše možné, jen ne za prospěch svůj nebo svého národa. Hrozby, persekuce, četníci, žaláře, strach před ztrátou studií a existence v budoucnu, tresty rodičům, konfiskace majetku — to byly páky, jež nás automaticky postrkovaly do drápů rakouské soldatesky, jak jsme postupně dorůstali do předepsaných odvodních ročníků. Mysleli jsme v začátcích války, že pro mladí vojně unikneme, ale rukovali jsme i my, šli jsme mlčky, zarputile a poslušně, zvykli přísné kázní již ze školy. Tak mladí, děti napohled, ale naše mladost přece nebyla tak naivní, abychom nechápali ironie osudu, ženoucího nás do boje za širší vlast, která nám je vlastním žalářem. Vždyť se nám po dobu studií zvolna otvíraly obzory života, jak se říká „oči“, jimiž jsme opravdu s mladistvým zájmem a zvědavostí patřili, procífovali a prožívali běžné události ve škole, v našem okolí i ve veřejnosti. K tomu jsme měli právě zde v Brně zvláštní příležitost.

Když jsme přišli jako primánci z venkova do Brna, hlavního města Moravy, na něž jsme pohlíželi vždy s úctou, hned při prvních krocích nás zarážel povšechný německý hovor i ráz města. Všechny lepší budovy, obchody, hostince německé, černožluté firmy a plakáty, německé nápisy na veřejných místech působily odporující rozptoutou. A což teprve, když jsme prohlédli odpornou německou rozptoutou. Bez němčiny se neobešlo žádné „nobl“ panstvo, nad Čechy všeobecně ohrnovali nos, ba i obyvatelé v proletářských činžácích na Starém Brně se dělili v německé lepší partaje s „hausmajstrem“ v čele a v mizerné „Čechišě

bande". Nejhorší byli renegáti, kteří ani německy pořádně neznali, ale po Češích se důkladně vozili. Zprvu jsem se na ty Wlczky, Czizchky a pod. díval nechápavě, avšak když jsem jako sekundán slyšel v tramvaji nadávky Čechům a jednu „nobli“ slečinku hlasitě klábosit, že by sprostou češtinou nikdy nemluvila, ač jsem věděl, že je z české starobrněnské rodiny, tehdy ve mně vypuklo trvalé nepřátelství proti germánské expansi.

S přibývajícím lety a rostoucím rozumem vzrůstalo chápání poměrů národnostních, politických i národohospodářských. Brzy jsme pochopili, jak je uměle udržována v Brně německá „většina". Ve Starém divadle i na kulturních podnicích v Besedním domě jsme byli velmi nespravedlivě utlačováni. Seznámili jsme se s akcí a boji za 2. českou universitu. Korporativně jsme o Dušičkách navštěvovali hroby čes. buditelů a vlastenců, též zabitého Sokola Pavlíka, u jehož hrobu mohl být umačkan vždy tam stojící strážník. Časté německé provokativní „schulvereinské bonbonstogy" sváděly naše studenty k odvětným „bumlům"; k nim jsme již od kvarty potají byli zvaní letáky, na nichž bylo napsáno, kdy a kde je sraz a které písně se budou zpívat. Bývalo to zpravidla na Rudynce (nyní České ul.), zpívali jsme Kde domov můj, Hej Slované, Šumí Marica a j., obvykle nás rozháněla jízdni policie, při čemž ne jeden student utřil ránu šavlí naplocho. Zákazy a hrozby vyloučením nic nepomohly. Tak v nás rostli mladí revolucionáři. Četba vlasteneckých knih, novin a časopisů, akce ve prospěch Matice sokolské a Národních jednot, tajné schůze, přednášky a účast v Sokole — to byly mocné popudy pro mladé nadšence, mající bez kazu cit pro právo a spravedlnost.

Nejmocněji však na nás působily činy a slova našich profesorů. Především vzpomínám na našeho po několik let třídního profesora Jana Hillera, nezapomenutelného a všemi žáky milovaného. Tento muž, sám ryzí povahy, koval v nás železný charakter a pevné národní uvědomění. Nanejvýš vzdělaný, výborný řečník, pokrokový člověk, Sokol (bez sokolského odznaku — byť to bylo za starého Rakouska — jsme ho ve škole neviděli), vzorný vlastenec, klasický filolog, nám při každé příležitosti při výkladu latinských hesel a obsahu autorů znovu a znovu na mnoha příkladech zdůrazňoval a připomínal naše povinnosti i práva, jak žítí a co nutno činiti, abychom se dočkali lepší budoucnosti své i našeho národa. Prof. Jan Hiller to byl, jenž měl největší zásluhu, že tolik studentů z našeho gymnasia projevilo v pozdějších letech statečně a mužně své přesvědčení, že jsme zavčas a jasně chápali, byť mladí, o překot se ženoucí historické události a že jsme brzy dovedli určití a najítí své stanovisko a místo, jež nám příslušelo.

Ve vyšších třídách jsme počali vedle národnostních a kulturních poměrů chápat také poměry politické a hospodářské. Poznávali jsme, co znamená pro naše země záplava cizího německo-židovského kapitálu, jak jsou v průmyslových místech,

dotud ryze českých, zakládány s růstem nových továren německé školy, do nichž jsou české rodiče nuceni posílati děti pod hrozbou vyhazovu z práce. Se zájmem jsme v novinách sledovali boj pokrokových stran s reakčními, vření v soc. demokracii následkem rozkolu na centralisty a autonomisty, viděli jsme, jak ze sporu českých skupin na všech stranách těží Němci, stále více a více expansivní! To už nám bylo 16, 17 let a kvapem se blížil rok 1914. Provokativní akce brněnské radnice, policie, německých studentů-buršáků, různých turnvereinů, jodklubů a pod. dosahovaly svého vrcholu. Se vzrůstající činností jejich rostla naše profiacke, až se oba nepřátelské póly o sokolském sletu v Brně 1914 přiblížily k sobě příliš blízko.

Když jsem rukoval na vojnu, na všechno toto jsem živě vzpomínal. Znovu jsem viděl, jak o sokolském sletu dopoledne létaly na Velkém náměstí hole přes hlavy dvou kordonů četníků z proudu „promenujících" Němců do proudu Čechů a naopak, jak ve slavném sokolském průvodu, jemuž skandoval do pochodu u Německého domu řev spílajících a holemi hrozcících německých fanatiků, kráčel v čele brněnské župy náš třídní, jak si nad tím vším rvala na Nové ulici jakási hysterická Němka vlasy s hlavy. Vzpomínal jsem na nadšené články Lidových novin, domy zdobené českými prapory a proti tomu na výstavu klacků a kamenů, kterými byli jednotlivě kráčejíci sokoli večer zraňováni přesilou buršáků, zákeřně je přepadající. Znovu jsem prožíval nadšení davů na sletišti v Král. Poli. Pak rána z hmoždíře — předčasné ukončení sletu pro sarajevský atentát, rychlý odjezd Jihošlovánů z Brna, vysokoškoláků, kteří byli při každé příležitosti bratrsky první na místě, pak náhlá mobilisace.

Všechny události tyto se hluboce zarývaly do našich mladých duší. A ten rok války, než došlo na nás! Zprvu nadšení nad rychlým postupem Rusů, kdy jsme si v přestávce kreslili na tabuli posice a počítali, za jak dlouho budou Rusové u nás, nato zase vítězství Rakušánů v Srbsku, „fakelcuky", samý černožlutý prapor, které jsme v postranních uličkách strhávali i zapalovali, nebo aspoň sřihali z nich kusy nebo jen sřipce. Posměšné německé pohlednice „Jeder Schuss—ein Russ", „Jeder Stoss — ein Franzos", naproti tomu řádění detektivů, agentů provokatérů, zavírání politicky podezřelých Čechů. Smrt Kratochvilova a Kotkova nás hluboce dojal, konfiskace českých časopisů, knih a písní tím více proti všemu rakouskému pobuřovaly.

Byli jsme příliš smělí, jak mládí s sebou nese, až i na nás dolehla rána, která umlčela a zdánlivě nadlouho utlumila všechny vyrostlý vzdor v našich mladých srdcích. Byla to „letáková aféra", velezrádný proces, jímž bylo postiženo společně s vyšší průmyslovou školou a obchodní akademií též naše gymnasium. Jednoho lednového dne 1915 přišli do školy „tajní" a vykonali náhlou prohlídku v tehdejší oktávě. Výsledkem bylo, že pro rozšiřování „vlastizrádných" letáků byli zatčeni stud. Klem. Kutta a

Ferd. Luner, později k nim přibyli jejich spolužáci Jar. Košťál a Jan Martinčík. Po delším soudu byli vojenským soudem odsouzeni Kutta k trestu smrti provazem, Luner pro neplnoletost na 10 let žaláře, Košťál a Martinčík pro spoluvinu ke 2 letům. Prvým dvěma později trest změněn na 10 a 8 let a deportování byli na pevnost v Aradu v Uhrách. To byla rána, po níž nastalo v studentstvu našem ticho; proto jsme teď rukovali mlčky, zarputile a poslušně.

Jak se máme na vojně chovati, věděli jsme dobře; nebylo k tomu třeba zvláštních slov. Chápali jsme, proč již dříve před odvody starších ročníků náš třídní trpěl zvlášť silnými následky malarie, proč prof. J. Kryčer belhal o holi a prof. Emil Bayer najednou dostal žloutenku, že byl až červený. Byl to impuls i k naší pasivní resistenci, kterýmžto názvem mohu směle charakterisovati naši rakouskou válečnou „činnost“.

Povolání k válečné službě v r. 1915 naši septimu z větší části rozvázalo do všech konců říše. Většinou jsme o sobě zprávy neměli, jen občasná korespondence s „tátou třídním“ nám oznamovala, co se s kým děje. Vojnu rakouskou opravdu nehltal z nás nikdo. Když jsme se ve škole rozcházelí a loučili, netušili jsme, koho již nevidíme a kdy a kde se zase jednou sejdem. Konců tohoto nového života jsem si nijak nedovedl představití, ale přece jsem měl předtuchy čehosi velikého, neznámého, co má přijít.

A nedalo to na sebe dlouho čekat. Náhodou jsem se dostal do zákopů až v červnu 1916 na ruské frontě při Brusilovově ofenzivě a za 3 dny jsem byl zajat. Po 6 nedělích tvrdé práce na ruských zákopech a cestách jsem přibyl do Dárnice. Šel jsem ve skupině téměř stejně starých jednoráčků-studentů, a když jsme objevili v Dárnici kancelář pro nábor čl. dobrovolců, nebylo váhání. V duši mluvilo vše, co jsem výše popsal, jasně a zřetelně, a nad tím se vznášela slova našeho Hillera: „Hic Rhodus, hic salta!“ „Dulce et decorum est pro patria mori.“ „Buď se štítem — nebo na něm!“ Strhali jsme s čepic „Frantíky“ a šli do České družiny. Těžko najít slova, abych popsal, jakou jsem měl radost, když jsem tam časem našel ještě čtyři spolužáky — Babáka, Wáchu, Jeřábka i Zd. Drbala. Byla nás tam z naší septimy celá pětina (všech nás bylo 24, 6 padlo a 4 zemřeli tuberkulosou z podvýživy). A kolik bratří-studentů z ostatních tříd, kolik abiturientů našeho gymnasia! To by věru stálo za statistiku a mělo by být trvale uveřejněno na význačném místě v nové krásné budově II. stát., nyní I. reálného gymnasia na St. Brně. Bylo by to důkazem, že profesorský sbor v čele s Janem Hillerem plně vykonal svoji výchovnou vlasteneckou povinnost; činy studentů-legionářů navždy zůstanou ozdobou tohoto kulturního stánku.

Před zřízením Českého svazu a Národního výboru.*

Dr. Jaroslav Budínský.

Rok 1916 byl pro nás ze všech válečných let nejhorší. Rozhodnutí na frontách nepřicházelo, všechna očekávání zůstávala nesplněna a všechny naděje šeredně klamaly. Denně přibývalo netrpělivosti a pochybnosti, mluvilo a psalo se jen o vítězném míru, jak jej budou Ústřední mocnosti Dohodě diktovat, hospodářská a vyživovací říšeň byla čím dále tím větší a nesnesitelnější. Výkvět národa povolán do zbraně, popravy neustávaly, na tisíce českých lidí úpělo v internačních táborech a hynulo v rakouských žalářích; co zůstalo doma, bylo střezeno a při sebe menším podezření na každém kroku krutě pronásledováno. Úřednická i vojenská hrůzovláda a represálie se všech stran ubíjely ducha i mysl a brzdily všechn občanský život. Jakákoliv snaha po ukojení kulturních potřeb a každá duševní práce hmotně těžce strádajícího člověka bývala hned v začátcích vsmotným omezováním a nesmyslnými zákazy znemožňována. Bylo opravdu těžko udržet, zachovat odbojného ducha a ještě těžší bylo povzbuzovat druhé nebo provádět rub hesla, které denně z Vídně a z Berlína dotěrně zaléhalo do uší, a volat v opačném jeho smyslu do vlastních malomyslných řad: „Přečkat a vydržet!“

A přece se to dělalo a dařilo. V dobách, kdy se nemohlo psát ani veřejně mluvit, kdy se nesměly konat žádné schůze ani shromáždění lidu, mluvila naše hudba a schůze pořádali naši umělci a muzikanti. Najednou začaly se na Moravě hromadně konat koncerty a jiné umělecké produkce, četné pohostinské hry našich předních herců, pěvců, virtuosů i drobných zpěváčků a písničkářů, kde přese všechny zákazy a zvitřenou cenzuru třeba jen na půl slova anebo docela beze slov, jen prostým, němým pohledem, nebo maně propukávajícím nadšením jsme se shledávali a mezi sebou dorozumívali. Hudební produkce předváděly zejména veledíla Smetanova národního genia a vlastenecké tvorby druhých českých skladatelů; hrály se působivé divadelní hry, které samy o sobě, a zvláště když tu a tam padlo nějaké extempore, narážka nebo zasněl časový vtíp, vyvolávaly bouře vlasteneckého nadšení. Vše to konalo veliké politické posláním, podporovalo, posilovalo ducha a smýšlení a shánělo rozptýlené české stádce do jednoho houfu.

Vzpomínám tu zvláště častých pohostinských her (Vojan, Marie Hübnerová, Horvátová), koncertů Filharmonické Besedy v Brně, Žerotína v Olomouci, Karla a Emila Buriána, Kociana, Českého kvarteta a j. Paní Hübnerová při svých pohostinských

* Kapitola z chystané knihy „Morava za války (Vzpomínky z domácího odboje)“.

hrách zahájila někdy již v březnu své působivé pohádkové večery v Brně, které hned na začátku shromáždily tolik mladistvých i dospělých posluchačů, že místnosti nestačily. Zájezdy paní Hübnerové do Brna se pak často opakovaly a na její dojemně jímavé a povzbuzující pohádky přijíždělo obecenstvo i z dalekého moravského venkova. Ke konci června dočkali jsme se opakování Libuše s paní Horvátovou v titulní úloze. Smetanova hudba již před tím na brněnském Národním divadle plnila domy a nyní znova uváděla naše divadelní obecenstvo do hotové extáze národního nadšení. A Vojanovy pohostinské hry, koncerty Českého kvarteta, pěvecké produkce bratří Buriánů a j. jsou ještě dnes starší brněnské generaci v živé paměti. Ba i Ferenc, Lída Pirková a Jílovský zkusili své štěstí na Moravě; mám za to, že i když nikoliv hmotně, morálně jistě setkali se tu se zdarem. I mezi obecenstvem nižších městských vrstev působil dobře na odbojnou náladu na své pouti Moravou známý Mestek de Podskal, jenž svými toporně blbými nápady vše kolem sebe neodolatelně zesměšňoval a ze všeho dělal si dobrý den.

Ačkoli nebylo naděje na brzké ukončení války, byl přece v květnu v moravských listech opětovně uveřejňován úřední článek „Obnovený program rakouských národů“. Naši lidé tropili si z toho jenom úsměšky. Od února s velkým zájmem byl obecně sledován obrovský zápas o pevnost Verdun na západním bojišti, jenž ani podle německých úředních zpráv do začátku června nepřinesl Němcům žádných úspěchů. Rovněž na italské frontě nedocílilo pronikavějšího výsledku a konečně i zprávy o domnělém vítězství německého loďstva v námořní bitvě u poloostrova Jutského nad Angličany hned po chlubné císařově řeči k německým námořníkům jaksi naráz utichly.

Naproti tomu jen obnovená ruská ofenziva pod generálem Brusilovem, která u Lucku prorazila rakousko-německou frontu, znamenala úspěch Dohody, třebaže ve východní Haliči se také nějak tuze brzy zastavila. Bylo zřejmo, že i když úřední zprávy trojspolkových mocností nebyly vůbec spolehlivé, Německo přece stále podržovalo vojenskou převahu. Proto odpovědní činitelé české politiky společně s klerikálními vůdci chápali se znova práce pro zabezpečení lepší budoucnosti českého národa ve staroslavné monarchii pod habsburským žezlem, ačkoliv viděli, že proti nim stojí většina národa.

Na štěstí byly snahy českých austrofilů stále nějak hatěny a vývojem událostí odsunovány na postranní kolej. Sotvaže polevilo válečné napětí mezi Německem a Amerikou, vypovědělo Rumunsko Rakousku válku a vtrhlo do Sedmihradska. V této době obecné sklíčenosti a nových nadějí zasáhl zase nepřemožitelný spojenec, věhlasný vítěz nad Srbskem; v krátké době porazil rumunskou armádu na hlavu a vnikl hluboko do pokorěné země. Porážkou Rumunska rozšířila se država německé střední Evropy, takže k uskutečnění všenněmeckého plánu, pro-

niknoucí až k perskému zálivu, chyběl již jen Bagdad, který právě padl do rukou anglické armády vítězně operující v Asii.

Samovláda rakouské byrokracie a vojenská hrůzovláda dospívala v této době svého vrcholu. Nejen Češi, Jihoslované a ostatní němečtí národové, ale i sami demokratičtí Němci těžce dýchali pod absolutistickým rakouským jařmem.

Na všech stranách začalo se vřele uvažovat o svolání říšské rady. Sám vídeňský starosta Weisskirchner v městském zastupitelstvu vyslovil se pro brzké svolání parlamentu a také již začátkem října konány porady předsedů stran ve vídeňské sněmovně, v níž té doby byla ještě vojenská nemocnice.

Zdá se, že i vláda dala do oběhu serii úředních článků nadepsaných „O nový parlament“, aby vyzkoušela veřejné mínění, zejména náladu českých politických stran a jejich tisku. Bylo zajímavé sledovati, s jakou ozvěnou se zprávy o svolání parlamentu v českých kruzích setkávaly, a bylo nesmírně poučné divati se na zmatený tanec vedoucích žonglérů mezi vejci. Když pak docela ještě i Berliner Tageblatt se rozepsal, že svolání vídeňského parlamentu přejí si nejen Němci, ale i Čechové a ostatní národové Rakouska, vyslovily se nejprve Národní listy, které psaly lehdý pro aktivistickou politiku Fiedlerovu, z čistě oportunních důvodů rozhodně proti svolání rakouského parlamentu, rovněž český konservativní a klerikální tisk psal proti a agrární listy vůbec popíraly, že by Čechové se kdy vyslovili pro svolání parlamentu, a trvaly na tom, když prý válka byla bez parlamentu začata, ať je také bez parlamentu dokončena. Pouze Právo Lidu vyslovilo se upřímně, že je v životním zájmu rakouské monarchie, aby co nejdříve parlament byl svolán. Stejně stanovisko zaujala Tusarova Rovnost v Brně, kdežto moravský klerikální tisk zuřivě potíral svolání říšské rady, namítaje, že by sněmovní zasedání přineslo jen zbytečné iřenice a hádky stran a že by nevedlo k žádné plodné práci, kdežto moravský agrární tisk nevyslovil se nijak odmítavě a lidovo-pokroková strana nechala zatím otázku svolání parlamentu bez odpovědi. Naproti tomu Němci v celé monarchii jednotně žádali, aby dříve než bude parlament svolán, oktrojovány byly známé německé požadavky. Za těchto těžce překlenutelných nesrovnalostí a roztržitostí názoru a přání stavěl se ministerský předseda Stürgkh ovšem proti svolání parlamentu.

Záhy nato rozlehl se z Vídně do mrtvého dusna rakouské úřední hrůzovlády osvobozující výstřely dra Adlera, jehož odvažnou rukou po více než dvouleté samovládě odstraněn byl představitel nesnesitelného absolutismu a věrný pomocník vojenské diktatury ministerský předseda hrabě Stürgkh. Na jeho místo povolán zkušený liberál dr. Körber, jemuž obecně přičítal se úmysl svolati rakouský parlament, bude-li napřed oktrojován jednací řád a jazykový zákon. Zatím hruuly se jedna za druhou významné události, které nemohly zůstat bez rozhodujícího vlivu

na postup politických stran. Probleskující naděje na brzké svolání parlamentu od první polovice měsíce října přenášela zase těžiště české politiky z Prahy do Vídně, kde v otravném vídeňském ovzduší Šmeral, Hruban a Tusar za podpory svých věrných na podkladě Švehlovy myšlenky umlouvali a připravovali nový politický útvar, jenž měl pouze v jiné formě než dřívější nezdařené pokusy o zjednodušení, sjednocení a souručenství českých politických stran sloužití rakouské státní myšlenky a nikoliv českému národu.

Prohlášení samostatnosti polského státu a současně přislíbená odlika Haliče od země na říšské radě zastoupených, jež byla jedním z prvních německých požadavků pro uspořádání Rakouska po válce, zvolení Wilsona, vysloveného odpůrce ústředních mocností, presidentem Spojených států amerických, pád Rumunska, bezúspěšná dohodová ofensíva na západě i na jihu, započetí druhého velikého velezrádného procesu před zeměbraneckým divisním soudem ve Vídni proti Duškovi a spol., přitlužení persekucního režimu, zatčení Viktora Dyka v Praze a konečně i očekávané zamítnutí zmáteční stížnosti dra Kramáře a soudruhů, vše to přímo hnalo české politiky k jednotnému postupu pro Rakousko: Teď anebo nikdy!

Předsednictvo lidovo-pokrokové strany nebylo ochotno změnit své záporné stanovisko, které k akci Antonína Švehly na jaře zaujalo. Ode dne prohlášení polského státu rokovalo se bezvýsledně o věci skoro každý den, až konečně po druhé návštěvě a opětované intervenci presidenta Švehly v Brně změnila se náhle situace. Teprve v poslední chvíli po obšírném výkladu a vášnivém odporu zmocnil výkonný výbor většinou několika málo hlasů předsedu strany dra Ad. Stránského, aby za lidovopokrokovou stranu dne 18. listopadu účastnil se pražské schůze českých politických stran, aby dal jménem strany souhlas k semknutí českých politických stran v t. zv. Český kruh a volil za lidovopokrokovou stranu na Moravě zástupce do Národního výboru.

Většina narychlo svolaného neúplného výkonného výboru, jsouc si plně vědoma nesmírné důležitosti svého rozhodnutí, vycházela z předpokladu, že za daných poměrů a neoslabeného mocenského postavení Rakouska, za nímž stálo vítězné Německo, nutno počítati jen se skutečnými poměry a to i za cenu nezbytného loyálního projevu. Poněvadž vláda byla ochotna splniti požadavky Němců oktrojem, nezbyvá prý nic jiného, než aby všichni čeští poslanci přistoupili tentokrátě bezvýhradně k jednotnému národnímu tělesu a společně se pokusili o to, aby posavadní výsledky české politiky nebyly na vždy ztraceny. Zahraniční cizina bez rozhodného vítězství nemůže nám nic dát ani zaručit; ostatně doposud nám ještě nic neslíbila a podle posavadních výsledků na poli válečném není možná, aby vyhrála. Válka v nejpříznivějším případě pro Dohodu může skončit na-

nejvýše jen nerozhodně (remis), a my v Rakousku, kde budou pány Němci, zůstanem. Lidovopokroková strana na Moravě nesmí a nemůže zůstati mimo ostatní strany pokrokového bloku; znamenalo by to ztrátu jejích posic a posílení stran ostatních. Do společného Českého kruhu politických stran se tentokrátě v zájmu národního celku i v zájmu strany jíti musí.

Námítky, že jediná možná obrana životních zájmů národa spočívá v jednotě proti Rakousku a nikoliv pro Rakousko, že oktroje a všechno, co vláda a Němci na nás strojí, nám neuškodí, jestli vytrváme, dokud válka trvá, nebudeme předčasně kapitulovat a nezahlavíme náš zahraniční i domácí odboj, zůstaly pod čerstvým vlivem zásahu Švehlova u předsedy, některých členů představenstva a výkonného výboru strany v menšině.

Tak se stalo, se pokroková Morava, ačkoli její místo bylo po boku dosavadních politických spojenců, státoprávních pokrokářů a realistů z Čech, místo pomoci vpadla jim do zad a nasadila si dvojí tvář. Všechno, za co s tolikým nebezpečím a s napětím všech sil od začátku války stála a obětavě trpěla, bylo pryč. Zbabělá politika ulekaných poraženců proti převážně většině národa konečně zvítězila. Z Brna do Prahy odjel pouze předseda strany, nikdo druhý nechtěl se účastnit hanby pokrokové Moravy. Ještě před odjezdem jsme dra. Stránského žádali, aby dříve než vykoná usnesení nahodilě většiny, náležitě obhlédl situaci a poradil se s drem Šrámkem a Kalinou. Hajšmanovi poslal Heinrich telegram, aby na Stránského čekal a přístup jeho do koncentrace zamezil. Všechno nám selhalo.

Ráno dne 19. listopadu četli jsme s úžasem a krajním roztrpčením v svolání nadepsaném „Českému národu“ již ponižující loyální projev, jenž mimoto byl s pravdou i se smýšlením moravského lidu úplně v rozporu: „V přesvědčení, že plníme vůli celého — po národní jednotě dnes více než kdy před tím volajícího — národa a že jednáme současně v zájmu staroslavné dynastie i velkého historického poslání říše, jež spočívá především na sjednocení a zachování nedílnosti jejích království a země, sjednocujeme na základě většinové zásady české poslance na radě říšské v jeden celek, Český svaz“.

Od začátku války volal národ po jednotě nikoliv pro Rakousko, ale proti němu; jeho slepí vůdcové neslyšeli a teď falšují docela jeho zjevnou vůli, slavnostně zapírají jeho smýšlení a ženou jej zpátky do poroby. Věděli jsme, že za nimi lid nepůjde.

O zřízení a ustavení Českého svazu a Národního výboru bylo podrobně sděleno, že dne 18. listopadu o 11 hod. v zasedací síni agrární strany v Praze konala se za předsednictví dra Mattuše a posl. Ant. Němce schůze zástupců devíti českých politických stran. Když předseda agrární strany Ant. Švehla podal zprávu o přípravách a docílení konečné dohody, zřízena byla

z Československé strany agrární (Švehla, Staněk, Zika), z Československé soc. dem. strany dělnické (Němec, Tusar, Šmeral), Národní strany svobodomyslné (Bečka, Fiedler, Maštálka, Tobolka), Strany národní (Mattuš), Strany národně sociální (Hübschmann), České spojené strany katolické (Kordáč), Lidové strany pokrokové na Moravě (Stránský), Československé strany křesťanskosociální (Šrámek) a Mor. strany katolicko-národní (Hruban) jednotná národní organisace, která nazvána byla Český svaz a Národní výbor.

Český svaz se ustavil v devítičlenné předsednictvo — předsedou zvolen Staněk, prvním místopředsedou Šmeral a druhým Maštálka, členové předsednictva byli Hruban, Hübschmann, Prášek, Stránský, Udržal — a v parlamentní komisi, v níž vedle celého předsednictva Svazu z moravských poslanců zasedali Exner, Kadlčák, Konečný, Malík, Okleštěk a Tomásek. Jednatel Svazu stal se Tusar.

Do Národního výboru, jehož předsedou byl určen vrstevník Riegrův staříček Dr. Mattuš, zvoleno za Moravu a Slezsko šest členů: dr. Fischer (lid. pokr.), Mašek (kl.), Sontag (agr.), Šrámek (kl.), Vaněk (soc. dem.) a Zika (agr.) a dvanáct zástupců svazových stran z Čech. Jednatel se stal Ant. Švehla.

Od dřívějších pokusů o jednotný klub poslanecký lišil se nový Český svaz tím, že říšští poslanci bez prostřednictví svých stranických klubů staly se jeho členy přímo a že při svém rozhodování řídili se zásadou většiny, které se musela podrobiti přehlasovaná menšina. Jinak kluby stran zůstaly a každá významná záležitost měla býti dříve předmětem jednání v jednotlivých klubech, než mohla býti předložena Svazu k rozhodnutí. Snahy o zjednodušení českých politických stran padly úplně a jednotná česká, městská strana, která byla začátkem roku 1915 zřizována, při založení Svazu již nepřišla v úvahu.

Národní výbor měl na místo dosavadní Národní rady, která byla bez jakéhokoliv politického významu a ve věcech národních bez patřičné autority, vstoupiti v život jako stálý národní sbor, jehož úkolem bylo, aby veškerému politickému podnikání Českého svazu byl oporou a nejvyšší mravní instancí ve všech zjevech politického života, pokud by vyžadovaly jednotlivého vše-národního řešení.

Ani Český svaz ani Národní výbor nebyl orgánem celonárodním, ježto strana státoprávně-pokroková (Kalina, Prunar), čeští realisté (Šámal) a soc. dem. centralisté (Cingr) odepřeli do svazu a výboru vstoupiti a vyhradili si volnou ruku politické akce na Českém svazu a kusém Národním výboru úplně nezávislou.

Založením Českého svazu přesunulo se vedení české politiky z rukou mladočeské strany na největší dvě české strany, stranu agrární a stranu soc. demokratickou, a jejího vedení se ujali noví, politicky nevyškolení lidé. Na ty, co stáli nesmířitelně

proti Rakousku, dělalo nové uspořádání vedení české politiky zkormucující dojem, protože viděli, kam cíle vedoucích politiků směřují a kam českou věc povedou.

Ustavením Českého svazu rozešel se Pokrokový klub na říšské radě, jehož členem byl profesor Masaryk, Ant. Kalina a Prunar. Ostatní jeho poslanci utvořili později klub lidovo-pokrokový, jehož předsedou byl Stránský a jednatelem posl. Vořuba.

Listy rakušáckých stran, které o jednotnou národní instituci od vypuknutí války až dotud marně usilovaly, psaly o založení Českého svazu jako o svém vítězství, o vítězství politické rozvahy a rozumu; listy agrární strany cenily a vyzdvihovaly především jen jednotu a zabezpečení jednotného postupu národa a listy stran, proti jejichž vůli došlo k vlasteneckému sjednocení pro Rakousko, z censurních důvodů nemohly se účastniti diskuse. Jediný ostravský soc. dem. deník nijak nehoroval pro snahy a cíle, jež vedoucí českou politikou byly skládány do uskutečnění Českého svazu, a spíše na výstrahu citoval Habrmanovu plzeňskou Novou dobu, která politikům své strany důrazně připomínala, aby pro zájmy širší vlasti nebylo zapomináno na stěžejní zájem českého dělného lidu. Semknutí českých stran bylo v domácím českém tisku celkem chápáno jako otevřené přiznání českého národa k myšlence rakouského státu, kdežto v německém pražském a vídeňském tisku bylo domnění, že Češi hrají obojtnou úlohu; a to vyvolávalo spíše opačnou protirakouskou odezvu, takže i německé politické strany jaksí na obranu proti domělému českému náporu spojily se v obdobné německé souručenství.

Oficiální vedení Českého svazu provozovalo však docela otevřeně politiku rakouského soustátí a bylo daleko jakéhokoliv úmyslu politiky dvou železek v ohni. Myslelo to s Rakouskem upřímně a doopravdy.

Brněnské oděvní skladiště v r. 1918.

Bohumír Neužil.

Byl jsem do oděvního skladiště přidělen na podzim 1917 (jako domobranec neschopný zbraně) ke službě kancelářské a rozloučil jsem se v něm se službou „válečnou“ v prosinci r. 1918.

Po nástupu služby mne překvapil do značné míry vojenský pořádek téměř mírový v ubikacích pro mužstvo; myslím aspoň, že to byl mírový pořádek — tak jsem si jej tehdy představoval podle vyprávění předválečných vojáků. Zvláště nepřijemné pro Čecha bylo, že vedoucí místa od velitele skladiště, přes velitele mužstva, až k poslednímu veliteli světnice byl samý Ně-

mec — bylo tam hodně dajčbémáků (na př. službu vedoucí šikovatel) a my Čechové jsme se hezky krčili.

Vlastní pracovní personál byl samý voják neschopný zbraně a ženské síly pracovní, službu strážní konal oddíl ozbrojených vojáků z Lince.

Rád při tom vzpomínám, že mezi českými vojíny, poddůstojníky i důstojníky byla přátelská shoda.

Vojenské skladiště bylo za světové války značně rozšířeno proti mírovému stavu: kromě vlastní budovy na nynější ulici Pražské byla pro účely skladiště uvolněna kasárna bývalého p. p. č. 8 (nyní p. p. č. 10); v nich byly jednak sklady, jednak ubikace pro mužstvo, přidělené skladišti (linečtí ozbrojení hlídači bydleli mimo skladiště v kasárnách jezdeckých). Kromě toho byly za těmito kasárnami zbudovány rozsáhlé dřevěné baráky. Při tomto místopisu se hned zmiňuji, že v nádvoří kasáren, po pravé straně od vchodu, byla neveselá budova trestnice pro lehčí případy z brněnské posádky.

Tak to tedy vypadalo ve skladišti, které neslo nad hlavní branou firmu s hrdým dvouhlavým orlem a nápisem „K. u. K. Montur Depot No 1. Brünn“.

Bylo to koncem jara 1918, kdy kromě obvyklé práce (přijímání, vydávání zboží, transporty až na frontu i execírky) bylo nutno podle vyššího nařízení pořídit úplný stav zásob. Bylo tam zboží za nějakých 15 milionů tehdejších korun. Zboží bylo různé, pro všechny oddíly vojska, bylo tam zboží válečné, tedy jakostně špatné, ale i jakostí předválečné, patrně předválečného původu.

Do toho přišel převrat.

Sešel jsem se 29. října brzy ráno na ulici Rudolfské (nynější České) se „spolubojovníkem“, jinak kamarádem, Koumalem, na ulici brněnské, která bývala ode dávna středem českého ruchu — již tak brzy ráno v ní byly červenobílé prapory a za výkladem Lidových novin zprávy o převratu v Praze. Postáli jsme a uvažovali: „Už nejsme rakouskými vojáky; máme jít domů? Ne. Jsou tam zásoby a ty nutno zachovat našemu státu.“ Tak jsme se shodli a šli jako obvykle do skladiště. Tam již byl nezvyklý ruch, avšak nebylo v první chvíli jasno, co dělati. Přišli další našinci, následovala krátká porada a již to šlo. Svolali jsme všechno české mužstvo do jedné místnosti, kde promluvil k nim zmíněný již desátník Koumal. Hned jsme zvolili nového službuvedoucího šikovatele místo dosavadního, který se zdravou kůží — bohužel — utekl. Hned jsme zvolili jakýsi akční výbor a vybrali pro něj úřadovnu — na strážnici zmíněné dříve věznice. Z důstojníků se v tom okamžiku nezúčastnil naší akce žádný, až za dopoledne k tomu došlo.

Nastalo čištění: první se zahazovaly štitky s čepic, ba podařilo se komusi sehnat úzkou trikoloru, která se v kanceláři-věznici rozřezávala na krátké kousky a ty nastupovaly na prázdná

místa na čepicích. Ještě se při tom vybral značný obnos pro České srdce.

Současně jsme reorganizovali strážu u východů, aby všude byl velitelem spolehlivý Čech, bez ohledu na šarži — bylo to dobré zařízení, zadrželi jsme dosti zboží — než o tom později. Službu jsme rozdělovali sami: většinou se o důležitá místa hlásili dobří vojáci sami.

Zvolili jsme si i velitele mužstva — byl jím nadporučík Pouchlý, nyní již zemřelý majitel obchodní školy v Brně. Večer však k dennímu rozkazu přišel sám velitel skladiště, major von Pfersmann, spolu s dosavadním velitelem mužstva hejtmanem Hegrem a nadporučíkem Pouchlým. Velitel skladiště nám pověděl, že se něco mluví o nějakém převratu, na nás prý to však neplatí, kdo ví, jak to dopadne atd. Zůstáváme dále ve svazku rakousko-uherské armády, aby však každý Čech mohl u ranního hlášení česky se svého domáhati, přiděluje se panu hejtmanovi mladý poručík Koblížek, který umí také česky (absolvent starobrněnského čes. gymnasia, asi o 3 roky starší můj spolužák) a ten bude tlumočnickem mezi p. hejtmanem (který dosti dobře česky uměl) a mužstvem. Jinak prý se nic nemění. A milostivě nás opustil.

Ujal jsem se právě noční služby, jako velitel strážu před kanceláří pro mužstvo, kde pan hejtman Heger „držival“ ranní hlášení-raport. Ráno jsem si řekl: Když česky, tak česky; poučil jsem včas službu konající mužstvo o českých povelích, a když p. hejtman přicházel, „hodil“ jsem mu hlášení česky, že se jako nic zlého za noc nestalo. „Also kommen Sie zum Rapport, Sie Einjähriger“, odpověděl mi pan hejtman a to se ví — na levé křídlo. Prvně poslal pro nedostavivšího se pana lajtnanta Koblížka; přišel na štěstí ještě před ukončením raportu a tak jsem přišel k svému dílu: pan hejtman mi udělal krásné německé kázání, pan lajtnant se smíchem mi je tlumočil do češtiny a zrovna tak přetlumočil mou odpověď panu hejtmanovi. Aby prý se to vícekrát neopakovalo, jinak mne nechá zavřít; zatím pro ponejprv mi to odpustil.

Toho dne se již události hnuly; i naši páni ucítili, že to jde doopravdy. Sám pan velitel sesadil dosavadního velitele mužstva hejtmana Hegera a na jeho místo dosadil Čecha, tuším také hejtmana Tuschnera; sám se však vlády nad skladištěm nemínil vzdát, přestože jsme v něm začali hospodařit po svém.

Odklidili jsme z kanceláří obrazy slavného zeměpána i německá označení jednotlivých oddělení; ta jsme nahradili jen českými — až se tomu divil velitel kanceláří Smoluhovski, „jak prý se potom vyznají němečtí dodavatelé“. Řekli jsme mu, že asi tak, jak se museli vyznat dodavatelé čeští dříve, dokud byla všechna označení jen německá.

V posledním okamžiku své moci vzchopil se ještě jednou velitel skladu pan major von Pfersmann; dal si naložit vagon

pěkných civilních látek a hodlal jej vyvésti kamsi do Rakous; nepomohl ani jeho osobní zákrok s revolverem v ruce, při čemž nás lichotivě oslovoval, že nás české psy postřílí jako psy. Odehrála se tato scéna na nádvoří kasáren — blízko trestnice a z té se právě hodlali vyhrnout námi sice uvolnění, ne však propuštění trestanci, aby pana majora naučili slušnějšímu jednání. Zalekl se pan major jejich prudkého výpadu, statečně couvl a naznal, že jest konec jeho panování. Sezval prý si německé důstojníky do své kanceláře, se slzami v očích se s nimi rozloučil, vyžádal si na památku obraz „zbožného“ staříckého mocnáře a opustil skladiště navždy.

Mezi námi zatím usneseno dáti češství skladu i navenek najevo, v celém skladišti však nebylo červenobílého plátna ke zhotovení praporu. Vypomohly krátké prapory sokolské z Bohunic, které válku šťastně přežily. Sešity v jeden, žerd ozdobena kyticí; všechno mužstvo po krátkém proslovu na nádvoří nastoupilo před budovou, aby bylo přítomno slavnostnímu aktu; dvouhlavý orel vypíat s háků skončil neslavným pádem o tvrdou dlažbu, prapor červenobílý rozvinut se střechy a jako náhodou pan major von Pfersmann, před 24 hodinami velitel, kráčel v témž okamžiku kolem, bez šavle, bez odznaků.

Domácí dobrovolníci.

Emil Kutálek.

V půli roku 1918 hemžily se lesy a dědiny našeho Slovácka a Horácka ne již stovkami, ale tisíci zběhů. Když se četnictvu podařilo některého z nich chytit, nebyla věc pro mnohé zběhy ještě prohrána. Každý se utěšoval, že cestou naskytne se příležitost k útěku. A jen námatkou vzpomínám zde jakéhos Svobodu z Podivína, který šel ve své odvaze tak daleko, že se spoutanýma rukama skočil z jedoucího vlaku. Četník zahájil naň sice ihned palbu, ale netrefil, a v několika vteřinách zmizel tento odváživce v houštinách palachu, lemujícího trať. A jaké těžkosti měl pak s propilováním kvalitního četnického řetízku, o tom vždy vyprávěl zemřelý stařeček Smetana, který na řetízku při této osvobozovací akci otupil dva pilníky.

Ze kvetlo i udavačství, to netřeba připomínat. V každé dědině našel se podlý člověk, který z této činnosti mnohdy i finančně těžil. Mnohým — a dobře, že nebyla jich většina — stala se Vídeň posledním domovem. Neútné budovy vídeňského vojenského soudu pohlcovaly denně, mnohdy i desítky nešťastníků, aby jich již nevydaly. Zde konala rakouská „spravedlnost“ smutné divadlo s těmi, kteří měli odvahu vzepříti se vnučenému jim boji za cizí práva. Rozsudky byly téměř šablonovité. Doživotní žalář a v mnoha případech šibenice.

V této mravní a hmotné bídě, v tomto chvatu a běsnění převkypilo Rakousko a jeho věrné sluhy vytoužený 28. říjen 1918. A hle! Naši zběhové, dotud zásadní a nekompromisní antimilitaristé, srocují se v lesích a dědinách, aby jako první domácí vojáci zrodivšího se státu postavili se se zbraní v ruce na ochranu mladé republiky. I domácí naši politici a vojenští činitelé zapomínají, ba někteří z nich dnes ani nevědí, že pověstná Slovácká brigáda hned v den převratový založena byla z těchto řad.

Několik málo dnů po převratu ustavil se v Brně-Králově Polí pluk Svobody č. III., do něhož mimo členy Sokola, DTJ a studenty vstoupili v celých houfích zběhové — Sokolové. To byli první dobrovolníci na půdě tohoto státu. Lze jen litovat, že tato jejich činnost nebyla uznána.

Tak, jak rychle a klidně své vojenské útvary ustavili, aby bránili naše Slovensko a Těšínsko, tak rychle byly tyto, jisté vzorné vojenské oddíly, rozpuštěny. Než se však oni k svému civilnímu povolání navrátili (až koncem roku 1919), byla velká většina míst ve veřejných a státních službách obsazena těmi, kteří v dnech převratových dali přednost žaludku a postavení před povinností k republice. Budiž zde žalováno, že nikomu z těchto dobrovolců nebyla doba, ztrávená v československé armádě, ani započtena při propočítávání služebních let, když se některému přece jen podařilo vstoupit do státních služeb.

MNO vydalo v roce 1919 výnos, jímž se všem jiným ministerstvům připomínalo, aby při obsazování míst ve státních a veřejných službách brán byl ohled a zřetel na bývalé příslušníky pluků Svobody. Jak byl různými úřady a ústavy tento výnos respektován, o tom svědčí ten fakt, že je velice málo příslušníků těchto pluků ve státních službách, ač tisíce jich o to žádalo. Ba jsou zde případy, že záložní důstojník z těchto řad, když již se nikde nemohl uchytit, žádal o místo školníka. Ale ani toho se mu nedostalo; bylo dáno méně kvalifikovanému.

Brno a čs. domobranecké prapory z Itálie.

Ing. Jaroslav Pudr.

Čs. domobranecké prapory z Itálie po svém příchodu do vlasti jednak byly poslány na Slovensko (17 praporů), zbytek byl poslán k pacifikaci severních Čech, na Těšínsko, k pohraniční službě a do různých posádek.

Tím způsobem i do hlavního města Moravy Brna se dostalo několik praporů, které delší nebo kratší dobu konaly posádkovou, pohraniční nebo velmi odpovědnou reviziční službu v Brně a oblasti brněnského vojenského velitelství.

Byly to prapory: 2, 54 v roce 1919, 21, 27, 28, 29 v roce 1920, 27. prapor pak působil v Brně téměř celý rok 1920.

Většina těchto praporů byla ubytována v barácích v ulici Hrdličkově, nynější Kotlářské. Prapory č. 2 a 54 přijely do Brna přímo z Itálie. Prapor 2. přijel 8. dubna 1919 ve dvou oddílech. Do svého odjezdu na Slovensko konal strážní a asistenční službu. Koncem dubna odjela jeho první a čtvrtá rota na rakouské hranice a to do úseku jižní Moravy, kde konaly pohraniční služby. Dne 6. VI. 1919 zemské vojenské velitelství v Brně povolalo půl praporu zpět do Brna. Prapor znovu zformován (místo IV. roty postavena rota kulometná) a 14. června 1919 odjížděl do bojů na Slovensko. S praporem rozloučil se tehdejší zemský vojenský velitel generál Podhajský.

Za měsíc přijel dne 15. července první oddíl (I. a II. rota) 54. čs. domobraneckého praporu a za 14 dní po něm druhý oddíl (III. a IV. rota). I tento prapor byl ubytován v barácích v Hrdličkově ulici. 6. září odjel do Hrušovan-Šanova k vykonávání pohraniční služby. Do konce roku 1919 nebylo pak v Brně žádného praporu z Itálie. Až na rozkaz 6. pěší divise přišel 16. I. 1920 do Brna 27. čs. domobranecký prapor z Třeště.

Tou dobou měly již čs. domobranecké prapory z Itálie dobré jméno. Proto byl také tento prapor očekáván vojenskou hudbou a u ústředního hřbitova sám generál Podhajský jej uvítal krátkou srdečnou řečí. Prapor byl ubytován jako předešlé dva prapory. Tenkrát v těžkých počátcích naší republiky byla hojnost „vlastenců“, kteří velice neochotně podporovali národ v tehdejší zásobovací krizi; leckde na venkově ukrývány zásoby, takže v městech byl citelný nedostatek potravin. V takových kritických situacích používáno pak našich praporů k obtížné službě rekviziční a asistenční. Těto služby zhostily se naše prapory vždy velice čestně a taktně a byly proto venkovem raději viděny než jiné orgány tehdejší státní moci. I 27. prapor konal do konce měsíce března 1920 tuto službu. V březnu při protiněmeckých demonstracích účinně zasáhl a obnovoval dlouho do noci klid na brněnských ulicích. V té době přestěhoval se prapor na Špilberk, kde vystřídal 3. a 5. setninu hraničářů. Přitom pilně cvičil a vykonával službu ve věznici na Špilberku.

Spolu s 21. čs. domobraneckým praporem účastnil se prapor záchranných prací při velkém požáru továrny na vagony v Král. Poli.

Dne 20. května 1919 sloučen s 28. čs. dom. praporem v nový prapor č. 27. (28. prapor čs. domobrany odjel dne 1. května 1920 z pohraniční služby ve Slezsku do Brna k dispozici zem. voj. velitelství; po krátké době byl rozpuštěn a 20. V. 1920 sloučen s praporem č. 27.)

Za zmínku stojí, že prapor zúčastnil se dne 22. června divisního cvičení dělostřelectva u Král. Pole, jemuž byl přítomen generál Mittelhauser a div. generál Chabord. Ve stálém zaměst-

nání (cvičení, posádková služba) plynul čas až do měsíce prosince, kdy prapor byl rozpuštěn. Ještě před rozpuštěním konal prapor platné služby v době stanného práva (za komunistického puče). Po celou dobu stanného práva stravoval 300 Sokolů.

Po celý rok konal prapor svoji službu řádně a svědomitě, za co se mu dostalo několika pochval od generála Chaborda a zemského velitele generála Podhajského.

O něco později, dne 3. března 1920, přijel z těžké pohraniční služby do Brna 21. čs. dom. prapor, který byl na nádraží očekáván zem. velitelem generálem Podhajským a divisním generálem Chabordem. Při příchodu do ubikací promluvil k praporu generál Podhajský; připomněl, že přemístění toto provedeno bylo v odměnu za dosavadní vykonané služby.

Za několik dní po příjezdu (9. III. 1920) převzal prapor ubikace 31. legionářského pluku a zároveň službu: barákovou, pohotovost a stráž v Heršpicích; barákovou službu a pohotovost konal společně s 27. čs. dom. praporem. Po dvouměsíční činnosti v Brně sloučen byl tento prapor podle rozkazu zem. voj. velitelství v Brně s 29. čs. dom. praporem.

Koncem března 1920 odjel na rozkaz zem. voj. velitelství v Brně 29. čs. dom. prapor ze Šumperka do Brna. Po příjezdu dne 1. dubna 1920 defiloval na Náměstí svobody před zemským velitelem generálem Podhajským. Ubytován byl v barákovém táboře naproti české technice.

Po celý měsíc duben konala většina praporu výkupní asistenci u okresní politické správy ve Vyškově, Hustopečích a Boskovicích. Dne 31. května 1920 sloučen s 21. čs. dom. praporem v nový čs. prapor 29.

Začátkem června (5. VI.) přesídlil prapor do tábora v Hrdličkově ulici. O výborném chování praporu svědčí pochvalné uznání zemského vojenského velitele v Brně, ze dne 23. srpna 1920, které zní:

„Mužstvo 29. dom. praporu, jež bylo přiděleno jako asistence k výkupu v Hustopečích, přispělo svým vzorným chováním a vystupováním nemálo k zlepšení zásobovací stanice naší republiky. Vyslovuji proto tomuto ukázněnému praporu za jeho vzornou činnost pochvalné uznání.“

Měsíc nato demobilisovalo starší mužstvo tohoto praporu a mužstvo ročníku 1898 předáno 27. čs. dom. praporu v Brně.

Demobilisací, provedenou koncem roku 1920, rozpuštěny byly čs. dom. prapory z Itálie a tím zmizel z Brna zelenavý kroj našich domobranců, kteří svým chováním a vystupováním se zapísali do srdcí veškerého občanstva v Brně.

Poznámky.

- Also kommen Sie zum Raport, Sie Einjähriger* — tak pojdte k raportu, jednoročáku.
Archimandrita — mnišská hodnost v pravoslavné církvi; představený menšího kláštera.
Azbuka — ruská abeceda.
Bašuška — tatíček; tak se říkalo pravoslavným kněžím.
Bombáš — voják pracující s bombou, s ručním granátem, granátník.
Bulka — buchta (i přeneseně o lidech).
Butelka — butylka, láhev.
Colonel — plukovník.
Commandant — velitel, důstojnická hodnost (štábní kapitán — major).
Corvée — služba (na vojně).
Čechische Bande — česká sebranka.
Čechol — obal (na prapor).
Čechov ně trogať — Čechů se nedotýkat, dát jim pokoj.
Ček — šek.
Četyre — čtyři.
Dajčebmák — Němec z Čech.
Da zdravstvujet (Rossija) — ať žije (Rusko)!
Děžurný — dozorčí (poddůstojník).
Doloi (Avstriju, Germaniju) — pryč (s Rakouskem, Německem)!
Dulce et decorum est pro patria mori — sladké a čestné je zemřít za vlast.
En avant — kupředu.
Ešelon — vojenský vlak.
Fakelcug — průvod s pochodněmi.
Fähnrich — (praporčík), nejnižší důstojnická hodnost v rakousko-uherské armádě.
Finlandci — (Finové), vojáci ruských pluků, jejichž posádky byly ve Finsku.
Flamenverfři, forverc — vrhači plamenů, vpřed!
Foltrefa — plný zásah granátu.
Fünf Stückel — pět kousků.
Funt — ruská míra váhy, 40 dkg.
Garnisonsarest — posádková věznice.
Genosse — druh, soudruh.
Germánci — říšští Němci.
Gosudar — pán, ruský car.
Gradonačalník — policejní prezident (s širokou pravomocí).
Hausmajstr — domovník.
Hic Rhodus, hic salta — zde Rodus, zde skač (zde dokaž své umění, nadšení).
Hier — zde.
Inspektor (v ruské střední škole) — pomocník ředitelův.

- Inženýrská rota* — ženijní.
Jeder Schuss, ein Russ — na každý výstřel Rusa.
Jeder Stos, ein Franzos — na každou ránu Francouze.
Junkeři — kadeti, u nás vojenští akademici.
Kajzer — císař (německý nebo rakousko-uherský).
Karabintci — (carabinieri), četníci.
Kaverna — (italsky) kryt (pro vojáky na frontě).
Kotchoz — zkratka za kolektivnoje chozajstvo, družstevní velkostatek v SSSR.
Komanda — menší jednotka pro speciální službu (pro službu spojení).
Komplic — spoluviník.
Kornilovci — vojáci útvaru generála Kornilova.
Korrektion — náprava, trest za přestupky vězňů, místnost proň.
Landesgericht — zemský soud.
Lentočka — stužka (u čs. dobrovolníků na čapce).
Machorka — hrubý druh cigaretového tabáku.
Mogu tolko skazať: Daj to Bog! — Mohu jen říci: Dej to Bůh!
Moleben — bohoslužba.
Monastyr — klášter.
Nábor — odvod, získávání dobrovolníků.
Načalstvo — velitelé, představení.
Nadojela — (vojna) přejedla se, omrzela.
Na rodinu — domů.
Nastojasčij — skutečný.
Nestrojová rota — pomocná rota.
Obdumať — promyslit.
Oberst (v rak.-uh. a něm. arm.) — plukovník.
Obus — granát.
Očered — pořadí.
Oddělení (ve vojenském útvaru) — družstvo.
Oh, die Schmerzen, — ach, ty bolesti!
Okop — zákop.
Otrjad — vojenská jednotka.
Papacha — kožešinová čepice.
Parochod — parník.
Pa rusky — po rusku, rusky.
Pašport — pas (cestovní).
Pereselenčeskij punkt — stanice pro vystěhovalce (na Sibiř).
Pistulkáři — kulometčíci (od kulometné pistole).
Plen — zajetí.
Ploščad' — náměstí.
Poběda — vítězství.
Po četyre — po čtyři, ve čtyřstupu.
Pod vintovkou — v pozoru s vojenskou puškou v ruce (trest).
Policejní účastek — komisařství.
Pologramotný — sotva umějící číst a psát.

Porco austriaco! Domani tutti morti! — Rakouské prase! Zítřa všichni mrtví!
Prestolonaslednik — nástupce trůnu.
Proryv — průlom (fronty).
Protojerej — arcikněz, biskup (v pravoslavné církvi).
Pšoncka — nadávka Polákům.
Rodina — domov.
Rodní — příbuzní.
Rotweiss — červenobílý.
Rjumočka — kalíšek, štamprle.
Sborný punkt — shromažďovací stanice.
Sčoty — počítadlo.
Schulverein — německý školský spolek.
Sobor — hlavní pravoslavný chrám.
Soldo — italský peníz, pět centesimů.
Sotňa — (setnina), eskadrona (kozáků).
Spazieren — jít na procházku.
Stakan — sklenice.
Stubenmutter — představená (v pokoji).
Štyk — bodák.
Transept — pěchotní dělo.
Trebování — žádanka.
Účastek (policejní) — komisařství.
Und — a.
Verbissener Tscheche — zažraný Čech.
Vintovka — vojenská puška.
Vive la Bohême — ať žijí Čechy!
Vivent les Tchèques — ať žijí Češi!
Vojinstvo — vojsko, vojáci.
Vojna nadojela — máme války po krk.
Vokzal — nádraží.
Vysilka — administrativní vypovědění, konfinování.
Vzvod — četa.
Zaňatije — zaměstnání (na vojně cvičení a škola).
Zdravija želajem — přejeme zdraví.
Zdravstovujte, molodci — nazdar hoši!
Zeitung — noviny.
Zemlak — krajan, obvyklé oslovení ruských vojáků.
Zemlanka — barák napolo postavený v zemi.
Zemstvo — okresní, zemské zastupitelstvo a jeho stálý orgán (úřad).
Zuwachs — přírůstek.

Pořadatelův doslov.

Dr. Josef Kudela.

V brněnském prostředí je dosti pochopení pro dějiny našeho revolučního boje za svobodu a pro význam vzpomínek jeho aktivních účastníků. Bylo zde již napsáno několik zajímavých knih a brožur, v časopisech se často vyskytují vzpomínkové příspěvky, vzniklo tu i nakladatelství (Moravský legionář), jež se převážně věnuje historii a ideologii našeho osvobozenkého zápasu.

Ze snahy zachovat vzpomínky na naši národní revoluci vyrostl i náš sborník. Byl sice připravován už delší dobu, ale konečná jeho redakce byla vykonána přece jen narychlo. Tím vznikla jistá nesouměrnost, na niž doplácení některé části a stránky odboje. Nechť v tom nikdo neshledává nějaké podceňování; spíše nechť tu najde pobídku, aby sám napsal své vzpomínky pro další svazek sborníku Brno v boji za svobodu, na nějž pomyslí pořadatel i nakladatelství.

Sborník vydáváme v roce, kdy se vůdce našeho boje za svobodu dožívá požeňnaného věku 85 let, kdy se dovršuje 20 let od prvního jeho veřejného vystoupení za války proti habsburské říši (v Ženevě 6. července 1915), kdy stále ještě vzpomínáme na počátky našeho vojska a odboje vůbec, charakterizované doma přehnanými nadějemi v moc a pomoc carského Ruska (jak se zejména projeví ve víře v ruské proklamace); všecka tato výročí měla vliv na obsah sborníku, jež proto lze do jisté míry nazvat jubilejním.

Isem si dobře vědom toho, že názvem „Brno v boji za svobodu“ není správně vystižen obsah sborníku. Neomezil jsem se totiž v něm na příspěvky ukazující postavení a význam Brna v naší revoluci, nýbrž přibral jsem do něho také vzpomínky žen a mužů, které život po válce zanesl do hlavního města země Moravskoslezské; zdá se mi, že k obrazu našeho Brna patří také znát něco z revoluční minulosti jeho nynějších občanů a občanek.

Předchůdci našeho sborníku jsou četné knihy zápisů a vzpomínek z odboje i vzpomínkové beletrie válečné; mnohé z nich pořadatel sborníku upravoval k vydání, většinou vyšly nákladem Moravského legionáře v Brně.

Tak jsem v brožuře „Paměti Miloše Wurma“ (Brno 1923) vydal výbor z válečné pozůstalosti Miloše Wurma; úplné vydání se vzpomínkami jeho přátel mám skoro připraveno v rukopise. Válečný deník Jana Hlaváče (z Maloměřic) jsem vydal v knize „Z duše i péra dobrovolce“ (Brno 1927), již doplňuje sborník „Jan Hlaváč“ (Brno 1933). V brožuře „Památce Jaromíra Krau-

se“ (Brno 1927) jsem vydal trosky válečné tvorby rodáka z Le-
tovic, jenž absolvoval českou obchodní akademii v Brně.

V knížce „Videň—Skobelev—Zborov“ (Brno 1925) vyšly „vzpomínky a zápisky prostého vojáka“, jež napsal Ludvík Lotocký; předčasná smrt přervala mu práci na druhé knize vzpomínek, z níž otiskujeme ukázkou. Podobný osud stihl Emila Kalábu, rodáka z Tvarožné, jehož kniha „V krajích tunder“. (Povídky z archangelské fronty)“ (Brno 1928) vzbudila zaslouženou pozornost; doufejme, že brzo bude možno vydat jeho — nevelkou — literární pozůstatost.

Generál Mikuláš Číla napsal „podle vlastních záznamů a vzpomínek“ knížku „Rozvědky České družiny a Čsl. brigády na Rusi“ (Praha 1924). Jaroslav Čizmář vypsál své legionářské vzpomínky ve dvou knížkách: „V české družině a Československé brigádě“ (Brno 1924) a „Ruské a naše vojsko v revoluci. (Rok 1917)“ (Brno 1925). Karel Fibich (ze Žabovřesk) vzbudil zaslouženou pozornost svými „Povstalci“ (5 svazků, 2. vydání, Praha 1933), napsanými podle zápisků a vzpomínek. Otakar Hanuš vydal svou přednášku „Marianovka“. (Z bojů ruských legií v západní Sibiři.) (Brno 1924). Jaroslav Chrudina své stručné vzpomínky z ruské legie nazval „U táborových ohňů“ (Brno 1928). Ladislav Hruška (s Františkem Libišem) v knížce „Pod prapor odboje“ (Brno 1927) vypravuje o práci „v řadách Československého dobrovolnického sboru v Itálii“. Jan Tošnar (z Bohunic) po vzpomínkové knížce „Hlídky na Zensone“ (Brno 1930) vydal román „Stíny nad mořem“, v němž zpracoval především své válečné vzpomínky z Itálie. V polobeletristické roucho oděli své válečné vzpomínky Adam Kříž „U Baškyra Ahmeda“ (Brno 1930), Ludvík Reich „Pod praporem bílého orla“ (Brno 1932), František Ptašinský „Zlomky anabase“ (Brno 1932) a František Knapp „Hanák na vojně a v revoluci“ (Brno 1934) a „Sibiřské furmy“ (Brno 1935). O brněnském pobytu čs. domobraneckého praporu z Itálie Jan Kočvara v knížce „Čs. domobranecké prapory z Itálie“ (Brno 1929).

Pavel Fink své zajatecké vzpomínky zpracoval v románě „Zajetí babylonské“ (Praha), jehož druhá část vyšla s názvem „Válčící národ“ (Praha 1925); ze sibiřských vzpomínek a záznamů čerpal látku ke třem knihám: „Umírající království“ (Praha 1921), „Bílý admirál“ a „Mezi mohylami“ (Praha 1922), jež pak shrnul v jednu s názvem „Bílý admirál“ (Brno 1929); cesta do vlasti mu poskytla látku k románu „Návrat vítězů“ (Brno 1929). Oldřich Zemek po některých menších pracích, zejména „vypravování o návratu legionářů“, nazvaném „Z Asie do Evropy“ (Brno 1926) vydal své paměti souborně s názvem „Válečným požárem“ (Praha 1929); dojmy z pobytu v Japonsku zpracoval zejména v románu „O Juki San“ (Brno 1923). Své básně z let 1914—1918 vydal s názvem „Hlas krve“ (Praha 1920). Do své sbírky „Srdce vsířic“ (Brno 1934) zařadil Jaroslav Vyplél také básně psané v legiích.

Antonín Trýb, jenž v létě 1919 přijel na Sibiř jako člen poselstva československé vlády k tamní naší armádě, napsal o této cestě, jejích dojmech a zkušenostech krásnou knihu „Před branami východu“ (Praha 1921).

Pořadatel sborníku vydal knížku vzpomínek ze zajeťi „V počátcích revoluce (Vzpomínky a vypravování)“ (Praha 1923) a také v historických pracích mnoho čerpal ze svých válečných vzpomínek a záznamů; zejména to platí o knihách „Profesor Masaryk a československé vojsko na Rusi“ (Praha 1921) a „Aksakovská tragedie (Plukovník Švec)“ (5. vyd., Brno 1933). Část svých článků z našich revolučních časopisů v Rusku vydal s názvem „S naším vojskem na Rusi“ (2 díly, Praha 1922 a 1923).

Připomeňme také „Dějiny pěšího pluku 10 Jana Sladkého Koziny“ (Brno 1927), jež napsal špkt. Ferdinand Pražský, a brožuru téhož autora „Z dějin pěšího pluku 10 Jana Sladkého Koziny“ (Brno 1927).

Přehled literatury o brněnských velezrádných procesech jsem podal v článku „Ruské letáky u nás na počátku války“, otištěném ve čtvrtletním historickém sborníku „Naše revoluce“, r. VI. (Praha 1929) na str. 434—436. Je to především brožura „Češi z Brna v moci rakouských katanů“ (uspořádal Josef Pachmayer, České Budějovice 1919), dále vzpomínky účastníků v „Almanachu sjezdu české obchodní akademie v Brně, konaného v září 1924“ (Brno 1924), v „Památku českého státního reálného gymnasia v Brně, Na poříčí“ (Brno 1929) a j.; s touto persekucí těsně souvisí „Dopisy do vězení“, jež dr. Alice Masaryková psala Rele Kotlíkové. Zmínky o letátcích jsou v memoirové knize dra Hynka Bulína „Jiskry a plameny (Vzpomínky na dobu zápasů a vítězství)“ (Brno 1930). Brno jako místo persekuce je líčeno v knížce Aloise Fialy „Persekuce rakouská na dědině mor. Slovácka za světové války r. 1914—1918“ (Kostice 1929) a v knížce Leopolda Noppa „Špilberk (Jeho dějiny a památnosti)“ (Praha 1926). Pokus o přehled persekuce napsal Brňák Jos. Štefan v knížce „Persekuce národa českého za světové války (1914—1918)“ (Brno 1927.)

V knížce „Rok v bílém plášti“ (Brno 1933) vydal Pavel Váša „obrázky z brněnské nemocnice“, jež uveřejňoval v Lidových novinách v roce 1915.

Knížní publikace o státním převratu v Brně v r. 1918 jsem probral v souborném referátu, otištěném v „Naší revoluci“, r. IX. (Praha 1933), str. 428—433. Kromě jmenované knihy dra Bulína jsou to: Jan Pelikán: Za cílem života (Praha 1928), major ve v. Rudolf Uvíra: Brněnský převrat 1918 (Brno 1930), František Loubal: Z československé fronty (Brno 1930), Rudolf Sicha: Český voják a říjnový převrat v Brně (Brno 1933); připomenu také divadelní hru A. Sebranského (Ant. Sotoláře) Pod vlastním krovem. (Převrat.) (Praha 1927.) Později vyšla knížka Ad. E. Vaška „V Brně za převratu“ (Brno 1934).

Vzpomínky na státní převrat v Brně, otištěné po časopisech a pod., jsem sebral a publikoval v Naší revoluci, r. IX. (Praha 1933), str. 354—362, s názvem „Státní převrat z roku 1918 v Brně. (Soubor svědectví)“. Tento soubor vyšel také v brožůře se stejným jménem (Brno 1933). Připravuji druhý takový soubor, pro nějž se snažím získat vzpomínky účastníků.

Přímým předchůdcem našeho sborníku je knížka „Brněnští železničáři za hranicemi a doma (1918—1920—1930)“ (Brno 1930), jež v historické části přinesla pět vzpomínek brněnských legionářů na železniční službu v legiích.

Velikým, významným a velmi cenným dokladem opravdového zájmu Brna o dějiny a památky naší revoluce je pozoruhodné „Museum odboje“ na Špilberku, otevřené r. 1928. Vydalo tiskem průvodce (II. vyd. Brno 1931, německé vyd. Brno 1933).

Připojujeme skromné přání, aby tento zájem byl věnován i našemu sborníku a aby jeho pořadatele provázela ve snaze vydati další podobné soubory vzpomínek.

Jménem redakční komise, vytvořené jednotou Čs. obce legionářské v Brně, děkuji všem, kteří mi při jeho sestavování přispěli radou a pomocí, zejména bratru Františku Dosoudilovi.

V Brně 7. března 1935.

Obsah:

PAMÁTCE BRATRŮ

Jan Hlaváč: U Zborova	7
Miloš Wurm: Vzpomínka	8
František Kryštof: Miloš Wurm	8
Karel Bezdíček: O smrti Františka Frice	11
Jan Papoušek: Památce kapitána Petra Hadravy	12
Stanislav David: Bratr Jan Hlaváč	15
Jaroslav Čížmář: Vzpomínka na Jana Volfa	17
Antonín Tobiáš a Jos. Kudela: Vzpomínky na bratra Víru	18

NÁŠ VŮDCE

Jaroslav Vyplel: Veliký den v Borispoli	23
Josef Kudela: Tři setkání	25
Bohuslav Bouček: Jednání s T. G. Masarykem o vojenské účasti Čechoslováků v srbském vojskě	28
Jaroslav Šimáček: Masaryk v Bobrujsku	32
František Dosoudil: Vůdce československé revoluce v Borispoli	34
Ludvík Lotocký: President Masaryk u čs. brigády na Ukrajině	35
Jaroslav Čížmář: Profesor Masaryk ve štábě jihozápadní fronty	38
František Dosoudil: Pátrání po Masarykovi v Moskvě	40
Ludvík Kundera: Glosy o Masarykovi	42

POČÁTKY LEGIÍ

Div. gen. Ant. Hasal: Volyňsko na cestu odboje	47
Gen. Mik. Číla: Jak jsme začínali v Oděse	48
Jaroslav Čížmář: Za Kavkazem	51
František Cihlár: Vzpomínka z Varšavy	52
Jaroslav Šimáček: Na počátku války v Petrohradě	53
Augustín Zlámal: Na počátku války v Moskvě	55
Pavla Kubínová-Háková: Počátky čs. odbojové činnosti v Jekatěrinoslavi	58
Anežka Škvorová: Přísaha České družiny	59
Silvestr Šebesta: Počátky roty Nazdar	61
Josef Novotný: Novodružiníci	63

NA VŠECH FRONTÁCH

Gen. Mik. Číla: Sokolský oddíl v Karpatech	67
Rudolf Dufek: Antimilitarista, který vstoupil dobrovolně do vojska	69
Jaroslav Alois Splítek: Vzpomínky na Taganrog	72
Evžen Růžička: Granátčící u Zborova	75

Bedřich Kunc: Na ústupu	79
Inž. Jaroslav Vrtěl: Poslední setkání s br. Ing. Čáskou	82
Ludvík Lotocký: U Bachmače	89
Emil Kaláb: Čtyři anekdoty	92
Zdeněk Hájek: S osmým plukem u Nižního Tagilu	94
Valentin Vízdal: 1. rusko-český pluk na samarské frontě	97
Jan Lenfeld: Bratr M. R. Štefánik na Sibiři	99
Met. Klouzal: Československá továrna na tabák v Omsku	102
J. Nepobil: Jak jsme vyráběli živočišné uhlí	104
Jan Nejez: Vzpomínka nejmladšího	106
Frank Spudil: Českoslovenští dobrovolníci v anglické armádě za světové války	107
Silvestr Šebesta: Čtyři roky na francouzské frontě	108
Plk. ve v. Lev Švyhnos: Vzpomínka na setkání s J. V. králem Alexandrem I.	112
Ladislav Hruška: Z kulturní činnosti Čs. dobrovolnického sboru v Itálii	113
Vladimír Beneš: V družině Pivkově	116
Augustin Vlček: Vzpomínka na Doss Alto	118
Augustin Vlček: Obsazení Bratislavy	120
Robert Škrabal: Boje na Těšínsku	120
DOMA	
Antonín Páral: Pro ruské proklamace	127
Rela Šestáková-Kotíková: Ve vězení s dr. Alicí Masarykovou	131
Jan Papoušek: Studentská	133
Dr. Jaroslav Budínský: Před zřízením Českého svazu a Národního výboru	137
Bohumír Neužil: Brněnské oděvní skladiště za převratu v roce 1918	143
Emil Kutálek: Domácí dobrovolníci	146
Ing. Jaroslav Pudr: Brno a čs. domobranecké prapory z Itálie	147
POZNÁMKY	150
DOSLOV POŘADATELŮV	153

BRNO V BOJI ZA SVOBODU.

Sborník vzpomínek. Uspořádal dr. Jos. Kudela. Vyšlo v dubnu 1935 jako 3. svazek II. serie v Knihovně čs. revoluce, již řídí dr. Josef Kudela a vydává Moravský legionář v Brně. Vytiskla Národní knihtiskárna v Moravském Krumlově.

O BRNU V BOJI ZA SVOBODU

vypravují tyto naše knížky:

- Jar. Čižmář: V České družině a Čs. brigádě.
2 vyd. . . . . 6.—
- Jar. Čižmář: Ruské a naše vojsko v revoluci.
(Roku 1917.) . . . . . 11.—
- Lad. Hruška a Fr. Libiš: Pod prapor odboje.
(V řadách čs. dobrovol. sboru v Italii.) . . . . . 7.—
- Jan Hlaváč: Z duše i péra dobrovolce . . . . . 18.—
- Jar. Chrudina: U táborových ohňů . . . . . 6.—
- Emil Kaláb: V krajích tunder. (Povídky z archangelské fronty.) 22:50
váz. 35.—
- Fr. Knapp: Hanák na vojně a v revoluci . . . . . 15.—
- Fr. Knapp a Jar. Čižmář: Sibiřské turmy . . . . . 15.—
- Jan Kočvara: Čs. domobranecké prapory v Italii 6:50
- Jos. Kudela: Rok 1917 v dějinách odboje . . . . . 7.—
- Jos. Kudela: Rok 1918 v dějinách odboje. 2 díly po 9.—
- Jos. Kudela: Aksakovská tragedie. 5. vyd. . . . . 12.—
váz. 22:50
- Jos. Kudela: Památce Jaromíra Krause . . . . . 2.—
- Jos. Kudela: Jan Hlaváč . . . . . 3.—
- Jos. Kudela: Státní převrat z r. 1918 v Brně 4:50
- Jos. Kudela: Žena v boji za svobodu . . . . . 3.—
- Fr. Ptašínský: Zlomky anabase 4:50
- L. Reich: Pod praporem bílého orla 22:50
váz. 34.—
- Hugo Sáňka: P. Alois Slovák, 2. vyd. 4:50
bibl. vyd. 10.—
- Jos. Štefan: Persekuce českého národa za války 7.—
- Jan Tošnar: Hlídka na Zensone 13:50
- Jan Tošnar: Stíny nad mořem. Dva díly za . . . . . 30.—
váz. 40.—
- Pavel Váša: Rok v bílém plášti 7:50
- Jar. Vypel: Srdce vsťíc . . . . . 6.—

Vydal **Moravský legionář v Brně**